Realistinen arviointitutkimus lähestymistapana lastensuojelun sosiaalityön vaikuttavuuden arvioinnissa – kirjallisuuskatsaus

Hanna Kangastalo, 0394525
Pro gradu -tutkielma
2016
Sosiaalityö
Lapin yliopisto

Lapin yliopisto, yhteiskuntatieteiden tiedekunta

Työn nimi: Realistinen arviointitutkimus lähestymistapana lastensuojelun sosiaalityön vaikuttavuuden arvioinnissa - kirjallisuuskatsaus

Tekijä: Hanna Kangastalo

Koulutusohjelma/oppiaine: Sosiaalityö

Työn laji: Pro gradu – työ X Sivulaudaturtyö__ Lisensiaatintyö__

Sivumäärä: 80

Vuosi: 2016

Tiivistelmä:

Tutkimuksessa tarkasteltiin realistisen arviointitutkimuksen soveltuvuutta lastensuojelun sosiaalityön vaikuttavuuden arviointiin. Realistinen arviointitutkimus on Ray Pawsonin ja Nick Tilleyn kehittämä ja kriittisestä realismista vaikutteita saanut arviointimenetelmä, jonka avulla pyritään selvittämään, mikä toimii, kenelle ja missä olosuhteissa. Realistista arviointimenetelmää voidaan käyttää erilaisten toimintojen arvioimiseen ja sen selvittämiseen, mistä toteutetusta palvelusta on hyötyä, kenelle ja missä olosuhteissa. Kiinnostukseni tässä tutkimuksessa kohdistui lastensuojelun sosiaalityön vaikuttavuuden arviointiin ja realistinen arviointitutkimus on yksi menetelmä, jolla vaikuttavuudesta on mahdollista pyrkiä tuottamaan havaintoja ja tutkittua tietoa.

Tutkimus toteutettiin kirjallisuuskatsauksen menetelmällä ja aineisto analysoitiin laadullisella aineiston analyysillä. Tutkimuksen aineisto koostui ulkomaisista ja kotimaisista akateemisista tutkimuksista, joissa käsiteltiin realistisella arviointimenetelmällä toteutettuja lastensuojelun sosiaalityön arviointeja. Aineiston analyysin tuloksena muodostettiin kolme päätutkimustulosta: realistinen arviointitutkimus lähestymistapana lastensuojelun vaikuttavuuden arvioinnissa, vaikuttavuustiedon käytettävyys ja vaikuttavuus lastensuojelun sosiaalityössä.

Realistisen arviointimenetelmän nähtiin soveltuvan hyvin lastensuojelun sosiaalityön vaikuttavuuden arviointiin, vaikkakin menetelmä vaatii tutkijalta osaamista ja aikaa tutkimuksen toteuttamiseen ja tulosten analysointiin. Menetelmällä näkyväksi tehtyä vaikuttavuustietoa voidaan käyttää toiminnan eri tasoilla: hallinnollisia päätöksiä resurssien jaosta tehtäessä, käytännön toiminnan tasolla työskentelyn muuttamiseksi vaikuttavammaksi ja asiakkaan tasolla hänen saadessaan entistä vaikuttavampaa työskentelyä osakseen. Vaikuttavuus lastensuojelussa muodostuu tutkimustulosten mukaan vuorovaikutuksellisuudesta, oikea-aikaisuudesta ja työntekijän omasta asennoitumisesta asiakaskohtaamisissa.

Avainsanat: lastensuojelu, vaikuttavuus, näyttöön perustuva käytäntö, realistinen arviointitutkimus, kirjallisuuskatsaus

Muita tietoja:
Suostun tutkielman luovuttamiseen kirjastossa käytettäväksi X
Suostun tutkielman luovuttamiseen Lapin maakuntakirjastossa käytettäväksi _x_(vain Lappia koskevat)

SISÄLLYS

1 JOHDANTO 1
2 KRIITTINEN REALISMI JA REALISTINEN ARVIOINTITUTKIMUS 5
2.1 Kriittinen realismi 5
2.2 Realistinen arviointitutkimus 8
3 LASTENSUOJELU JA VAIKUTTAVUUS 12
3.1 Lastensuojelu 12
3.2 Lastensuojelun avohuollon sosiaalityö 14
3.3 Vaikuttavuus 17
3.4 Näyttöön perustuva käytäntö 21
4 TUTKIMUSTEHTÄVÄ 25
5 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS 27
5.1 Kirjallisuuskatsaus tutkimusmenetelmänä 27
5.2 Aineistolle asetettavat vaatimukset 30
5.3 Aineistohaku ja hakutulokset 32
5.4 Aineiston muodostuminen ja aineiston analysointi 34
5.5 Eettiset kysymykset 42
6 TUTKIMUSTULOKSET 47
6.1 Realistinen arviointitutkimus lähestymistapana vaikuttavuuden arvioinnissa 47
6.2 Vaikuttavuustieto osana toiminnan kehittämistä 54
6.3 Vaikuttavuus lastensuojelun sosiaalityössä 61
7 POHDINTA 70
LÄHTEET 75
LIITTEET 80

1 JOHDANTO

Sosiaalityön opintojen aikana minulla on herännyt kiinnostus sosiaalityön ja erityisesti lastensuojelun sosiaalityön vaikuttavuutta kohtaan. Opintojen aikana olen törmännyt useasti siihen huomioon, että lastensuojelun tutkimusta tulisi tehdä Suomessa entistä laajemmassa mittakaavassa ja systemaattisemmin (Pekkarinen 2010, 9; Lapsiasiavaltuutetun vuosikirja 2014, 137; Pekkarinen ym. 2013, 337–341).

Lastensuojelu voi näyttäytyä käsitteellisesti vaikeasti hahmotettavana ja laajana (Pekkarinen ym. 2013, 338). Myös itselläni on ollut tällainen tunne, kun ensimmäisiä kertoja lähdin kunnolla tutustumaan lastensuojelutyön käytäntöihin opintoihin kuuluvien harjoittelujen kautta. Harjoittelujen ja käytännön työkokemuksen kautta minulla heräsi kiinnostus sosiaalityön tutkimista ja kehittämistä kohtaan. Halusin ryhtyä selvittämään, mitä lastensuojelun vaikuttavuudesta tiedetään ja miten sitä on ylipäänsä mahdollista tutkia. Lastensuojelun työkenttä on laaja ja oma kiinnostukseni kohdistuu lastensuojelun avohuollon suunnitelmallisen sosiaalityön vaikuttavuuden tutkimiseen. Pro gradu –työn edetessä kiinnostukseni kohdistui erityisesti sen tutkimiseen, miten kriittisestä realismista johdettu realistinen arviointi soveltuu lastensuojelun sosiaalityön vaikuttavuuden arviointiin ja tulen tässä työssä tarkastelemaan realistisen arviointitutkimuksen tapaa tuottaa tietoa lastensuojelun vaikuttavuudesta.

Suomalainen lastensuojelu on muuttunut entistä haasteellisemmaksi kasvaneiden asiakasmäärien ja asiakkaiden tilanteiden vaikeutumisen myötä (Tapola-Haapala 2011,14; Bardy & Heino 2013, 13; Kananoja & al. 2013, 6; Rousu 2007, 18). Tämä asettaa lastensuojelun sosiaalityöntekijöille entistä suurempia ammatillisia haasteita. Ajattelen Kemppaisen ym. (2010, 12) tavoin, että sosiaalityön asiakkailla on oikeus saada parhaaseen saatavilla olevaan tietoon perustuvaa asiantuntevaa ja eettisesti tuotettua palvelua omassa asiassaan. Tällä tavoin vaikuttavuuden tutkiminen kytkeytyy myös sosiaalityön näyttöperusteiseen keskusteluun, millä tarkoitetaan ajatusta siitä, että sosiaalityön tulisi perustua parhaaseen saatavilla olevaan tietoon ja parhaisiin käytäntöihin (Kemppainen & al. 2010, 12–13; Pohjola 2012, 20; Raunio 2010, 389, 390). Kivipellon & Saikkosen (2013, 313) mukaan Suomessa on havaittavissa tutkimustietoon

perustuvan päätöksenteon ihanne, joka edellyttää vaikuttavuustiedon tuottamista julkishallinnon ja poliittisten päätöksentekijöiden käyttöön. Ajattelen niin, että sosiaalityöstä tuotetun vaikuttavuustiedon ainut tarkoitus ei voine olla ”kovan faktan” tuottaminen päätöksentekijöille ja hallinnon käyttöön vaan sosiaalityö professiona tarvitsee tietoa työn vaikuttavuudesta kehittyäkseen ja pystyäkseen vastaamaan sille asetettuihin tavoitteisiin. Sosiaalityö on toimintaa, johon kietoutuvat monenlaiset tapahtumat ihmisen elämässä ja joskus voi olla vaikeaa eritellä ja nähdä sitä, mitkä tietyt seikat ovat johtaneet saavutettuun lopputulokseen. Rajavaaran (2007, 30) mukaan vaikuttavuuden kysymyksiin yhteiskuntapolitiikassa ei ole ollut koskaan löydettävissä helppoja vastauksia.

Kiinnostuin siitä, miten jo olemassa olevaa tutkimustietoa voisi saattaa tiivistettyyn muotoon ja kerätä ikään kuin yksiin kansiin. Tutkimusmetodina pro gradu -tutkielmassani on kirjallisuuskatsauksen tekeminen olemassa olevista tutkimuksista, joiden aiheena lastensuojelun sosiaalityön arviointi realistisen arvioinnin menetelmällä. Sosiaalityössä on tarve systemaattisille kirjallisuuskatsauksille ja vertaileville tutkimuksille vaihtoehtoisista tavoista toimia ja suorittaa interventioita erityislaatuisissa sosiaalityön olosuhteissa. Sosiaalityön tutkimukselta kaivataan erityisesti vastausta siihen, minkälaisilla interventioilla on vaikuttavuutta ja missä olosuhteissa ja kenelle. Näyttöön perustuvan käytännön vahvistaminen ja laajentaminen sosiaalityössä onnistuu tuottamalla uutta tietoa kiinnostuksen kohteena olevasta ilmiöstä. (Mullen & Shuluk 2010, 49.)

Lastensuojelun tutkimuksen nähdään olevan osin pirstaloitunutta ja jäsentymätöntä. Suomalaisessa lastensuojelun tutkimuksessa on havaittu 2010-luvulla nouseva aalto, mikä näkyy muun muassa lastensuojelusta kertovien väitöstutkimusten lisääntyneenä määränä. Lastensuojelun kansainvälisistä ja kotimaisista tutkimuksista kaivataan kuitenkin tiiviitä tutkimuskatsauksia käytännön kehittämisen ja päätöksenteon tueksi. (Bardy & Heino 2013, 33.)

Suomessa sosiaalityö on osa julkista palvelujärjestelmää. Näin ollen sosiaalityöllä on tietynlainen tilivelvollisuus toiminnastaan eri tahoille; sosiaalityön vaikuttavuudesta ovat kiinnostuneet niin sosiaalityön asiakkaat saamiensa palvelujen osalta, palvelutar-

jonnasta päättävät tahot, palveluja rahoittavat veronmaksajat ja palvelua konkreettisesti tuottavat toimintaorganisaatiot. (Pohjola 2012, 9.) Puhutaan erilaisten tilivelvollisuuksien täyttämisestä, mikä asettaa vaatimuksen sosiaalityön (Kemppainen & al. 2010, 12) ja yleisesti hyvinvointipalveluiden vaikuttavuuden tarkastelemiselle (Kivipelto & Saikkonen 2013, 313). Vaikuttavuus käsitteenä voi viitata moneen erilaiseen toimintaan, sillä vaikuttavuuden käsitteelle ei ole olemassa yksiselitteistä määritelmää (Rajavaara 2007, 17). Pohjolan (2012a, 9) mukaan vaikuttavuus on sosiaalityössä keskeisessä roolissa, sillä sosiaalityön lähtökohtaisena tavoitteena on tuottaa muutos asiakkaan ongelmallisessa tilanteessa. Sosiaalityö muodostuu erilaisista interventioista näiden tilanteiden muuttamiseksi. Näin ymmärrettynä vaikuttavuudella on erittäin keskeinen merkitys sosiaalityössä. Kemppainen ym. (2010, 19) ovat esittäneet määritelmään vaikuttavuudesta, jolla tarkoitetaan tietyn ”toiminnan kykyä saada aikaan muutoksia tietyssä systeemissä tai kohdejoukossa”.

Kiinnostukseni kohdistuu tässä pro gradu – työssä siihen, miten realistisen arvioinnin avulla voidaan tuottaa vaikuttavuustietoa lastensuojelun avohuollon sosiaalityön vaikuttavuudesta. Kirjallisuuskatsauksia on erilaisia ja tämä tutkimus on toteutettu mahdollisimman systemaattista lähestymistapaa käyttäen tutkimuksen raportoinnin ja aineiston valinnan osalta. Aineiston analyysitavaksi valikoitui aineistolähtöinen sisällönanalyysi ja analysoin pro gradun aineiston kvalitatiivisella menetelmällä, kirjallisuuskatsaukseni on laadullinen kirjallisuuskatsaus, josta voidaan käyttää myös termiä integroitu katsaus (Flinkman & Salanterä 2007, 84; Kallio 2006).

Sosiaalityön vaikuttavuudesta keskustellaan laajasti mutta vaikuttavuuden tutkiminen suomalaisessa sosiaalityössä on vielä toistaiseksi ollut vähäistä (Pohjola, Kemppainen & Väyrynen 2012, 7). Vaade sosiaalityön vaikuttavuuden arvioinnista on ollut esillä Suomessa ja ulkomailla, mutta Suomesta vielä toistaiseksi puuttuu valtakunnallinen sosiaalityön vaikuttavuuden arviointimalli (Kemppainen ym. 2010, 16). Ajattelen lastensuojelun vaikuttavuuteen liittyvien kysymysten olevan Suomessakin tällä hetkellä ajankohtaisia, sillä Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksessa on suunnitteilla Lasten ja nuorten eriarvoisuuden vähentämisen ja lastensuojelun tutkimus- ja kehittämisstrategia vuosille 2016–2019. THL:n koordinoiman hankkeen taustalla on ollut havainto siitä, että lapsiin ja nuoriin kohdistuva hyvinvointitutkimus on ollut Suomessa hajanaista. Laaditta-

van strategian avulla on tarkoitus vähentää lasten ja nuorten eriarvoisuutta Suomessa sekä kehittää lastensuojelua tutkimukseen perustuvan tiedon avulla.

2 KRIITTINEN REALISMI JA REALISTINEN ARVIOINTITUTKIMUS

2.1 Kriittinen realismi

Olen valinnut pro gradu- työni teoreettiseksi viitekehykseksi kriittisen realismin ja siitä johdetun realistisen arviointitutkimuksen. Kriittisen realismin kehittäjänä nähdään olleen englantilaisen filosofin Roy Bhaskarin, joka julkaisi vuonna 1975 teoksen ”A Realist Theory of Science” (Kaidesoja 2009,16).

Bhaskarin lähtökohtana kirjan kirjoittamiselle oli luoda menetelmällinen realistinen tieteen selitystapa vastakohtana positivistiselle tiedekäsitykselle (Bhaskar 2008, 1). Bhaskarin ajatusten mukaisesti maailman muodostavat rakenteet ovat olemassa, vaikka emme niitä näe. Bhaskar jakaa käsityksen maailman rakentumisesta kolmeen erilliseen alaan, jotka ovat todellinen/reaalinen, aktuaalinen ja empiirinen. Reaalinen ala käsittää ajatuksen siitä, että rakenteet, asiat ovat olemassa, vaikka me emme niitä havaitsisi tai ymmärtäisi. Reaalinen ala pitää sisällään käsityksen mekanismeista, tapahtumista ja havainnoista. Aktuaalinen ala koostuu tapahtumista ja niiden havainnoimisesta. Reaaliseen alaan sisältyvät mekanismit aiheuttavat nämä tapahtumat. Empiirinen ala koostuu havainnoista, joita voimme reaalimaailmasta tehdä. (Bhaskar 2009, 2.)

Kuusela (2006, 10–11) pitää Bhaskarin tekemää jakoa maailman havaittavuudesta ja ei-havaittavuudesta merkittävänä. Bhaskarin käsitys todellisuuden kerrostuneisuudesta erotta realismin empirismistä ja positivismista. Reaalinen ala kuuluu ei-havaittavaan maailmaan, aktuaalisen alan ajatellaan koostuvan tapahtumien maailmasta ja empiirinen ala koostuu erilaisista kokemuksista. Nämä maailmat eivät sulje toisiaan pois vaan ne nähdään toisiaan täydentävinä. Tieteellisten teorioiden avulla pyritään muodostamaan kuvaa ”maailmassa vaikuttavista mekanismeista”. Kriittisten realistien kiinnostuksen kohteena ovat kysymykset siitä, mitä on olemassa ja miten tietoa on mahdollista saada. (Kuusela 2006, 11.)

Tieteen ja tiedon suhde jakautuu kriittisessä realismissa kolmeen eri ulottuvuuteen; intransitiiviseen, transitiiviseen ja metakriittiseen ulottuvuuteen. Intransitiivisella ulot-

tuvuudella tarkoitetaan ihmisestä riippumattomasti olemassa olevia ja toimivia mekanismeja ja rakenteita. Transitiivisella ulottuvuudella tarkoitetaan edellä mainituista mekanismeista ja rakenteista tuotettuja tulkintoja. Yritettäessä liittää yhteen tiedettä ja käytännön todellisuutta toimivat teoriat ”tieteen transitiivisina objekteina”, jotka toimivat apuvälineinä havaintojemme ulkopuolella olevan maailman ymmärtämisessä ja yrityksessä ottaa sitä haltuun. Kriittisessä realismissa ajatellaan, että teoriat ovat joka tapauksessa epätäydellisiä ja totuutta todellisuudesta ei voida saavuttaa kokonaan. Metakriittinen ulottuvuus käsittää keskusteluihin perustuvan todellisuuden, jossa keskustellaan kriittisesti ja refleksiivisesti tietämisen edellytyksistä. (Pekkarinen & Tapola-Haapala 2009, 188.) Yhteiskuntatieteellisessä tutkimuksessa esiin tuotu tieto voidaan tutkimuksen valmistumisen jälkeen jakaa kommunikoiden asiasta kiinnostuneille tahoille, jotka voivat saamansa tiedon perusteella kausaalisesti muokata vallitsevaa sosiaalista todellisuutta (Kaidesoja 2009, 55).

Kriittinen realismi voidaan nähdä yhtenä tieteenfilosofisista metateorioista. Metateorioiden avulla pyritään selittämään sitä, ”mistä todellisuudessa on kyse ja kuinka saamme tuosta todellisuudesta tietoa”. Metateorioiden luomien lähtökohtien avulla konkreettisessa tutkimuksessa pyritään löytämään tapoja ilmiöiden tulkitsemiseen ja selittämiseen. (Pekkarinen & Tapola-Haapala 2009, 183.)

Suomalaisessa sosiaalityössä on viime vuosina keskusteltu paljon konstruktionistisesta lähestymistavasta ilmiöiden selittämiseen, mikä korostaa todellisuuden sosiaalista rakentumista sekä siitä tehtyjen tulkintojen moninaisuutta. Tämä on aiheuttanut huolta siitä, että tutkijoiden kiinnostus ei ole suuntautunut ilmiöiden taustalla olevien tekijöiden selvittämiseen miksi-kysymyksiä kysymällä. Samalla kun konstruktivistinen näkökulma on ollut vahvasti esillä, sosiaalityöntekijöiltä on toisaalta edellytetty empiiriseen tutkittuun tietoon perustuvia toimenpiteitä. Kriittinen realismi voisi toimia yhtenä näkökulmana erilaisten teoreettisten lähestymistapojen tavoista nähdä todellisuus ja se, miten tuosta todellisuudesta on mahdollista saada tietoa. (Pekkarinen ja Tapola-Haapala 2009, 184.)

Kriittisessä realismissa todellisuuden nähdään olevan kerrostunut ja todellisuus muotoutuu biologisesta, kemiallisesta ja fysikaalisesta kerrostumasta. Kriittiseen realismissa toiminnan ja tapahtumien ajatellaan tapahtuvan generatiivisten mekanismien ai-

kaansaamina. Nämä generatiiviset mekanismit eivät ole kuitenkaan helposti havaittavissa ja niiden havaitsemiseksi tarvitaan tutkimusta. Kriittisessä realismissa sosiaalisen ajatellaan olevan järjestelmänä avoin, johon liittyy satunnaisuutta ja ennustamattomuutta. Kriittisessä realismissa ajatellaan, että yksilö edeltää aina sosiaalisia rakenteita ja yksilön nähdään syntyvän jo olemassa olevaan sosiaaliseen järjestelmään, jota yksilö lähtee omalla toiminnallaan uusintamaan, muuttamaan tai purkamaan. Sosiaalityön käytännön ja tutkimuksen kannalta on olennaista tiedostaa historian merkitys, jotta voidaan ymmärtää yhteiskunnallisten rakenteiden vaikutus yksilöiden elämään ja ylipäänsä ymmärtää yhteiskunnallisten rakenteiden muotoutumista. (Pekkarinen & Tapola-Haapala 2009, 188–189.)

Kriittisessä realismissa tunnusomaista on se, että todellisuuden nähdään olevan olemassa, vaikka meidän ei ole mahdollista tehdä siitä tarkkoja havaintoja. Kriittisen realismin mukaisesti sosiaalityön ilmiöitä tarkasteltaessa huomataan, että sosiaaliset ongelmat ymmärretään todellisina ilmiöinä, joiden ymmärtämiseksi on hankittava tieteellistä tietoa. Kriittisessä realismissa myös ajatellaan, että tietämällä sosiaalisista ongelmista lisää voidaan myös suunnitella ongelmien ehkäisemistä ja työskennellä ongelmien poistamiseksi. (Pekkarinen & Tapola-Haapala 2009, 191.)

Koen itse kriittisen realismin mukaisen ajattelutavan sopivan sosiaalityöhön juuri sen realistisuuden johdosta. Kriittisessä realismissa minua viehättää ajatus siitä, että sosiaalisia ilmiöitä on tutkittava ja sosiaaliset ilmiöt on tunnistettava todellisina ilmiöinä, jotta niistä voidaan puhua ”oikeilla nimillä”. Ilmiöiden ja tapahtumien äärelle tulisi voida pysähtyä ja niitä tulisi tarkastella osana suurempaa yhteiskunnallista kokonaisuutta. Ihminen syntyy tietynlaiseen sillä hetkellä hänen kohdallaan vaikuttavaan yhteiskunnalliseen järjestelmään, jota hän ryhtyy omalla toiminnallaan muuttamaan, purkamaan tai säilyttämään ennallaan.

Kriittiseen realismiin liittyy ajatus kausaalisuudesta. Kausaalisuus on eri asia kuin tapahtumien välillä vallitseva korrelaatiosuhde. Kriittisen realismin tapa jäsentää kausaalisuutta on generatiivinen, millä tarkoitetaan sitä, että kausaalisten vaikutusten nähdään muodostuvan tietyssä kontekstissa toimivista mekanismeista (Töttö 2004, 112–116.) Kriittisessä realismissa ajatellaan, että kausaalisten mekanismien selittämisellä ja löytämisellä saavutetaan syvällisempää tietoa kuin pelkkien asioiden välisten riippu-

vuussuhteiden selvittämisellä. Mikäli selvitetään jonkin toiminnan vaikutuksia esim. tutkimuksen avulla eikä perehdytä myös siihen, mikä vaikutuksen sai aikaan, kenelle se vaikutti ja missä olosuhteissa pysytellään pinnallisissa vaikuttavuuden selittämisen ja ymmärtämisen tasoissa. (Töttö 2004, 114–115, 132–133.)

Kausaaliset mekanismit ymmärretään kriittisessä realismissa seurauksina siitä, että on olemassa ”todellisia olioita, joilla on tietynlainen rakenne, jonka ansiosta niillä on kykyjä ja taipumuksia”. Mekanismit nähdään ”todellisuuden rakenteeseen sisältyvinä mahdollisuuksina, jotka toteutuessaan tuottavat tapahtumia, jotka puolestaan voidaan suotuisissa oloissa havaita”. (Töttö 2004, 253.)

Kriittisen realismin mukaisesti maailma on avoin järjestelmä. Avoin järjestelmä on haastava tutkittava, sillä avoimuudesta seuraa satunnaisuutta ja ennustamattomuutta. Avoimessa järjestelmässä voi olla vaikea löytää selittäviä mekanismeja ennen tapahtumaa mutta tapahtuman jälkeen on mahdollista yrittää selittää tapahtunutta kausaalisten mekanismien avulla. Tapahtumien syyt voivat olla ”pinnan alla”. (Töttö 2004, 255.)

2.2 Realistinen arviointitutkimus

Pro gradussa on tarkoitus tarkastella sitä, miten lastensuojelun avohuollon sosiaalityöstä on mahdollista saada vaikuttavuustietoa. Sosiaalityön vaikuttavuuden arviointia voi lähestyä monista eri näkökulmista ja erilaisista teoreettisista suuntauksista käsin, sillä sosiaalityön vaikuttavuuden arvioinnin ei ajatella olevan yhtenäinen suuntaus (Kivipelto & Kotiranta, 172). Kiinnostuttuani lastensuojelun avohuollon vaikuttavuuden kysymyksistä ja perehtyessäni vaikuttavuudesta ja sen tutkimisesta julkaistuihin teoksiin ja artikkeleihin huomasin, että vaikuttavuuden tutkimisen vaatimus esitetään monessa lähteessä mutta konkreettinen vaikuttavuustutkimuksen toteuttaminen jää vähäiseksi. Suomessa ei myöskään ole käytössä kansallisesti yhtenäistä lastensuojelun avohuollon sosiaalityön vaikuttavuuden arviointia tai sen mahdollistavaa mittaristoa.

Lastensuojelun avohuollon sosiaalityön vaikuttavuuden arviointi (kuten minkä tahansa muunkin työn arviointi) purettuna pienemmiksi palasiksi osoittaa, että se on konkreettisesti tehtävää työtä, jossa kerätään aineistoa ja sitä analysoimalla yritetään löytää selitystä sille, mikä juuri tässä nimenomaisessa asiakastapauksessa vaikutti tähän nimenomaiseen lopputulokseen päätymisessä.

Realistisen arviointitutkimuksen kehittäjinä pidettyjen Pawsonin & Tilleyn (1997, 31) mukaan ”arvioinnit on kyllästetty kausaalisuuden sanastolla”. Tällä he tarkoittavat sitä, että yleensä kysytään, toimiko joku ohjelma/interventio? Saavutettiinko sillä tavoiteltu lopputulos? Näin kysyessämme tulemme rakentaneeksi yksiselitteisen kausaalisen yhteyden ohjelman ja lopputuloksen välille. (Pawson & Tilley 1997, 31.)

Pawsonin & Tilleyn (1997, 56) mukaan kausaalisuuteen liittyvä yksinkertaiselta vaikuttava ajatus ”kuinka asiat muuttuvat” vaatii itse asiassa paljon ajatuksellisia muutoksia ja työn uudelleenmuodostusta. Generatiivisessa kausaalisuuskäsityksessä ajatus kausaalisuudesta ymmärretään niin, että ”systeemin tai olion sisäiset potentiaalit lähtevät liikkeelle/aktivoituvat oikeissa olosuhteissa.” Arviointitutkimuksessa ollaan kiinnostuneita toiminnan lopputuloksesta (*outcome).* Jotta lopputulos saavutetaan, tarvitaan realistiseen arviointitutkimukseen liittyvän kausaalisuuskäsityksen mukaisesti *mekanismi,* joka toimii *kontekstissa* ja tämän toiminnan seurauksena saavutetaan tietty lopputulos. (Pawson & Tilley 1997, 57–58.) Pawson & Tilleyn (1997, xv) mukaan ”realistinen peruskaava sosiaalisen maailman kausaalisuuden tutkimisessa on **mekanismi + konteksti = lopputulos**.”

Kriittisestä realismista kehitetty realistinen arviointitutkimus tarjoaa käytännön sosiaalityöhön ja sosiaalityön arviointiin työkaluja. Realistisessa arviointitutkimuksessa ei niinkään etsitä vastausta deterministiseen syy-seuraus-suhteeseen vaan arvioinnissa keskeistä on ottaa huomioon avoimen järjestelmän luonne. Erilaisia menetelmiä ja mekanismeja tulee arvioida muutoksia aikaansaavina ja estävinä voimina. On myös muistettava, että samanlaiset työmenetelmät eivät aina saa aikaiseksi samanlaista lopputulosta. (Pekkarinen & Tapola-Haapala 2009, 193–194.)

Realistisessa arviointitutkimuksessa ollaan kiinnostuneita tutkimaan sitä, miksi jokin interventio (väliintulo, puuttuminen) vaikuttaa. Realistisen arviointitutkimuksen kes-

keisimpiä kysymyksiä on käsitys kausaalisuudesta. Realistisessa arviointitutkimuksessa kausaalisuus ymmärretään yhteiskuntatieteisiin luonnollisesti kuuluvana asiana: ihmisten valinnoista ja tavoista toimia tietyissä tilanteissa on realistisen arviointitutkimuksen mukaisesti tehtävissä joitain johtopäätöksiä ja yleistettävyyksiä. Mikäli ajateltaisiin, että asiat tapahtuvat aina ainutkertaisesti tai ennustamattomasti, olisi yhdenmukaisuuksia tilanteiden välillä lähes mahdotonta etsiä tai tutkia. Vaikka sosiaalityö on tapauskohtaista ja yksilökeskeistäkin toimintaa on siitä realistisen arviointitutkimuksen mukaan silti mahdollista yrittää tavoittaa tutkimuksen kautta jonkinlaisia yleistyksiä. (Lindqvist 2005, 13–14.)

Realistisen arviointitutkimuksen fokus suuntautuu tulevaisuuteen, tulevan työn kehittämiseen. Tulevan työn kehittämisen nähdään olevan mahdollista sillä, että arvioidaan kriittisesti olemassa olevia dokumentteja, joiden avulla pyritään saamaan selville, mitä työntekijät asiakkaiden kanssa tällä hetkellä tekevät. Tarkoituksena on löytää vastauksia kysymyksiin: mikä toimii, kenelle ja minkälaisissa olosuhteissa. (Lindqvist 2005, 14.) Mikä toimii – ajattelu on yhteneväistä näyttöön perustuvan käytännön kanssa, sillä myös siinä on tarkoitus selvittää sitä, mikä toimii kenellekin ja minkälaisissa olosuhteissa. Lindqvistin (2005, 14) ajatus siitä, että näyttöön perustuvan käytännön sisältämä näyttöperustainen ajattelu ja vaikuttavuuskeskustelu ovat ”vanhaa” on mielestäni mielenkiintoinen. Lindqvist näkee realistisen vaikuttavuustutkimuksen sisältämän keskustelun sisältävän tuoreempaa näkökulmaa vaikuttavuudesta ja työn tekemisen tavoista.

Realistinen vaikuttavuustutkimus pitää olennaisena sen tietämistä ja ”ymmärtämistä, mistä tulokset ja vaikutukset muodostuvat” (Lindqvist 2005, 14). Tämä on mielestäni lastensuojelun avohuollon sosiaalityönkin ydintietämisalueita: mitä sosiaalityöntekijän tulisi kenenkin asiakkaan kanssa tehdä niissä olosuhteissa ja siinä asiassa, mikä kulloisellakin asiakkaalla sillä hetkellä ajankohtaisena on. Tämä on se ydinkysymys, jota suomalaisessa lastensuojelun sosiaalityön tutkimuksia ja niiden vähäisyyttä käsittelevissä artikkeleissa ja muussa kirjallisuudessa peräänkuulutetaan. Realistisella arviointitutkimuksella ajatellaan voitavan vastata siihen kysymykseen, mitkä toimet ovat olleet vaikuttavia saavutetun lopputuloksen kannalta (Korteniemi 2005, 18).

Tässä pro gradu – työssä minulla on tarkoituksena muodostaa kuva siitä, miten realistista arviointitutkimusta on lastensuojelun avohuollon sosiaalityön vaikuttavuuden arvioinnissa käytetty ja minkälaista vaikuttavuustietoa tämän lähestymistavan kautta on lastensuojelusta saatu. Varsinaisen tutkimusaineiston muodostavat ulkomaisissa sosiaalityön tieteellisissä lehdissä julkaistut artikkelit ja kotimaassa julkaistu väitöskirja ja lisensiaatintutkimus kyseisestä aiheesta.

3 LASTENSUOJELU JA VAIKUTTAVUUS

3.1 Lastensuojelu

Pro graduni sijoittuu lastensuojelun sosiaalityöhön ja lastensuojelussa avohuollon työskentelyn vaiheeseen, eli tilanteeseen, jossa lapsi on kotona eikä huostaanotettuna. Huostaanoton jälkeen lapsen asiakkuus siirtyy yleensä sijaishuollon sosiaalityöhön. Sijaishuollon aikainen työskentely eroaa avohuollon työskentelystä siinä, että yleensä lapsi on sijoitettuna lastensuojelulaitokseen, sijaisperheeseen tai läheisverkostoonsa. Sijaishuollon työskentely pitää sisällään erilaisia käytettävissä olevia työmuotoja kuin avohuollon työskentely enkä tässä pro gradussa tarkastele niitä tarkemmin.

Lastensuojelu on vaativaa ihmissuhdetyötä, jolla on vahva lakisääteinen perusta suomalaisessa yhteiskunnassa. Suomalaisella lastensuojelulla tarkoitetaan tässä tutkielmassa lastensuojelulaissa (2007/417) määriteltyä lapsi- ja perhekohtaista lastensuojelua. Lastensuojelu on lakisääteistä toimintaa, jonka tarkoituksena on turvata Lapsen oikeuksien sopimuksen toteutumista Suomessa (Bardy 2013, 39). YK:n Lapsen oikeuksien sopimuksen tarkoituksena on lapsen erityisten tarpeiden ja edun turvaaminen. Sopimuksen pääteemoista käytetään yleisesti nimitystä ”kolmen P:n liitto”: protection (lapsen oikeus erityiseen suojeluun ja hoitoon), participation (lapsen oikeus osallistua ikänsä ja kehitystasonsa mukaisesti itseään koskevaan päätöksentekoon) ja provision (lapsen oikeus riittävään osuuteen yhteiskunnan varoista) (Lapsiasiavaltuutettu 2014).

Suomessa voimassa olevan lastensuojelulaki voidaan jakaa yleiseen ja erityiseen. Lastensuojelulain mukaisesti kaikilla lapsilla on oikeus ”suotuisaan kasvuympäristöön, tasapainoinen ja monipuolinen kehitykseen sekä erityiseen suojeluun”. (Bardy 2013, 39.) Lapsen oikeus erityiseen suojeluun sisältyy lapsi- ja perhekohtaiseen lastensuojeluun, joka pitää sisällään asiakassuunnitelman laatimisen ja avohuollon tukitoimenpiteiden järjestämisen. Myös kiireellinen sijoitus, huostaanotto ja jälkihuolto ovat osa lapsi- ja perhekohtaista lastensuojelua. (LSL 2007/417, 3 §.) Lastensuojelun tavoitteena on vanhempien, huoltajien ja muiden lapsen kasvatuksesta vastaavien henkilöiden

tukeminen. Ensisijainen vastuu lasten kasvusta ja kehityksestä on vanhemmilla mutta lastensuojelun työntekijöillä sekä kuntien muilla viranomaisilla on velvollisuus tukea vanhempia tässä tehtävässä. (LSL 2007/417, 2 §.)

Suomalaisen lastensuojelun perusta on löydettävissä lainsäädännöstä mutta lastensuojelun käytännön toteuttamisen tapahtuessa kuntatasolla voivat käytännöt vaihdella. Lapsi- ja perhekohtaisessa lastensuojelussa otetaan kantaa siihen, minkälainen perheelämä ja lapsuus nähdään ”kiistanalaisena tai ongelmallisena vallitsevien sosiaalisten ja kulttuuristen odotusten näkökulmasta”. Suomalainen lastensuojelu on lapsiperheille tarkoitettua palvelua, jonka tavoitteena on osallisuuden kokemuksen tuottaminen. Suomalaiseen lastensuojeluun sisältyy myös kontrollin ja rajoittamisen ulottuvuus niissä tilanteissa, joissa perhesuhteet vaativat (vastentahtoista) uudelleenorganisointia. (Pösö 2010, 325- 327.)

Tutkimukseni aineisto muodostuu pääasiallisesti ulkomailla julkaistuista tieteellisistä artikkeleista. Lastensuojelu on toimintaa, joka on eri maissa järjestetty eri tavoin eikä minulla tämän tutkimuksen puitteissa ole mahdollista käydä läpi erilaisia toiminnan tapoja maittain. Tämän tutkimuksen tarkoituksena on sen selvittäminen, miten realistista arviointitutkimusta on käytetty lastensuojelun sosiaalityön vaikuttavuuden arvioinnissa. Minulle on aineistoa hakiessani riittänyt se, että hakutulokseksi saamassani tutkimusraportissa käytetään termejä *child welfare* tai *child protection* sen arvioimiseksi, että kyseessä on siinä nimenomaisessa maassa lastensuojelun asiakkaiden kanssa käytössä oleva toiminta tai ohjelma, jota realistisen arviointitutkimuksen avulla on arvioitu.

Tutkimuksessani en niinkään ole kiinnostunut käytössä olleista toimintamuodoista tai niiden hyvistä ja huonoista puolista vaan siitä, mitä *realistinen arviointitutkimus* kyseessä olevan tutkimuksen arvioinnin kannalta tarkoittaa. On kuitenkin tärkeää olla tietoinen siitä, että lastensuojelun työntekijöiden toteuttama työ tapahtuu pääasiallisesti sellaisten lasten ja perheiden kanssa, joissa on tarvetta syystä tai toisesta perheen ulkopuoliselle työskentelylle.

3.2 Lastensuojelun avohuollon sosiaalityö

Suomessa lastensuojelun avohuollon palveluiden piiriin kuuluvat sellaiset lapset ja heidän perheensä, jotka ovat lastensuojelun asiakkuudessa eli heidän kohdallaan on nähty tarve lastensuojelulliselle työskentelylle lastensuojelutarpeen selvityksen tekemisen jälkeen. Lastensuojelun asiakkuudessa olevalle lapsella on oma vastuusosiaalityöntekijä, jonka tehtävänä on toimia lapsen asiasta vastaavana omana työntekijänä. Vastuusosiaalityöntekijän tehtäviin kuuluu tavata lasta ja hänen perhettään sekä järjestää lapselle ja tämän perheelle heidän tarvitsemiaan tukitoimia, jotta lapsen turvallinen kasvu ja kehitys kotona on mahdollista. Oleellinen työväline on asiakassuunnitelma, sillä asiakassuunnitelmaan kirjatut tukitoimet kunnan tulisi pääasiallisesti pystyä asiakaslapselle järjestämään. Vastuusosiaalityöntekijä myös arvioi työskentelyn aikana sitä, onko lapsen mahdollista jatkaa asumista kotona vai tuleeko lapsen turvallisen arjen takaamiseksi valmistella huostaanotto.

Perheelle järjestettävistä palveluista käytetään termiä lastensuojelun avohuollon tukitoimenpiteet. Lastensuojelulaissa on määritelty tarkemmin avohuollon tukitoimenpiteiden järjestämisestä. Lastensuojelulain (2007/417, 34 §) mukaisesti avohuollon tukitoimia on järjestettävä silloin, ”jos kasvuolosuhteet vaarantavat tai eivät turvaa lapsen terveyttä tai kehitystä; taikka jos lapsi käyttäytymisellään vaarantaa terveyttään tai kehitystään”. Avohuollon tukitoimien tarkoituksena on edistää lapsen kasvua ja kehitystä yhdessä lapsen vanhempien tai muiden tämän kasvusta ja kehityksestä vastaavien henkilöiden kanssa. Avohuollon tukitoimia pyritään toteuttamaan yhteistyössä lapsen kasvusta ja kehityksestä vastaavien henkilöiden kanssa. (LSL 2007/417, 34§.)

Avohuollon tukitoimet ovat moninaisia ja ne voivat liittyä asumisen ja toimeentulon parantamiseen eli lastensuojelussa tehdään perheille esimerkiksi toimeentulotukipäätöksiä. Perheille voidaan järjestää myös erilaisia heidän tarvitsemiaan palveluita kuten esimerkiksi järjestää päivähoitopaikka tai järjestää perheelle kotipalvelua. Sosiaalityöntekijän toteuttaman sosiaalityön avulla selvitellään lapsen ja perheiden erilaisia ongelmatilanteita, mikä tarkoittaa konkreettisia tapaamisia sosiaalitoimistossa, perheen kotona tai esimerkiksi päiväkodissa tai koulussa. Lastensuojelun sosiaalityön keinoin

voidaan tukea perheitä taloudellisesti lasten harrastuksiin liittyen. (LSL 2007/417, 35§, 36§.)

Tuen tarpeessa oleville lapsille voidaan järjestää tukihenkilö- tai tukiperhetoimintaa, vertaisryhmätoimintaa tai loma- ja virkistystoimintaa. Lastensuojelun asiakkaana olevalle lapselle voidaan järjestää lapsen kuntoutumista tukevia hoito- ja terapiapalveluja. Lastensuojelun asiakkaana olevalle perheelle voidaan järjestää kotona annettavaa tehostettua perhetyötä tai perheelle voidaan tarjota perhekuntoutusta. Lapsen sijoittamista perhe- tai laitoshoitoon yksin tai vanhempiensa kanssa tuen tarpeen arvioimiseksi voidaan myös käyttää avohuollon tukitoimenpiteenä. Lapselle tulee myös tarjota taloudellista tukea kouluttautumisen ja asumisen mahdollistamiseksi. Lastensuojelun tulee tukea lasta ja/tai nuorta läheisten ihmissuhteiden ylläpitämisessä ja muiden henkilökohtaisten tarpeiden tyydyttämisessä. Avohuollon tukitoimet voivat olla myös joitain muita lasta ja perhettä tukevia toimia. Avohuollon tukitoimet pohjautuvat perheen kanssa yhdessä laadittuun asiakassuunnitelmaan, jonka lapsen asiasta vastaava sosiaalityöntekijä kirjaa lapsen asiakirjoihin. (LSL 2007/417, 35§, 36§.)

Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen (THL) viimeisimmän tilaston mukaan vuonna 2014 Suomessa oli 90 269 avohuollon tukitoimien piirissä olevaa 0-17 -vuotiasta eli 7,5 prosenttia kyseisestä ikäluokasta. Lastensuojelun avohuollon asiakkaiden määrä on noussut edelliseen vuoteen verrattuna 1,4 %. (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2015a).

Lastensuojelun avohuollon sosiaalityöntekijän tehtävänä on yhdessä lapsen ja tämän perheen kanssa myös arvioida järjestettyjen toimenpiteiden vaikuttavuutta suhteessa lapsen ja perheen elämäntilanteeseen. Voidaan ajatella niin, että perheellä on tarve avohuollon tukitoimenpiteelle, jos jokin asia perheen tilanteessa tai lapsen henkilökohtaisessa käyttäytymisessä edellyttää yhteiskunnan taholta lastensuojelun asiakkuuden muodossa tulevaa puuttumista. Sosiaalityöntekijän tulisi pystyä siis arvioimaan perheelle tarjotun toimenpiteen, esimerkiksi perhetyön, vaikuttavuutta. Perhe tai lapsi eivät itse välttämättä koe tarvetta lastensuojelulliselle puuttumiselle perheen elämään ja tällöin työntekijän tulisi pystyä perustelemaan se, miksi lapsi tai perhe tulisi palvelusta tai työskentelystä hyötymään. Tehtävä ei välttämättä ole helppo ja sosiaalityöntekijän tulisikin pystyä argumentoimaan kantansa mahdollisimman tutkittuun tietoon pohjautuen.

Lastensuojelun sosiaalityöntekijän tekemä työ asiakasperheen ja asiakaslapsen kanssa sisältää väistämättä arvioivan työotteen, sillä arviointi sisältyy oleellisena osana lastensuojelun sosiaalityöhön. Tämä arviointi voi tapahtua jäsentyneesti tai jäsentymättä ja arviointia tehdään joko tietoisesti erilaisia arviointimenetelmiä käyttäen tai niitä käyttämättä. Arviointi sisältää myös ajatuksen vallasta; työntekijä arvioi perheen mahdollisuuksia pitää huolta lapsesta ja työntekijän tekemän arvioinnin seurauksena perheeseen voidaan kohdistaa vaikutuksiltaan merkittäviä toimenpiteitä. Suomalaisessa lastensuojelussa arviointia ei ole aiemmin nähty vallankäytön välineenä eikä arviointiin olla kiinnitetty aiemmin kovin paljon huomiota. Suomessa on aloiteltu vaikuttavuustutkimusten tekemistä 1990-luvun lopulla. (Rousu 2007, 150–151.)

Havaintojeni mukaan kotimaista lastensuojelun vaikuttavuustutkimusta on tehty lähinnä paikallisesti esimerkiksi sosiaalitoimistokohtaisesti. Jaan Rousun (2007, 151) kanssa näkemyksen siitä, että niin työntekijä kuin asiakaskin tulisivat hyötymään siitä, että perheen ja lapsen tilannetta arvioitaessa käytettäisiin yhteistä arviointimenetelmää eikä työntekijän tekemä arvio menisi automaattisesti perheen oman näkemyksen edelle.

Lastensuojelulla on kuitenkin lakisääteinen tehtävä lapsen turvallisuuden varmistajana ja työssä kohdataan väistämättä tilanteita, jolloin lapsesta huolta pitävä aikuinen ei ole työntekijän kanssa samaa mieltä siitä, minkälaiset olosuhteet turvaavat lapselle turvallisen ja tasapainoisen kasvuympäristön. Tällaisessa tilanteessa avoimesti tilannetta arvioimalla voitaisiin mahdollisesti tuoda lapsen elämästä vastaavalle aikuiselle näkyväksi se, mihin seikkoihin perustuen työntekijä suosittelee perheelle jotain palvelua tai mahdollisesti jopa lapsen sijoittamista kodin ulkopuolelle. Tällaista avointa arviointia varmasti nykyisellääänkin tapahtuu paljon esim. käyttämällä Lapsikeskeisen tilannearvion mallia (THL 2016).

3.3 Vaikuttavuus

Pro gradu tutkielmani sijoittuu vaikuttavuuden tutkimisen kenttään, sillä tarkoitukseni on perehtyä lastensuojelun avohuollon sosiaalityön vaikuttavuudesta ja vaikuttavuuden arvioinnista käytävään keskusteluun.

Vaikuttavuuden käsitteen määritteleminen ei ole aivan yksinkertaista, sillä vaikuttavuudella voidaan tarkoittaa useita erilaisia asioita riippuen siitä, mistä näkökulmasta vaikuttavuutta milloinkin tarkastellaan (esim. Pohjola 2012b, 20). Dahler-Larsen (2004, 7) on esittänyt vaikuttavuuden arvioinnin määritelmäksi sen, ”mikä vaikuttaa mihinkin, miten, milloin ja millä edellytyksillä?” Vaikuttavuuden hän määrittelee tarkoittavan ”tulosta, vaikutusta ja vaikuttamisen prosessia”. Dahler-Larsenin mukaan vaikutuskysymys on ratkaistu silloin, kun on selvitetty se, ”miten interventio tuottaa jonkin prosessin kautta tuloksen”. Vaikuttavuus ja vaikutus voidaan ymmärtää hyvin samanlaisina käsitteinä (Pohjola 2012b, 23).

Olennaista vaikuttavuuden selvittämisen analysoimisessa on ”sekä saavutettujen tulosten että niihin johtavien prosessien vaikuttavuus”. Vaikuttavuuteen liittyy ajatus toiminnan tai intervention tavoitteellisuudesta. (Pohjola 2012b, 24.) Lastensuojelun sosiaalityö on tavoitteellista toimintaa, johon sisältyy erilaisia interventioita. Näin ollen tutkimuksen avulla voisi olla mahdollista tavoittaa myös joitain käsityksiä lastensuojelun vaikuttavuudesta. Sosiaalityössä toimintana tavoitellaan muutoksen toteutumista asiakkaan tilanteessa ja/tai asiakkaan elämänolosuhteissa. Tavallista onkin, että vaikuttavuutta selvitetään intervention tai toiminnan jälkeen, jolloin on havaittavissa toiminnasta seuranneita vaikutuksia. (Pohjola 2012b, 25.)

Vaikuttavuuden käsite liittyy vahvasti arviointiin, jota Marketta Rajavaara kuvaa teoksessaan Vaikuttavuusyhteiskunta (2007). Rajavaaran (2007, 11–12) mukaan suomalaisessa yhteiskunnassa on tapahtunut arvioinnin läpimurto, johon liittyvät käsitteet hyvä käytäntö, tuottavuus, taloudellisuus, riskien hallinta jne. Arviointiin liittyy ajatus yhteiskunnallisten asioiden ohjailtavuudesta ja arvioinnista on tullut osa *hyvinvointivaltiollista hallinnointia*. Yhteiskunnassa on havaittu kasvanut tiedonhalu, joka suuntautuu ihmisten ja yhteiskunnan hallintaan. Tämän tiedonhalun seurauksena erilaiset ar-

vioinnin käytännöt ovat kasvattaneet suosiotaan ja levittäytyneet Suomessa lähes kaikkiin toimintoihin. (Rajavaara 2007, 11-12.)

Arvioinnin laajenemiseen koskemaan laajaa toimijoiden joukkoa on vaikuttanut arvioinnin velvollisuuksien virallistuminen ja lisääntyminen. Arvioinnin vaatimus esiintyy lainsäädännöstä aina paikallisiin strategioihin ja suosituksiin asti. Arvioinnin kohteena voivat olla mm. palvelujärjestelmät, organisaatiot, työsuoritukset, projektit ja työsuunnitelmat. Arvioinnin tarkoituksena voi olla esimerkiksi toiminnan parantaminen, uudistusten vaikuttavuuden seuraaminen, tulosohjauksen toteuttaminen tai tutkimuksen toteuttaminen. (Rajavaara 2007, 12–13.)

Arviointi itsessään ei kuitenkaan ole tavoite vaan väline, jolla pyritään tuottamaan tietoa päätöksenteon tueksi (Rousu 2007, 24). Pohjola (2012a, 11) tuo myös esiin sen, että arviointitutkimusta ja vaikuttavuustutkimusta ei tulisi täysin rinnastaa toisiinsa, sillä arviointitutkimuksen tekeminen toteutetaan usein muita lähestymistapoja käyttäen kuin ”tavoitteellisena ja systemaattisena vaikuttavuuden analyysina”. Sosiaalityössä on koettu vieraana arviointitutkimusten tekeminen, sillä näyttöön perustuvien käytäntöjen vaatimus satunnaistetuilla koeasetelmilla, tietyillä mittareilla ja kvantitatiivisia mittaustapoja apuna käyttäen on nähty olevan vastoin sosiaalityön eettisiä ja ihmiskeskeisiä periaatteita (Pohjola 2012a, 11). Eri yhteyksissä on tuotu esiin se, että sosiaalityössä on eettisesti mahdotonta toteuttaa tutkimusta siten, että tutkittavana olisi kaksi ryhmää, A ja B, joista toinen ryhmä saisi tarvitsemansa palvelun ja toinen jätettäisiin ilman palvelua tarkoituksena sen selvittäminen, minkälainen vaikutus saadulla palvelulla olisi ihmisen elämään ja toimintakykyyn.

Sosiaalityön vaikuttavuuden havaitseminen yksilökeskeisessä auttamistilanteessa panos-tuotos -kaltaisen ajattelun mukaisesti tuntuu haastavalta. Sosiaalityö tapahtuu osana asiakkaan elämää, sosiaalityö on yksi osatekijä prosessissa, johon kuuluvat asiakkaan olosuhteet, toimintaympäristöt, erilaiset rakenteet ja muut yhteisölliset tekijät. Tällaisen kokonaisuuden tarkasteleminen vaikuttavuuden näkökulmasta saattaa olla mahdotonta, joten usein päädytään vaikutusten kuvailemiseen. (Pohjola 2012a, 12.)

Rajavaaran mukaan vaikuttavuuden käsite on saanut yhteiskuntapolitiikassa merkittävän roolin. Vaikuttavuutta käytetään osana julkisen sektorin työntekijöiden toiminnan

moraalista sääntelyä. Vaikuttavuuden käsitteellä voidaan viitata monenlaisiin arviointeihin. (Rajavaara 2007, 14–15.) Vaikuttavuudesta käytyyn keskusteluun on liitetty myös ajatus siitä, että toiminnan vaikuttavuuden selvittämisen myötä käytettävissä olevia resursseja voidaan kohdistaa tehokkaasti ja tarkoituksenmukaisesti (Kivipelto & Saikkonen 2013, 313).

Rousu (2007, 26) on määritellyt tuloksellisuuden käsitteen koostuvan eri näkökulmista tuotetusta ja arvioidusta tiedosta, joihin perustuen voidaan arvioida organisaation vaikuttavuutta, tuottavuutta ja taloudellisuutta. Yhteiskunta- ja sosiaalipolitiikkaan liittyy kiinteästi kysymys toiminnan vaikutuksista ja seurauksista, sillä erilaisilla hyvinvointipolitiikoilla on huomattavia vaikutuksia ihmisten arkiseen elämään (Rajavaara 2007, 16).

Vaikuttavuuden tutkimisen taustalta löytyy erilaisia tekijöitä, jotka kietoutuvat toisiinsa. Vaikuttavuustutkimuksen kasvun taustalta ovat löydettävissä mm. tilivelvollisuusajattelun lisääntyminen suhteessa hyvinvointivaltion toimijoihin, hyvinvointivaltion niukkenevat taloudelliset resurssit ja keskustelu vaikutusten merkityksellisyydestä hyvinvointipalveluissa. (Rajavaara 2007, 177.)

Oma empiirinen havaintoni on, että esimerkiksi Helsingin Sanomissa vaikuttavuuspuhe on esillä monia eri aloja käsittelevissä artikkeleissa. Tein haun sanalla ”vaikuttavuus” Helsingin Sanomien nettisivuilla tammikuussa 2016 ja sain hakutulokseksi 197 julkaistua artikkelia (sisältää myös mielipidekirjoitukset, pääkirjoitukset ja vieraskynäpalstan), joissa käsiteltiin vaikuttavuutta. Haku kohdistui vuosina 2011–2016 Helsingin Sanomissa julkaistuihin artikkeleihin, joista löytyy verkkoversiot. Pikainen hakutulosten selaaminen kertoi, että vaikuttavuudesta on kirjoitettu yliopistoihin kohdistuvien taloudellisten leikkausten näkökulmasta, sosiaali- ja terveyspalveluissa käynnissä olevan sote-uudistuksen näkökulmasta kuin Guggenheim museon Helsinkiin suunnittelun näkökulmastakin. Tässä vain muutama maininta siitä, mihin kaikkeen vaikuttavuus yhteiskunnassamme tällä hetkellä liitetään.

Kivipelto & Kotiranta (2014, 172) tuovat esiin, että sosiaalityön vaikuttavuuden arvioinnin ajatus ei alun perin ole lähtöisin tilivelvollisuuksien täyttämisestä vaan tarpeesta saada tietoa erilaisten hyvinvointiohjelmien tuottamista vaikutuksista. Rajavaara (2007, 177) näkee toiminnan vaikutuksista käytävän keskustelun olevan ominaista hy-

vinvointipalveluissa toimiville asiantuntijoille, joiden professionaalisuuteen kuuluu toimintansa vaikutusten selvittäminen asiakkaille. Sosiaalityössä toimiessaan sosiaalityöntekijä joutuu jatkuvasti arvioimaan omaa toimintaansa suhteessa asiakkaan tilanteeseen ja tekemään päätöksiä ja ratkaisuja usein myös niin, ettei niiden tulossa olevista vaikutuksista ole välttämättä etukäteistietoa. Toiminnan vaikutuksen ja vaikuttavuuden saattaakin nähdä vasta pitkän ajan kuluttua.

Vaikuttavuuteen liittyy ajatus sen arvioimisesta, tapahtuuko työskentelyn kohteena olevassa asiassa muutosta toiminnan seurauksena (Kemppainen ym. 2010, 12). Vaikuttavuustutkimuksen avulla voidaan tarkastella sitä, kuinka hyvin palvelujärjestelmä onnistuu puuttumaan johonkin tiettyyn asiantilaan niin, että toiminta saadaan muuttumaan tavoitellun mukaiseksi (Rajavaara 2007, 138). Sosiaalityön vaikuttavuustutkimusintressinä voidaan ajatella olevan sen selvittäminen, onko toiminta (sosiaalityö) asiakkaan ja työntekijän näkökulmista katsottuna hyvää vai haitallista. On ajateltu, että koko sosiaalihuollon vaikuttavuuden tarkasteleminen on ylivoimaista sen laajuuden vuoksi. Vaikuttavuuden tutkiminen paikantuukin mikrotasolle eli paikallisten toimien vaikuttavuuden selvittämiseen. (Rajavaara 2007, 139.)

Niemi (2009, 314) pohtii realistisen lähestymistavan sopivan vaikuttavuustutkimukseen, sillä esimerkiksi realistisessa arviointitutkimuksessa ollaan kiinnostuneita toiminnan mekanismeista. Tapahtumasarja pyritään selittämään osana systeemiä, jolloin mekanismit kertovat, mikä synnyttää tapahtumasarjassa esiintyneen säännönmukaisuuden (Niemi 2014, 314). Vaikuttavuustutkimuksessa ollaan kiinnostuneita nimenomaan siitä, mikä saa aikaan tavoitellun kaltaisen lopputuloksen, eli mistä mekanismeista vaikuttavuus kulloisessakin tilanteessa muodostuu.

Vaikuttavuuden käsitettä on pitkään käytetty taloudellisuuden ja tehokkuuden synonyymina. Sosiaalityössä vahvasti asiakastyöhön painottuvana ihmissuhdetyönä taloudellisuuden ja tehokkuuden tarkasteleminen on koettu hieman vieraana ja tuloksellisuuden on nähty nousevan ihmisten kokemuksista. Vaikuttavuuden tutkimiseen liittyy myös keskustelu siitä, minkälaista tietoa pidetään vaikuttavana. Sosiaalityössä ei vielä ole yleistä käyttää näyttöön perustuvia menetelmiä, jotka taas lääketieteessä ovat olleet pitkään käytössä. (Pohjola 2012a, 10–11.)

3.4 Näyttöön perustuva käytäntö

Näyttöön perustuvaa käytäntöä, *evidence based practice, EBP* on alun perin kehitetty lääketieteessä, jossa käytetään termiä *evidence based medicine, EBM* (Gilgun 2005, 52; Mullen & Shuluk 2010, 50). Lääketieteessä oltiin huolestuneita siitä, että lääketieteellisiä interventioita toteutettiin ilman että niiden vaikutuksia oli ensin arvioitu aikaisemman tutkimusnäytön perusteella (Mullen & Shuluk 2010, 50). Lääketieteen ja terveydenhuollon piirissä kehitetty näyttöön perustuva käytäntö on levinnyt nopeasti myös muille tieteenaloille kuten esimerkiksi koulutukseen ja sosiaalityöhön (Morago 2006, 461–462; Gray, Plath & Webb 2009, x).

Sackettin ym. vuonna 1996 julkaistu näyttöön perustuvan lääketieteen määritelmä on laajasti käytössä tarkasteltaessa näyttöön perustuvaa käytäntöä eri tieteenaloilla. Sackett ym. (1996, 71–72) määrittelevät näyttöön perustuvan lääketieteen olevan ”tunnollista, tarkkaa ja järkevää parhaan saatavilla olevan tutkimustiedon käyttämistä tehtäessä yksittäistä potilasta koskevia päätöksiä. Näyttöön perustuvan lääketieteen käytäntö tarkoittaa yksilöllisen kliinisen kokemuksen integroimista ulkopuoliseen systemaattisen tutkimuksen tarjoamaan kliiniseen näyttöön”.

Näyttöön perustuvaa käytäntöä on tutkittu laajasti maailmalla, mutta kotimaista tutkimusta aiheesta on saatavissa niukemmin. Näyttöön perustuvasta käytännöstä Suomessa ovat kirjoittaneet mm. Kyösti Raunio, Pertti Korteniemi, Pekka Borg ja Petteri Paasio. Raunion (2010, 388) mukaan ”näyttöön perustuvan käytännön lähtökohtana on havainto, jonka mukaan työntekijöiden käyttämien interventioiden perusteet ovat epämääräisiä ja vaikutus asiakkaalle epäselvä”. Jotta tällaiselta tilanteelta käytännön työssä vältyttäisiin, tulisi työskentelyn pohjautua tieteellisesti tutkittuun tietoon. Interventioiden tekeminen tutkitun tiedon pohjalta auttaa tieteellisen tiedon ja käytännön välillä vallitsevan kuilun kaventamisessa. (Raunio 2010, 388.)

Käytännön ja teorian välisen kuilun kaventamisella pyritään maksimoimaan asiakkaiden auttamisen mahdollisuuksia sekä erilaisten haittojen vähentämiseen (Gambrill 2006, 339). Näyttöön perustuvan käytännön avulla tavoitellaan myös toimintakäytännöissä mahdollisesti esiintyvien alueellisten erojen kaventamista (Niemi 2014, 302).

Näyttöön perustuva käytäntö on prosessi, jossa työntekijät tekevät parhaaseen saatavilla olevaan tutkimustietoon perustuvia tapauskohtaisia asiakkaan hyvinvointia koskevia päätöksiä. Näyttöön perustuvassa käytännössä pyritään siihen, että paras saatavilla oleva tutkimustieto kyettäisiin integroimaan osaksi työntekijän käytännön asiantuntemusta sekä asiakkaan odotuksia ja arvoja. Näyttöön perustuva käytäntö paikantuu yksittäisen asiakkaan kanssa tapahtuvaan välittömään työskentelyyn. (Raunio 2010, 390.) Olemassa olevaa tietoa on tarkoitus soveltaa asiakastilanteissa ilman että tietoa kuitenkaan mekaanisesti siirretään tilanteesta toiseen (Korteniemi & Borg 2008, 9).

Näyttöön perustuvassa käytännössä tavoitellaan tieteellisen tiedon entistä parempaa hyödyntämistä ammattilaisten työn tueksi (Niemi 2014, 302). Näyttöön perustuvan käytännön laajassa näkemyksessä otetaan huomioon tutkimustiedon systemaattinen hyödynnettävyys osana muuta aikaisempaa tietoa ja tietämistä. Sosiaalityö toimintana ja professiona tarvitsee laajan näkemyksen mukaista käsitystä tiedosta ja tietämisestä, sillä haastavassa toimintaympäristössä toimiminen on haastavaa. (Karttunen & Hietamäki 2014, 322.) Työskenteleminen näyttöön perustuvan käytännön mukaisesti vaatii työntekijältä kykyä refleksiivisen työotteen käyttämiseen.

Myös hyvinvointipalveluilta on Suomessa alettu vaatia näyttöä vaikuttavuudesta. Näyttöön perustuvan käytännön tuleminen myös sosiaalityöhön on seurausta yleisestä vaikuttavuuden ja tavoitteellisuuden mittaamisesta hyvinvointipalveluissa. Niukkenevat resurssit, riskien hallinta ja asiakkaiden oikeuksien toteutuminen asettavat haasteita päätöksentekijöille. Näyttöön perustuvan käytännön avulla voidaan kohdentaa niukkoja resursseja tutkitusti toimiviin käytäntöihin. (Raunio 2010, 387–388; Korteniemi & Borg 2008, 7.) Tällainen kustannusten tehokas jakaminen ei kuitenkaan suomalaisessa sosiaalityössä ole noussut hallitsevaan rooliin näyttöön perustuvasta käytännöstä puhuttaessa.

Olen tutustunut Suomessa sosiaalialan julkaisuissa käytävään keskusteluun näyttöön perustuvasta käytännöstä. Olen havainnut, että näyttöön perustuva käytäntö on asia, joka herättää keskustelua puolesta ja vastaan ja oikeastaan kovin syvällistä keskustelua aiheesta ei sosiaalityön piirissä ole käyty. Niemen (2014, 302) mukaan näyttöön perustuva käytäntö on olemassaolonsa alusta asti herättänyt myös vastustusta. Näyttöön perustuvaa käytäntöä on kritisoitu siitä, että se tuntuu ohittavan ammattilaisten käy-

tännölliset kokemukset ja intuitiot päätöksenteossa. Näyttöön perustuvaan käytäntöön sisältyy kuitenkin ajatus siitä, että ammattilaiset tekevät oman asiantuntemuksensa avulla tieteelliseen tietoon perustuvia ratkaisuja asiakkaidensa tilanteissa. Näyttöön perustuvaa käytäntöä on kritisoitu myös siitä, että se jättää huomioimatta asiakkaiden omat kokemukset ja ajatukset omassa asiassaan. Näyttöön perustuvan käytännön kannattajat vastaavat kritiikkiin tuomalla esiin sen, että näyttöön perustuvassa käytännössä asiakas nähdään aktiivisena toimijana omassa asiassaan ja ammattilaisten on tarkoitus etsiä yhdessä asiakkaan kanssa ratkaisua asiakkaan tilanteeseen. (Niemi 2014, 302–303.)

Kuten johdannossa jo totesin, Suomessa kaivataan lisää lastensuojelututkimusta ja on esitetty toiveita siitä, että lastensuojelun tutkimusta koordinoitaisiin systemaattisemmin. Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen (THL) vuosille 2016–2019 suunnittelema strategia lasten ja nuorten hyvinvoinnin tutkimuksen koordinoimiseen ja lastensuojelun kehittämiseen tutkimustiedon avulla on käsittääkseni tähän mennessä ensimmäisiä valtakunnallisesti koordinoituja hankkeita aiemman tutkimustiedon systemaattiseen hyödyntämiseen käytännön sosiaalityössä.

Sosiaalityö on laaja-alainen työkenttä, josta lastensuojelu muodostaa yhden osa-alueen. Lastensuojelun sosiaalityöntekijät tekevät työssään isoja, perheiden elämään suuresti vaikuttavia päätöksiä. Toimiessani lastensuojelun sosiaalityöntekijän viransijaisena huomasin, että tutkimustietoa toimenpiteiden vaikuttavuudesta ei aina ollut saatavilla. Tästä syystä oma kiinnostukseni jo olemassa olevan tiedon hyödynnettävyyteen ja laajamittaiseen levitykseen heräsi. Jäin pohtimaan myös sitä, että onko kiireisessä käytännön työssä mahdollista perehtyä kaikkeen saatavilla olevaan tutkimustietoon, vaikka aikaisempaa tutkimusta esimerkiksi lapsen kiireellisen sijoituksen vaikutuksista lapseen eri ikäkausina olisikin saatavissa?

Lääketieteessä systemaattiset kirjallisuuskatsaukset ovat jo yleisiä aikaisemman tiedon tiiviisti esittämisen formaatteja ja toivoisin myös suomalaiseen sosiaalityöhön rantautuvan tiiviiden tutkimuskatsausten tekemisen jo olemassa olevista kansainvälisistä ja kansallisista (lastensuojelu)tutkimuksista. The Campbell Collaboration on kansainvälinen tutkijaverkosto, mikä tuottaa systemaattisia kirjallisuuskatsauksia sosiaalialalta erilaisten interventioiden vaikuttavuudesta (The Campbell Collaboration 2015). Coch-

rane Collaboration on kansainvälinen tutkimusverkosto, joka tuottaa, päivittää ja välittää Cochrane- katsauksia terveydenhuollon eri osa-alueilta hoitojen, kuntoutuksen ja ennaltaehkäisyn vaikuttavuudesta sekä diagnostisten testien tarkkuudesta (Cochrane Finland 2015). Suomessa THL on mukana koordinoimassa sosiaalityön vaikuttavuudesta tehtävää tutkimusta. Katsaus THL:n vaikuttavuus-sivustolle internetissä kertoo, että vaikuttavuuden arviointia on toteutettu pääasiallisesti aikuissosiaalityössä.

4 TUTKIMUSTEHTÄVÄ

Pro gradu – tutkielmani tutkimustehtävä on lastensuojelun avohuollon sosiaalityön vaikuttavuuden arvioinnin tarkasteleminen ja sen selvittäminen, miten realistisen arviointitutkimuksen avulla lastensuojelun vaikuttavuutta on tutkittu. Tutkimuskysymykseni ovat muotoutuneet seuraaviksi:

1. Minkälaista vaikuttavuustietoa realistisen arviointitutkimuksen avulla lastensuojelun avohuollon sosiaalityöstä on saatu?
2. Miten realistinen arviointitutkimus soveltuu lastensuojelun avohuollon sosiaalityön vaikuttavuuden arviointiin?

Eskola & Suoranta (1998, 117–121) kehottavat pro gradu – tutkimustaan suunnittelevaa opiskelijaa pohtimaan, minkälaisella aineistolla tutkimuskysymyksiin on mahdollista saada vastaus. Kirjoittajat kehottavat pohtimaan myös valmiiden dokumenttien käyttöä tutkimusaineistona. Oma mielenkiintoni kohdistuu selkeästi tietyn tutkimusmenetelmän, realistisen arvioinnin, tarkastelemiseen lastensuojelun vaikuttavuustutkimuksen kentässä. Olen myös kiinnostunut sen selvittämisestä, miten realistista arviointitutkimusta on aikaisemmissa lastensuojelun sosiaalityön tutkimuksissa käytetty ja minkälaisia kokemuksia tutkijoilla tästä lähestymistavasta on. Tästä syystä on perusteltua valita tutkimusaineistoksi valmiita dokumentteja ja pro gradu – tutkimukseni aineisto muodostuu jo olemassa olevista tutkimusraporteista, joiden aiheena on lastensuojelun avohuollon sosiaalityön vaikuttavuuden arvioiminen realistisen arviointitutkimuksen kautta.

Tutkimusmenetelmäni on laadullisen kirjallisuuskatsauksen toteuttaminen jo olemassa olevasta aineistosta, joten tutkimukseni on aikaisempaa tutkimusta hyödyntävä sekundaaritutkimus (Johansson 2007, 4). Keskeisintä kirjallisuuskatsauksena toteuttavalle tutkimukselle on siis se, että siinä ei ole omaa ensikäden aineistoa vaan menetelmässä aineistona käytetään jo olemassa olevia tutkimuksia (Kallio 2006, 21).

Pyrin noudattamaan tutkimusta tehdessäni mahdollisimman systemaattista lähestymistapaa, vaikka aineiston analysointi tapahtuukin kuvailevalla tavalla. Tutkimuksen eri vaiheiden auki kirjoittaminen antaa myös lukijalle mahdollisuuden arvioida tutkijan tekemiä valintoja ja arvioimaan kriittisesti käsillä olevaa tutkimusta. Seuraavassa luvussa käydään tarkemmin läpi valittua tutkimusmenetelmää, kirjallisuuskatsausta.

5 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS

5.1 Kirjallisuuskatsaus tutkimusmenetelmänä

Pro gradun tutkimusmenetelmänä on kirjallisuuskatsauksen toteuttaminen lastensuojelun avohuollon sosiaalityön vaikuttavuutta realistisen arviointitutkimuksen kautta käsittelevistä aiemmista tutkimuksista. Helen Aveyard on kirjassaan ”Doing a Literature Rewiev in Health and Social Care” (2014) hahmotellut erilaisten terveys- ja sosiaalialalle soveltuvien kirjallisuuskatsausten muotoja. Kirjallisuuskatsaus voi olla tutkimuksen taustoittava osuus tai kokonaan oma tutkimusmenetelmänsä, jolloin etsittävällä aineistolla pyritään vastaamaan tutkijan esittämään tutkimuskysymykseen.

Aveyard ajattelee, että ”varsinaisen” systemaattisen kirjallisuuskatsauksen toteuttaminen voi olla yksittäiselle opiskelijalle haastavaa mutta kaikissa kirjallisuuskatsauksen menetelmää käyttävissä opinnäytteissä tulisi pyrkiä mahdollisimman systemaattiseen ja luotettavaan aineiston keruuseen (Aveyard 2014, xiv-xv). Käytän tutkimuksessani pääasiallisena oppaana kirjallisuuskatsauksen tekemisestä Aveyardin teosta, sillä ajattelen sen soveltuvan erityisesti sosiaalialan kirjallisuuskatsauksen tekemiseen, vaikka teoksen painopiste on systemaattisen kirjallisuuskatsauksen toteuttamisessa.

Kirjallisuuskatsauksesta voidaan käyttää englanniksi käännettynä monia erilaisia termejä, kuten esimerkiksi *literature review, meta-syntesis, systematic review, critical review, narrative review, structured review* (Kallio 2006, 19; Aveyard 2014, 2). Systemaattisen kirjallisuuskatsauksen tekeminen edellyttää kaiken tutkittavissa olevasta aihealueesta julkaistun tutkimuksen kokoamista yhteen ja saadun aineiston analysointia. Systemaattiselle kirjallisuuskatsaukselle on asetettu erittäin korkeat laatustandardit (Aveyard 2014, 2), sillä käytännön ammattilastein ajatellaan voivan käyttää systemaattisia kirjallisuuskatsauksia oman työnsä tukena esim. terveydenhuollossa.

Campbell ja Cochrane – yhteisöt laativat ja julkaisevat systemaattisia kirjallisuuskatsauksia näyttöön perustuvan käytännön periaatteella. Molemmille yhteisöille systemaattisia katsauksia tuottavat tutkijaryhmät, joten yksittäisen opinnäytetyön tekijän ei ole

käytettävissään olevien resurssien puitteissa mahdollista välttämättä saavuttaa samanlaisia lopputuloksia. Tärkeää kuitenkin on, että kirjallisuuskatsauksen ollessa tutkimusmenetelmänä kiinnitetään erityistä huomiota aineiston hankinnan systemaattisuuteen, tutkimuksen vaiheiden auki kirjoittamiseen, tutkimusmetodin esittelemiseen, johtopäätösten tekemiseen ja tutkimustulosten analysointiin.(Aveyard 2014, 15.) Näyttöön perustuvan käytännön yhtenä tärkeänä tiedontuotannon välineenä pidetään systemaattisia kirjallisuuskatsauksia, joiden avulla pyritään kokoamaan yhteen tiivistetyssä muodossa tietoa kiinnostuksen kohteena olevasta ilmiöstä (Aveyard 2014, xv; Rajavaara 2007, 63; Pohjola 2012, 36).

En tavoittele tällä pro gradulla systemaattisen kirjallisuuskatsauksen toteuttamista aineiston analysoinnin osalta, vaan tavoitteeni on tehdä hyvälaatuinen kirjallisuuskatsaus, jonka tulokset esitetään laadullisella menetelmällä. Hyvälaatuiseen kirjallisuuskatsaukseen (*good quality literature review*) kuuluu tutkimuskysymyksen asettaminen, metodiosio, tulosten esittäminen ja pohdintaosio. Hyvälaatuisen katsauksen tavoitteena on ottaa tutkimuksen tekemiseen niin systemaattinen ote kuin mahdollista. (Aveyard 2014, 3.)

Käytännössä hyvälaatuisen kirjallisuuskatsauksen toteuttaminen tarkoittaa sitä, että aineiston hankinnassa noudatetaan systemaattisuutta ja aineiston hankinnan vaiheet, käytetyt tietokannat ja hakulausekkeet kerrotaan lukijalle. Aineiston haun tulokset tulee lukea läpi ja arvioida niiden soveltuvuus tekeillä olevaan kirjallisuuskatsaukseen. Kirjallisuuskatsauksessa tulee käydä läpi siinä käytössä olevan metodit ja aineiston analysointitavat. Analyysin perusteella tehtävät johtopäätökset tulee dokumentoida ja kirjallisuuskatsauksen tekijän tulee vetää hankkimansa aineiston perusteella myös johtopäätökset eli analysoida aineisto tutkimuskysymys mielessään ja pyrkiä tuomaan esiin valitsemansa teoriasuuntauksen ja aikaisemman tutkimuksen valossa yleistettävyyttä saavutetusta aineistosta. (Aveyard 2014, 3; Kallio 2006, 25.) Kallio käyttää termiä laadullinen review-tutkimus (Kallio 2006, 19), minä olen valinnut tässä tutkimuksessa käytettäväksi kirjallisuuskatsaus-termin.

Aveyardin esittämän kirjallisuuskatsauksen sisällöllinen esittämistapa noudattelee myös Lapin yliopiston asettamia vaatimuksia pro gradu – työlle. Kirjallisuuskatsaus tutkimusmetodina auttaa laajojen tietomassojen jäsentämisessä, sillä kirjallisuuskatsauk-

seen valitaan useita samaa aihepiiriä käsitteleviä töitä, joita analysoimalla muodostetaan yhteneväinen käsitys tutkimuksen kohteena olevasta aiheesta (Aveyard 2014, 4). Analyysivaiheessa onkin tärkeää pyrkiä muodostamaan synteesi saavutetusta aineistosta eikä vain tyytyä kuvailemaan saatuja aineistoja. Kirjallisuuskatsauksessa ei ole tarkoitus käydä läpi jo tehtyjen tutkimusten tuloksia uudelleen vaan muodostaa niistä kirjallisuuskatsauksen tekijän oma analyysi ja löytää vastaus tutkimukselle asetettuun tutkimuskysymykseen. Yhteiskuntatieteissä laadullista review-tutkimusta käytetäänkin usein yleiskatsauksen saavuttamiseen tietystä ongelmasta tai aihepiiristä (Kallio 2006, 26).

Tässä tutkimuksessa käytetään metodina siis laadullista review-tutkimusta, kirjallisuuskatsausta, jonka Kallio (2006, 18) ajattelee olevan käyttökelpoinen metodi nykyisessä tietoa pursuavassa maailmassa tutkijan kiinnostuksen kohteena olevan aihealueen jäsentämisessä ja tiiviissä esittämistavassa. Yksittäisten tutkimusten on vaarana jäädä irrallisiksi, mikäli niitä ei synteesin tavoin yhdistetä laajempaan aihealueesta käytävään keskusteluun (Kallio, 2006, 19–20; Flinkman & Salanterä 2007, 84). Tarkoituksena ei myöskään ole arvioida tai arvostella yksittäisiä tutkimuksia vaan liittää ne osaksi laajempaa kokonaisuutta ja tarkastella kriittisesti esimerkiksi niitä yhdistävää teoriaa.

Flinkman & Salanterä (2007, 84–85) esittelevät integroidun kirjallisuuskatsauksen menetelmän, joka soveltuu hyvin eri metodeilla toteutettujen tutkimusten tarkastelemiseen narratiivisesti. Integroidun katsauksen avulla pyritään keräämään tutkijan kiinnostuksen kohteena olevan aihealueen aiemmin julkaistu tutkimustieto yhteen ja tekemään aineiston perusteella yhteenveto saman sisältöisistä tutkimuksista. Integroidun katsauksen tavoitteena voi olla sen selvittäminen, mitä tutkimusmetodeja jollain tietyllä aihealueella on onnistuneesti käytetty, sen paljastaminen ja selvittäminen, onko nykyisessä tutkimuskentässä aukkoja tai uusien jatkotutkimusaiheiden löytäminen. (Flinkman & Salanterä 2007, 84–87.)

Oma tutkimukseni mahtuu myös integroivan kirjallisuuskatsauksen määritelmän sisään, sillä en rajaa haettavan aineiston toteuttamistapaa vain määrällisiin tai laadullisiin aineistoihin. Aion sisällyttää myös asiantuntija-artikkelit hakuun mukaan. Integroituun kirjallisuuskatsaukseen kuuluvat myös aiemmin esittelemäni Aveyardin tekemät määritelmät kirjallisuuskatsauksen rakentumiselle.

5.2 Aineistolle asetettavat vaatimukset

Systemaattisen kirjallisuuskatsauksen avulla pyritään vastaamaan tutkimukselle asetettuun tutkimuskysymykseen toteuttamalla ennalta määrättyjen hakusanojen perusteella tiedonhakuja tutkimuksen tekijän määrittelemistä tietokannoista. Systemaattisen kirjallisuuskatsauksen aineistonhankinta tulisi toteuttaa mahdollisimman läpinäkyvästi, jotta tutkimus olisi toistettavissa ja tutkimusprosessin luotettavuus olisi lukijoiden arvioitavissa. Onnistuneen ja mahdollisimman systemaattisen kirjallisuushaun toteuttamiseksi aineistolle tulee laatia mahdollisimman tarkat sisäänottokriteerit, jotka ohjaavat tehtävää aineistonhakua. (Aveyard 2014, 74–79.) Tämän tutkimuksen tarkoituksena on selvittää realistisen arviointitutkimuksen käytettävyyttä lastensuojelun avohuollon sosiaalityön tutkimisessa kansainvälisten julkaisujen mukaan.

Aineiston hankinnan systemaattisuus koskee myös sitä, että tutkijan tulisi etsiä myös ”harmaata kirjallisuutta” eli julkaisemattomia tutkimuksia, seminaaripapereita yms. (Aveyard 2014, 74). Tässä kirjallisuuskatsauksessa olen käytettävissäni olevan aikaresurssin johdosta päätynyt toteuttamaan tiedonhaun ainoastaan sähköisten kanavien kautta ja näin ollen aineistoni muodostuu virallisesti julkaistuista tutkimusraporteista.

Aveyard (2014, 42–72) kehottaa tutkimuksen tekijää tarkastelemaan oman tutkimuskysymyksensä kautta sitä, minkälainen kirjallisuus vastaa parhaiten tutkijan asettamaan tutkimuskysymykseen. Asiaa on pohdittava tarkasti ennen aineiston haun toteuttamista, sillä todennäköisesti aineistohaku tuottaa suuren määrän tutkimustietoa tutkijan arvioitavaksi ja vain etukäteen mietityn rajauksen avulla aineistoa on mahdollista karsia hallittavaan määrään. Yhden jaottelun mukaan tutkimuskirjallisuus voidaan jakaa neljään eri kategoriaan: ”teoreettiseen kirjallisuuteen, tutkimuskirjallisuuteen, käytännöistä kertovaan kirjallisuuteen ja menettelytapaohjeisiin”. (Aveyard 2014, 42–72.)

Suurin osa kirjallisuuskatsauksen tekijän etsimästä kirjallisuudesta kuuluu tutkimuskirjallisuuteen, sillä kirjallisuuskatsauksen tavoitteena on etsiä vastausta tutkijan asettamaan tutkimuskysymykseen, johon pyritään löytämään vastaus aikaisempien tutkimusten avulla. Tutkimuskirjallisuuteen voidaan katsoa kuuluvaksi ”systemaattiset kirjalli-

suuskatsaukset ja hyvälaatuiset kirjallisuuskatsaukset *(good quality literature reviews)*, määrälliset ja laadulliset tutkimukset sekä tutkimukset, joissa on yhdistetty erilaisia tutkimusmenetelmiä (*mixed methods*). (Aveyard 2014, 48.)

Erilaiset tietokannat tarjoavat loppumattoman määrän tietoa ja tutkimuksia sosiaalityön alalta. Jotta onnistuisin saavuttamaan oman tutkimuskysymykseni kannalta olennaisen aineiston, minun tulee määritellä aineistolle sisäänotto- ja poissulkukriteerit, jotka mielessä pitäen luen aineistohakuni tulokset.

Tämän tutkimuksen aineiston sisäänottokriteerit ovat:

- aineisto käsittelee realistista arviointia ja lastensuojelua/tai sosiaalityötä
- akateeminen tutkimus, joka on tehty kvalitatiivisella tai kvantitatiivisella tutkimusotteella
- kirjallisuuskatsaus
- asiantuntija-artikkeli realistisen arvioinnin menetelmästä linkitettynä lastensuojeluun tai sosiaalityöhön
- julkaistu suomeksi tai englanniksi
- aineisto on saavutettavissa Lapin yliopiston elektronisten tiedonhakuportaalien kautta maksutta
- julkaisuvuosi mikä vain
- aineisto julkaistu tieteellisessä julkaisussa
- kotimainen väitöskirja tai lisensiaatintutkielma

Tutkimuksen poissulkukriteerit ovat:

- aineisto ei käsittele realistista arviointia lastensuojelussa/sosiaalityössä
- lehtien pääkirjoitukset, kommenttipuheenvuorot, kirja-arvostelut
- kokonaiset kirjat
- julkaistu muulla, kuin suomen tai englannin kielellä
- aineisto, joka ei ole saavutettavissa maksutta Lapin yliopiston tiedonhakuportaalien kautta
- aineisto, joka käsittelee lastensuojelun muita osa-alueita kuin avohuoltoa

Nelli-portaalissa suoritettujen koehakujen perusteella päädyin valitsemaan kaksi sosiaalityön tutkimustietoa sisältävää tietokantaa aineiston hankinnan väyliksi. Suoritin aineistohaut seuraavista sosiaalityön aineistoa sisältävistä tietokannoista: Social Services Abstracts (ProQuest), Academic Search Elite (Ebsco) ja Social Sciences Citation Index. Kotimaista aineistoa hankin google scholarin kautta sekä etsimällä aineistoa käsin.

5.3 Aineistohaku ja hakutulokset

Aineiston sisäänottokriteerien mukaisesti olen tehnyt aineistohakuja englanniksi. Alustavia hakuja tehdessäni huomasin, että lastensuojelusta voidaan käyttää englanniksi kahta eri termiä; child welfare tai child protection. Lastensuojelupalvelut ja lastensuojelun sosiaalityö on toteutettu eri maissa eri tavoin ja lastensuojelulla voidaan tarkoittaa eri maissa eri asioita. Hearn, Pösö & al. ovat tutkineet vuonna 2004 julkaistussa artikkelissaan suomalaisen lastensuojelutermin ja Britanniassa yleisesti käytössä olevan child protection – termin välisiä merkityseroja. Kirjoittajat tuovat esiin sen, että vaikka samasta asiasta, tässä tapauksessa lastensuojelusta, käytettäisiin eri maissa samaa termiä, on termin takaa löydettävissä monia erilaisia merkityksiä ja painotuksia johtuen maiden erilaisista lastensuojelu- ja yhteiskuntahistorioista. (Hearn, Pösö & al. 2004, 28–31.)

Realistisesta arviointitutkimuksesta käytetään termejä *realistic evaluation* ja *realist evaluation*, joten tein haut käyttäen molempia hakutermejä.

Lopullisen aineistohaun tein 13.1.2016 kahdesta sosiaalityön tieteellisiä artikkeleita sisältävästä tietokannasta: Social Sevices Abstracts (ProQuest) ja Academic Search Elite (Ebsco).

Social Services Abstracts –tietokannassa käytin ”Advanced Search” –toimintoa. Hain aineistoa tietokannasta yhteensä kuudella eri hakulausekkeella. Hakulausekkeeni olivat:

- “realistic evaluation” AND child welfare (2 hakutulosta), “realist evaluation” AND child welfare (3 hakutulosta)
- “realistic evaluation” AND child protection (0 hakutulosta), “realist evaluation” AND child protection (0 hakutulosta)
- “realistic evaluation” AND “social work” (3 hakutulosta), “realist evaluation” AND “social work” (6 hakutulosta)
-

Alun perin en ollut ajatellut käyttää hakulauseketta “realistic evaluation” AND “social work” mutta huomatessani hakutulosten määrän vähäisyyden child welfare ja child protection –hakusanoja käyttäessäni, ajattelin laajentaa hakuni koskemaan yleisesti koko sosiaalityön kenttää. Ajattelin, että lastensuojelun tutkimuksessa ei ehkä ole kovin laajasti käytetty realistisen arvioinnin menetelmää ja siitä syystä tutkimusartikkeleita ei mahdollisesti ole saatavilla. Olin kuitenkin päättänyt hankkia aineistoni systemaattisen kirjallisuuskatsauksen menetelmällä mutta saamani hakutulos ei vielä vastannut aineiston määrälle asettamaani tavoitetta, joka oli noin kymmenen artikkelia. Aineiston määräksi lopputyötään suorittavalle tutkijalle Aveyard (2014, 88) suosittelee 10–20 artikkelia.

Suoritin aineistohaun myös Academic Search Elite (Ebsco) –tietokannasta. Hakulausekkeeni olivat:

- “realistic evaluation” AND child welfare (1 hakutulos), “realist evaluation” AND child welfare (1 hakutulos)
- “realistic evaluation” AND child protection (1 hakutulos), “realist evaluation” AND child protection (0 hakutulosta)
- “realistic evaluation” AND “social work” (3 hakutulosta), “realist evaluation” AND “social work” (5 hakutulosta)

Pelkkään lastensuojelun tutkimukseen rajautumalla hakutulokseni olisivat jääneet liian suppeiksi ja päädyin myös tässä haussa käyttämään myös laajempaa "social work" –termiä. Päätin vielä laajentaa hakuani niin, että suoritin haut myös Social Services Citation Indexistä seuraaavilla hakulausekkeilla:

- "realistic evaluation" AND child welfare (2 hakutulosta), "realist evaluation" AND child welfare (1 hakutulos)
- "realistic evaluation" AND child protection (1 hakutulos), "realist evaluation" AND child protection (0 hakutulosta)
- "realistic evaluation" AND "social work" (1 hakutulos), "realist evaluation" AND "social work" (4 hakutulosta)

Löysin aineistohaulla yhteensä 20 artikkelia. Aineistohaun jälkeen ryhdyin tarkastelemaan ja analysoimaan saamaani hakutulosta, mistä kerron seuraavassa alaluvussa tarkemmin.

5.4 Aineiston muodostuminen ja aineiston analysointi

Saamani hakutulosten pieni määrä yllätti minut, sillä olin etukäteen ajatellut aiheesta löytyvän enemmän julkaistuja artikkeleita ja tutkimuksia. Tein vielä lisähakuja Nelliportaalissa ja jatkoin aineiston hankkimista, mutta en saanut uusia hakutuloksia sitä kautta. Kävin läpi kaikki saamani hakutulokset ja vertasin eri hakuohjelmilla saatuja hakutuloksia toisiinsa. Huomasin, että eri hakuohjelmista oli tullut keskenään samoja artikkeleita, joten poistin päällekkäisyydet. Seuraavaksi luin jokaisen artikkelin johdannon (*abstract),* joka oli saatavissa maksutta käyttöön. Tässä vaiheessa poistin kokonaisiin kirjoihin viittaavat artikkelit ja kirja-arvostelut.

Aveyard (2014, 100–135) kehottaa aineiston hankkimisen jälkeen arvioimaan saatuja hakutuloksia kriittisesti sekä tutustumaan tarkasti saatuun aineistoon. On myöskin tärkeää, että saatua aineistoa ei käytetä tutkimuksen lähdemateriaalina, vaikka sisällöllisesti aineisto siihen soveltuisikin. Aineiston analysointi ja lopullisen synteesin muodostamisen vaihe saattavat mennä hieman päällekkäin. Analyysivaiheessa aineistoa luetaan kriittisesti läpi ja kriittisen lukemisen aikana tehdään lopulliset päätökset siitä, soveltuuko saatu hakutulos tutkimuksen lopulliseksi aineistoksi. (Aveyard 2014, 100–135; Kallio 2006, 22.)

Johdanto-tekstien perusteella valitsin tarkemmin selvitettäväksi 12 artikkelia, joissa käsiteltiin realistista arviointia ja sosiaalityötä ja/tai lastensuojelua. Näistä kahdestatoista artikkelista seitsemän oli saatavissa maksutta kokoteksteineen käyttöön. Tulostin seitsemän artikkelia ja luin ne kokoteksteineen läpi. Siinä vaiheessa, kun olin tulostanut artikkelit ja lähdin lukemaan niitä tarkemmin, huomasin yhden artikkelin osalta, että se käsitteli realistista arviointitutkimusta vain löyhästi ja jätin sen tarkemman analyysin ulkopuolelle. Loput kuusi artikkelia soveltuivat asettamiini sisäänottokriteereihin ja hyväksyin ne tämän lopputyön aineistoksi. Lopullinen ulkomaisten artikkeleiden määrä tässä kirjallisuuskatsauksessa on siis kuusi (6). Määrä oli mielestäni liian pieni, joten päätin laajentaa hakuani kotimaisen tutkimuksen suuntaan. Kotimaista aineistoa etsin google scholarin kautta ja tutustumalla tiedossani olevien julkaisujen lähdeluetteloihin.

Kotimaisessa sosiaalityön tutkimuksessa realistista arviointitutkimusta on käytetty lähestymistapana vain Johanna Hietamäen vuonna 2015 julkaistussa lastensuojelun alkuarviointia koskevassa väitöskirjassa, jonka valitsin mukaan tutkimukseni aineistoksi. En ollut halukas laajentamaan aihealuettani kuitenkaan lastensuojelututkimuksen ulkopuolelle.

Suomessa Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (THL) pyrkii keräämään internet-sivuilleen sosiaalityön vaikuttavuudesta tehtyjä tutkimuksia ja kertomaan erilaisista vaikuttavuuden arvioinnin malleista ja mittareista. THL:n realistista arviointitutkimusta käsittelevältä internetsivulta on löydettävissä neljä kotimaista julkaisua, jotka käsittelevät realistisen arviointitutkimuksen käyttämistä sosiaalityön vaikuttavuuden arvioinnissa. Tutkimusraportit käsittelivät nuorten sosiaalista kuntoutusta ja työelämäpolkuja (Karjalai-

nen & Blomgren 2004), lähisuhdeväkivaltaa ja sen sovittelua (Flinck & Iivari 2004), realistista arviointia huumeongelmaisen yksilökohtaisessa palveluohjauksessa (Peitola 2005) ja realistisen arvioinnin ensiaskeleita Suomessa (Julkunen, Lindqvist & Kainulainen toim. 2005). Realistisen arvioinnin ensiaskeleita Suomessa –julkaisun valitsin pro graduni taustoittavaan osuuteen lähdeluetteloksi, sillä teoksen ainoa lastensuojelua käsitellyt artikkeli (Heikkinen 2005) käsitteli samaa tutkimusta, jonka valitsin kokonaisena lisensiaatintutkielmana pro graduni aineistoksi. Näin ollen lopullinen aineistoni koostuu kuudesta englanninkielisestä tieteellisestä artikkelista, yhdestä kotimaisesta väitöskirjasta ja yhdestä kotimaisesta lisensiaatintutkielmasta.

Tämän tutkimuksen aineisto koostuu kuudesta englanninkielisestä artikkelista, yhdestä suomenkielisestä väitöskirjasta ja yhdestä suomenkielisestä lisensiaatintyöstä. Englanninkielinen aineisto koostuu kahdesta kvalitatiivisella menetelmällä analysoidusta tutkimuksesta (Jackson & Kolla 2012; Patsios & Carpenter 2010), kahdesta asiantuntija-artikkelista (Solomon 2002; Kazi 2000), yhdestä asiantuntija-artikkelista, jossa esitellään kaksi tutkimusta, joista ensimmäinen on analysoitu kvantitatiivisella tutkimusmenetelmällä ja toinen mixed methods-menetelmällä (Kazi 2003) ja yhdestä kvantitatiivisella tutkimusotteella analysoidusta tutkimuksesta (Kazi, Pagkos & Milch 2011).

Suomenkielinen aineisto koostuu yhdestä väitöskirjasta, joka on toteutettu kyselylomaketutkimuksena pääasiallisesti määrällisellä menetelmällä sisältäen pienen määrän laadullista aineistoa (Hietamäki 2015) ja lisensiaatintutkimuksesta, joka on toteutettu etnografisin menetelmin havainnoimalla ryhmää ja kirjaamalla tapahtumat päiväkirjaan (Heikkinen 2006). Edellä kuvatut hakutulokset sain tekemällä systemaattisen tiedonhankinnan sähköisistä tietojärjestelmistä ja etsimällä tietoa google scholarista ja tutustumalla arviointitutkimuksesta tehtyjen julkaisujen lähdeluetteloihin. Julkaisujen sisällöt olen tiivistänyt taulukkoon 1.

Taulukko 1. Julkaisujen sisällöt tiivistetysti

Pääteema/näkökulma	**Tutkimusmenetelmä**
Lastensuojelun alkuarvioinnin vaikuttavuuden arviointi vanhempien näkökulmasta (Hietamäki 2015)	- kyselytutkimus (177 osallistujaa) - analysoitu määrällisillä menetelmillä
Lastensuojelun poikaryhmätoiminnan yhteydessä rakentuvat muutostekijät ja niistä tiedon tuottaminen (Heikkinen 2006)	- havainnointitutkimus (- analysoitu laadullisella menetelmällä
Julkisen lastensuojelutoimiston vaikuttavuuden arviointi, asiantuntija-artikkeli (Solomon 2002)	- asiantuntija-artikkeli, ei empiiristä aineistoa
Yhteisölliset vanhemmat – toiminnan vaikuttavuuden arviointi osana varhaisen vanhemmuuden palveluita Torontossa (Jackson & Kolla 2012)	- haastattelututkimus (11 osallistujaa) - analysoitu laadullisella menetelmällä
Yhteisen kouluttautumisen ohjelman vaikuttavuuden arviointi Englannissa (Patsios & Carpenter 2010)	- haastattelututkimus (47 osallistujaa) - analysoitu laadullisella menetelmällä
Yhteisöllisen Wraparound-palvelun vaikuttavuuden arviointi (Kazi, Pagkos & Milch 2011)	- aineisto kerätty sähköisesti asiakastietokannasta (otoskoko 58) - analysoitu määrällisellä menetelmällä
Viiden perhekeskuksen toiminnan vaikuttavuuden arviointi Englannissa (Kazi 2003a)	- kyselylomake, työntekijä täytti asiakkaan tilanteesta (155 osallistujaa) - analysoitu määrällisellä menetelmällä
Seksuaalista väkivaltaa käyttäneiden ja käyttävien lasten ja nuorten parissa toteutettavan sosiaalityön vaikuttavuuden arviointi (Kazi 2003b)	- kirjallista aineistoa asiakkaiden asiakastietojärjestelmästä sekä määrällistä aineistoa henkilökunnan täyttäessä jokaisesta asiakkaasta lomakkeet - analysoitu laadullisella ja määrällisellä menetelmällä
Realistisen vaikuttavuuden arvioinnin soveltuvuudesta sosiaalitieteisiin kirjoitettu asiantuntija-artikkeli (Kazi 2000)	- asiantuntija-artikkeli, ei empiiristä aineistoa

Tarkemmat tiedot aineiston julkaisuista olen koonnut taulukkoon, joka on liitteenä 1. Huomasin, että Mansoor A. F Kazi on ollut kirjoittajana peräti kolmessa aineistokseni valikoituneessa artikkelissa. Olen törmännyt Kazin nimeen jo lukiessani kirjallisuuskatsauksen teoriaosion tekstejä ja tiesin, että hän on ollut kehittämässä realistisen arvioinnin menetelmää (Haverinen 2005, 11). Aineistoa analysoidessani minun on suhtauduttava aineistoon kriittisesti ja pidettävä mielessä se, että vaikka yksi kirjoittaja on jostain menetelmästä vahvasti jotain mieltä, sen ei tulisi siirtyä suorana totuutena minun tutkimukseni tulokseksi. Kirjallisuuskatsauksen menetelmässä on toisaalta myös se hyvä puoli, että koska artikkeleista luodaan yhteinen synteesi, mikään yksittäinen mielipide ei pääse nousemaan sieltä liian vahvasti esiin.

Taulukossa 2 on kootusti esillä aineiston julkaisuvuodet. En ollut rajannut etsittävien julkaisujen ilmestymisajankohtaa. Realistisen arviointitutkimuksen kehittäjät Ray Pawson & Nick Tilley kirjoittivat suuntauksesta ensimmäisen teoksen ”Realistic Evaluation” vuonna 1997, joka käy ajallisesti hyvin yhteen sen kanssa, että ensimmäiset realistisen arvioinnin näkökulmasta tehdyt tutkimukset jotka minä löysin omaan tutkimukseeni on julkaistu 2000-luvun alussa.

Taulukko 2. Aineiston julkaisuvuodet.

Aineiston julkaisuvuosi	**Lukumäärä**
2000	1
2002	1
2003	1
2006	1
2010	1
2011	1
2012	1
2015	1

Aineistoon valikoituneet artikkelit on julkaistu taulukossa 3 esitetyissä sosiaalialan julkaisuissa. British Journal of Social Work on perinteinen sosiaalityön lehti, joten ei ollut yllätys, että siinä on julkaistu realistista arviointitutkimusta käsitteleviä artikkeleita. Aineisto jakautui muutoin tasaisesti eri julkaisukanavien välille.

Taulukko 3. Aineiston julkaisukanavat

Julkaisukanava	**Tekijä(t)**
British Journal of Social Work	Kazi (2000), Kazi (2003)
American Journal of Evaluation	Jackson & Kolla (2012)
Research on Social Work Practice	Kazi, Pagkos & Milch (2011)
International Journal of Integrated Care	Patsios & Carpenter (2010)
Children and Youth Services Review	Solomon (2002)
Jyväskylän yliopisto, yhteiskuntatieteellinen tiedekunta	Hietamäki (2015)
Helsingin yliopisto, yhteiskuntapolitiikan laitos	Heikkinen (2006)

Olen tehnyt tarkat aineiston sisäänottamista ja poissulkemista koskevat kriteerit jo aineiston hankinnan vaiheessa, sillä olen kiinnostunut tietyn tutkimusmenetelmän, realistisen arvioinnin, soveltuvuudesta lastensuojelun sosiaalityön vaikuttavuuden arvioimiseen ja tämän lähestymistavan tuottamasta vaikuttavuustiedosta. Jo tutkimukseni otsikko sisältää ajatuksen, että minulla on ennakkokäsitys siitä, että realistisella arvioinnilla voidaan ylipäänsä tutkia jonkin asian vaikuttavuutta. Olen siis perehtynyt asiaan jonkin verran jo ennen aineiston hankintaa ja siitä syystä olen ylipäänsä voinut tehdä sellaisen olettaman, että realistisen arviointitutkimuksen avulla voisi tavoittaa jotain sosiaalityön vaikuttavuudesta.

Tutkimusaineistoni sisältää erilaisilla tutkimusmenetelmillä toteutettuja tutkimuksia ja aineistossa on myös asiantuntija-artikkeleita. Kaikkia aineistona käyttämiäni julkaisuja yhdistää kuitenkin se, että niissä käsitellään realistista arviointitutkimusta ja sosiaalityötä ja/tai lastensuojelun sosiaalityötä. Olen tietoisesti halunnut rajata aineistoni koskemaan samanlaisesta lähestymistavasta toteutettuja tutkimuksia/asiantuntija-artikkeleita, sillä tehdessäni koehakuja huomasin, että ”pelkällä” lastensuojelun vaikuttavuutta käsittelevällä aineistohaulla löytyy kymmeniä tuhansia hakutuloksia. Minulla ei käytettävissä olevan aikaresurssin johdosta ole ollut mahdollista perehtyä näin valtavaan massaan tutkimuksia, joten aihe kaipasi rajausta.

Määrittelin haettavia julkaisuja yhdistäväksi tekijäksi siis realistisen arviointitutkimuksen lähestymistavan sosiaalityössä ja/tai lastensuojelussa toteutetuissa tutkimuksissa. Hakutulosten määrä jäi mielestäni yllättävän vähäiseksi. Yhtenä tutkimustuloksena voitaneen pitää sitä, että realistista arviointia ei kovin yleisesti ole sosiaalityössä ja varsinkaan lastensuojelussa arviointitutkimuksellisena lähestymistapana kansainvälisesti käytetty. Myöskään kotimaista akateemista tutkimusta ei realistista arviointimenetelmää käyttäen ole paljon tehty sosiaalityössä, sillä löysin yhden väitöskirjan (Hietamäki 2015), joka käsitteli realistista arviointitutkimusta ja lastensuojelua ja yhden lisensiaatintutkimuksen, jossa on käsitelty lastensuojelun ryhmätoimintaa ja realistisen arviointitutkimuksen viitekehyksestä (Heikkinen 2006).

Tutkimuskysymyksenasettelu ohjasi minua lukemaan aineistoani tiettyjen silmälasien läpi, vaikka olen yrittänyt tehdä aineiston analyysiä muutoin ilman ennakko-oletuksia. Aineistosta kuitenkin etsitään vastausta asetettuun kysymykseen, pystyy aineisto sitten vastausta antamaan tai ei. Alasuutarin (2001, 40) kehotuksen mukaisesti olen tarkastellut aineistoani ensisijaisesti tutkimukseeni valikoituneesta *teoreettis-metodologisesta näkökulmasta käsin.* Olennaista aineistoa analysoitaessa on se, että osataan kiinnittää huomiota ensisijaisesti niihin asioihin, mistä tutkimuskysymystä asetettaessa ollaan oltu kiinnostuneita. Tutkimusaineisto saattaa olla kooltaan suuri ja aluksi voi olla vaikea hahmottaa aineisto kokonaisuutena, mutta jotta aineistoa olisi mahdollisuus käsitellä ja siitä olisi mahdollisuus muodostaa tiivistyksiä, on tehtävä karsintaa sen suhteen, mitä kaikkea on olennaista ottaa juuri tässä tutkimuksessa tarkempaan tarkasteluun. (Alasuutari 2001, 40.)

Systemaattisen tiedonhaun tuloksena saatua aineistoa voidaan analysoida useilla erilaisilla tavoilla. Aineiston analyysitavan valintaan vaikuttavat esimerkiksi aineiston ominaisuudet (määrällinen, laadullinen, asiantuntija-artikkeli, nettisivu, tms.), kirjallisuuskatsausta tekevän henkilön asiantuntemus ja kokemus kirjallisuuskatsauksien tekemisestä. (Aveyard 2014, 140–143.) Olin kiinnostunut esittämään tutkimustulokseni kuvailevassa, laadullisessa, muodossa ja näin ollen kiinnostukseni kohdistui kuvailevan (laadullisen/integroidun) kirjallisuuskatsauksen tekemiseen. Kyseessä on ensimmäinen pro gradu –tasoinen lopputehtävä enkä ole aiemmin toteuttanut näin systemaattista aineiston analysointia.

Integroidun kirjallisuuskatsauksen tulosten analysointivaiheessa tulee kiinnittää huomiota aineiston tasapuoliseen ja huolelliseen analysointiin (Flinkman & Salanterä 2007, 95), minkä huomasin olevan aineiston teemoittelun ja käsittelyn kannalta haastavaa, sillä suomenkielinen aineisto koostui kokonaisista tutkimuksista, kun taas englanninkieliset artikkelit koostuivat noin kymmenen sivun mittaisista tiiviistä artikkeleista. Suomenkielistä aineistoa on siis sivumäärällisesti enemmän kuin englanninkielistä vaikka lukumäärällisesti kansainvälistä tutkimusta on aineistossani enemmän. Tästä seuraa se haaste, että suomenkielinen aineisto saattaa nousta tuloksissa hallitsevampaan rooliin, sillä niissä tutkimustulokset ja realistisen arvioinnin prosessia on luonnollisesti pystytty kuvaamaan tarkemmin.

Olen pyrkinyt muodostamaan sisällöltään hajanaisesta ja eri tutkimusmenetelmin toteutetuista tutkimuksista yhtenäisen synteesin ja valitsin aineiston käsittelemisen tavaksi aineistolähtöisen sisällönanalyysin. Eskolan & Suorannan (2008, 19–20) mukaan aineistolähtöiseen analyysiin kuuluu olennaisesti ajatus tutkijasta aineiston analysoijana ilman ennakko-oletuksia hankkimastaan aineistosta. On kuitenkin huomioitava, että tutkijalla todennäköisesti on aiempaa tietämystä tutkimastaan asiasta, sillä jonkinlaista asiaan perehtyneisyyttä vaaditaan jo ennen aineiston hankintaa. Hypoteesittomuudella laadullisen tutkimuksen yhteydessä tarkoitetaan sitä, että tutkija ei rajaa tutkimuksellisia toimenpiteitään aikaisemman tietämyksensä johdosta. Ideaali tilanne Eskolan & Suorannan (2008, 20) mukaan olisikin, jos tutkija yllättyisi tutkimusta tehdessään ja saisi mahdollisesti uusia näkökulmia aikaisempaan ajatteluunsa. Aineistolähtöinen sisällönanalyysi edellyttää perehtymistä aineistoon ja aineiston mahdollisimman objek-

tiivista lukutapaa. Olenkin lukenut aineistoani useita kertoja läpi ja pyrkinyt muodostamaan siitä yleiskäsityksen.

Aveyard (2014, 143–155) käsittelee aineiston teemoittelua yhtenä mahdollisuutena koota kirjallisuuskatsauksen menetelmällä kootusta aineistosta yhtenäinen synteesi. Yritystä hahmottaa aineistoa ja purkaa sitä pienempiin osiin voidaan kutsua esim. teemoitteluksi (Eskola & Suoranta 1998, 174–180) tai luokitteluksi (Tuomi & Sarajärvi 2002, 110–115). Lähdin lukemaan aineistoani vaikuttavuuden näkökulmasta, pitäen mielessäni tutkimuskysymykseni ja kiinnostuksen kohteeni tämän tutkimuksen toteuttamiseksi. Vaikuttavuuden arvioiminen nousikin vahvimpana teemana esille aineistostani. Olin myös yllättynyt siitä, että realistisen arviointitutkimuksen lähestymistavalla on toteutettu niin erilaisia tutkimuksia ja erilaisilla tutkimusmenetelmillä. Aineistoa lukiessani muodostin erilaisia alleviivauksia, luettelointeja, miellekarttoja ja listoja yrittäessäni järjestää aineistoa tiiviimpään muotoon.

Muodostin aineistosta kolme teemaa, jotka ovat realistinen arviointitutkimus lähestymistapana vaikuttavuuden arvioinnissa, vaikuttavuustieto osana toiminnan kehittämistä ja vaikuttavuus lastensuojelun sosiaalityössä. Ensimmäinen teema käsittelee yleisemmällä tasolla sitä, miten artikkeleiden kirjoittajat ymmärtävät realistisen arviointotutkimuksen ja sen soveltuvuuden sosiaalityön ja/tai lastensuojelun sosiaalityön vaikuttavuuden arvioinnissa. Toinen teema pitää sisällään sen, miten eri toimijat näkevät vaikuttavuustiedon käytettävyyden ja hyödynnettävyyden sekä sen, miksi jonkin toiminnan, esimerkiksi lastensuojelun sosiaalityön, vaikuttavuudesta tulisi aineistoni julkaisujen mukaan olla kiinnostunut. Kolmas teema käsittelee niitä konkreettisia tutkimustuloksia, mitä aineistoni julkaisuista pystyin löytämään. Vaikuttavuus lastensuojelun sosiaalityössä –teema pitää sisällään myös sen, mitkä tekijät voidaan nähdä työn vaikuttavuutta estävinä tekijöinä.

5.5 Eettiset kysymykset

Anneli Pohjola (2003a, 7) on kiteyttänyt tutkimuksen eettisyyden sisällön mielestäni hyvin todetessaan, että ”tutkimuksen eettisyys ei ole rutiinia, tarkkoja sääntöjä tai tek-

niikkaa, vaan koko tutkimusprosessi aiheen valitsemisesta tulosten tulkintaan ja raportointiin sekä myös tulosten seuraukset ovat täynnä eettisesti punnittavia valintoja.” Tämän ajatuksen mielessä pitäminen koko tutkimusprosessin ajan auttaa pro gradun tekijää tekemään omaa tutkimustaan eettisten vaatimusten mukaisesti jo tutkimusaiheen valinnasta valmiin raportin julkaisemiseen asti.

Yhteiskuntatieteellistä tutkimusta tehdessään tutkija on myös osa tutkimaansa yhteiskuntaa ja tavalla tai toisella elää, muuttaa ja kokee ympärillään olevia asioita. Tutkija on tutkimusta tehdessään kuitenkin toimiva subjekti, joka tekee tietoisia (ja ehkä tiedostamattomiakin?) valintoja tutkimustaan koskien. (Pohjola 2003b, 54.)

Tutkimusaiheen valinta on tutkimuksen tekijän ensimmäisiä eettisiä pohdintoja (Pohjola 2003b, 59) ja sisältää jo itsessään useita eettisiä valintoja (Clarkeburn & Mustajoki 2007, 53). Olen päätynyt omaan tutkimusaiheeseeni oman valinnan kautta eli olen saanut ohjata tutkimustani mielenkiintoni kohteena olevaa aihealuetta kohti. Oman valinnan kautta valikoituneeseen tutkimusaiheeseen liittyy paljon vapauksia mutta myös seikkoja, jotka on otettava huomioon. Olen pohtinut niitä *olosuhteita,* joissa aion tutkimukseni suorittaa, olosuhteiden tarkastelulla Clarkeburn & Mustajoki (2007, 54) tarkoittavat sen selvittämistä minkälaisilla resursseilla tutkimusta on mahdollista tehdä. Olen ollut yksin tekemässä omaa tutkimustani, joten en ole joutunut ottamaan huomioon muiden ajatuksia tutkimuksen toteuttamisesta ja olen voinut käyttää aikaa tutkimuksen tekemiseen joustavasti.

Clarkeburn & Mustajoki (2007, 55) nostavat taustatiedon määrän yhdeksi tutkimuksen alkuvaiheessa huomioon otettavaksi seikaksi eettisen pohdinnan kannalta, sillä tutkijan on tehtävä valintaa senkin suhteen, kuinka paljon hänellä on käytettävissään aikaa ja ”viisautta” valitsemaansa tutkimusaiheeseen perehtymisessä. Tämä on itse asiassa sellainen seikka, jota olen miettinyt aika paljon. Mielestäni en ole valinnut helpointa mahdollista tutkimusaihetta ja olenkin joutunut tekemään aiheeseen perehtymisen kanssa paljon töitä.

Oma tutkimusaiheeni liittyy lastensuojeluun, joka on työkenttänä ja tutkimusalueena monipuolinen ja haastava. Lastensuojelun palveluiden piirissä olevien lasten arjessa on havaittu olevan jotain sellaista, mikä vaatii lastensuojelullisten toimien kohdentamista

heidän elämäänsä. Lastensuojelu on viimesijaista palvelua, joten voidaan ajatella, että lastensuojelun asiakkaina olevien lasten elämässä on jotain sen kaltaista haastetta tai ongelmaa, joka ei peruspalvelulla lähde avautumaan. Minulle on ollut tutkimusprosessin alusta alkaen selvää, että en tule toteuttamaan pro graduani haastattelumenetelmällä. Vaikka tutkimusaiheeni liittyy lastensuojeluun en ole ajatellut tutkimukseni korostavan lastensuojelun asiakkaina olevien lasten tilanteiden erityisyyttä.

Minusta on jo tutkimusprosessin alusta asti jollain tavalla tuntunut siltä, että olen tavallaan hieman ”etäämpänä” tutkimusaineistostani kuin jos olisin hankkinut aineiston haastattelemalla tai havainnoimalla. Pro gradu aineistoni koostuu ulkomaisista ja kotimaisista sosiaalityön tutkimuksista, joissa kerrotaan realistisen arvioinnin lähestymistavalla toteutetuista vaikuttavuustutkimuksista. Tutkimuskysymystä asettaessani en myöskään tullut kohdanneeksi eettisiä ristiriitoja, sillä mielestäni sen selvittäminen, minkälaista vaikuttavuustietoa lastensuojelun sosiaalityöstä on saavutettu ei ole ristiriidassa sosiaalityön eettisten periaatteiden kanssa.

Oma tutkimukseni on sekundaaritutkimus, jonka aineistona siis on julkisesti raportoidut alkuperäistutkimukset. En ole käynyt läpi tutkimuslupaprosessia, mutta käyttäessäni toisten tekemiä tutkimuksia omassa tutkimuksessani aineistona olen toki sitoutunut aineiston eettiseen ja oikeudenmukaiseen käsittelemiseen.

Minun tehtäväkseni sekundaaritutkijana on jäänyt siitä päättäminen, jatkanko alkuperäistutkimusten tekijöiden viitoittamalla tiellä vai näenkö syytä esim. tutkittavista käytettyjen ilmausten muuttamiseen. Omasta aineistostani ei löytänyt sellaista eettistä ristiriitaa, joka olisi vaatinut minulta erityistä lähestymistavan vaihdosta alkuperäisiin tutkimuksiin nähden.

Toteutan tutkimukseni kirjallisuuskatsauksen menetelmällä, mikä tarkoittaa, että olen erilaisia hakutapoja käyttäen pyrkinyt löytämään kiinnostuksen kohteena olevasta aihealueesta mahdollisimman paljon julkaistua tietoa. Kirjallisuuskatsauksen menetelmää käyttäessäni olen omilla valinnoillani ollut vaikuttamassa siihen, minkälaista aineistoa tutkimukseeni olen löytänyt. Olen raportoinut pro gradussani tarkoin aineiston hankkimisen vaiheet, sillä se luo tutkimukselleni paitsi läpinäkyvyyttä niin myös tarjoaa mahdollisuuden tutkimuksen toistettavuuteen.

Tutkimuksessa aineiston hankinnan auki kirjoittamisella pyritään myös siihen, että lukijalla on mahdollisuus arvioida itse tutkimuksen eettistä toteuttamistapaa.

Tiedon tulkitsemiseen liittyvien eettisten kysymysten kautta tutkija pohtii tutkimusaineistonsa analysointiin ja tulosten tulkitsemiseen liittyviä kysymyksiä. Tutkijan tulisi pohtia sitä, miten hän esittää tutkimustuloksensa ja millä tavalla hän käsitteellistää aineistoaan. Pohjola ajattelee näiden kolmen tutkimuksen kulkuun liittyvän vaiheen (tiedon intressin eettinen pohdinta, tiedon hankkimisen eettinen pohdinta ja tiedon tulkitseminen) muodostavan tutkimuksen keskeisimmät kriittiset vaiheet eettisyyden näkökulmasta. (Pohjola 2007, 11-12.)

Omassa tutkimuksessani käytän laadullisen sisällönanalyysin menetelmää tutkimusaineistoni analysoimisessa. Tutkimusaineistoni ei koostu haastattelumateriaalista enkä ole tekemässä aineistoni perusteella luokittelua tai tyypittelyä ihmisten suhteen. Pohjola (2003b, 64) ajattelee tutkijoilla olevan tarve luokkien ja tyyppien luomiseen aineistonsa analysoinnin vaiheessa. On totta, että aineistoa on pyrittävä jollain tavalla käsittelemään, jotta siitä saisi tiivistetyssä muodossa esitettävissä olevaa materiaalia.

Eettisesti kestävän sosiaalitutkimuksen tekemisen tekemiseen kuuluu myös sen pohtiminen, mitä saavutetuilla tutkimustuloksilla tehdään ja miten ne tuodaan julkiseen tietoon ja yleiseen keskusteluun. Pohjolan (2007) mukaan tällöin ollaan tiedon julkistamisen etiikan ytimessä. Tutkijan tulee olla siinä mielessä kauas katsova, että hänen tulee pohtia saavutetun tiedon käyttämisen eettisiä kysymyksiä. Tutkijan pohdittavana ovat myös sosiaalisen vastuun etiikkaan liittyvät kysymykset, joilla tarkoitetaan tutkimuksen oikeutusten pohdintaa, tutkimuksen seurausten pohdintaa eri toimijoiden ja osallisten näkökulmasta sekä sitä, minkälaisia vaikutuksia julkaistavalla tutkimuksella voisi mahdollisesti olla. (Pohjola 2007, 12.)

Oman tutkimuksen tekemiseni kannalta olen havainnut, että erityisesti viittaaminen aikaisempiin tutkimuksiin on sellainen seikka, minkä kanssa saa olla jatkuvasti erittäin tarkkana. Myös Anneli Pohjola (2007, 15) on havainnut, että varsinkin opinnäytetöitään tekevät aloittelevat tutkijat kompastuvat usein viittaamiskäytäntöihin. Vilpillisin tapa olla piittaamatta tutkimusetiikasta viittauskäytäntöjen kohdalla on se, että lainataan toisen tekstiä ilman, että lähdettä mainitaan ollenkaan.

Olen Anneli Pohjolan (2007, 17) kanssa samaa mieltä siitä, että sosiaalitieteellisessä tutkimuksessa eettisillä pohdinnoilla ja valinnoilla on erityinen merkitys. Sosiaalitieteellisessä tutkimuksessa tarkasteltavana olevat teemat ja aihealueet liittyvät ihmisten inhimillisiin elämiin ja jotkin tutkimusaiheet edellyttävät erityisen sensitiivistä lähestymistapaa ja tulosten tulkinnan ja julkaisemisen prosessia (Pohjola 2007, 17).

Oman pro gradu prosessini aikana olen havainnut sen, että eettiset pohdinnat ja valinnat tulivat tehdyiksi luontevasti ja huomaamatta. Johtuneeko tämä siitä, että valitsemani aihealue ei ole ikään kuin vaatinut kovin tiukkaa eettistä pohdintaa esim. haastateltavien valintojen suhteen tai aiheen valinnan suhteen? Vai johtuuko tämä siitä, että olen sisäistänyt eettisen ajattelutavan niin syvällisesti, että eettiset kysymykset ovat tulleet ratkaistuiksi ikään kuin samoin tein, ilman sen suurempaa kipuilua? En ole joutunut pohtimaan haastatteluaineiston säilyttämiseen, tutkimukseen osallistumisen vapaaehtoisuuteen tai henkilöihin muutoinkaan liittyviä käytännöllisiä kysymyksiä. Olen ehdottomasti kuitenkin sitä mieltä, että myös sekundaaritutkimusta tekevän tutkijan tulee omissa valinnoissaan pohtia eettisiä näkökulmia, sillä ilman eettistä pohdintaa sekundaaritutkimus ei määrity omilla jaloillaan seisovaksi tutkimukseksi eikä sitä näin ollen voitaisi hyväksyä yliopistotasoisten opintojen päättötyöksi.

Olen samaa mieltä Pohjolan sekä Clarkeburnin & Mustajoen kanssa siitä, että tutkijan tekemät eettiset valinnat läpäisevät koko tutkimuksen teon prosessin, sillä ilman eettistä pohdintaa ja eettisiin ohjeisiin sitoutumista tutkimuksen nimellä voitaisiin suoltaa ulos lähes mitä tahansa. Tutkimuksen lukija on täysin tutkijan armoilla sen suhteen, minkälaista tutkimusta hän on lukemassa. Mikäli lukija on itse perehtynyt eettisiin ohjeisiin ja tutkimuksen tekemiseen, pystyy hän arvioimaan lukemansa perusteella käsillä olevan tutkimuksen luotettavuutta. Huolellisesta kirjaamisesta huolimatta tutkimuskaan ei silti välttämättä ole täydellinen, vaikka täydellisyyteen onkin pyrittävä.

6 TUTKIMUSTULOKSET

6.1 Realistinen arviointitutkimus lähestymistapana vaikuttavuuden arvioinnissa

Yksi tutkimusaineistoni sisäänottokriteereistä oli se, että vaikuttavuuden arviointia oli julkaisussa tarkasteltu realistisen arviointitutkimuksen lähestymistavan mukaisesti. Jokaisessa aineistokseni valikoituneessa julkaisussa oli käsitelty sitä, millä tavalla kirjoittajat ajattelevat realistisen arviointitutkimuksen soveltuvan lastensuojelun sosiaalityön vaikuttavuuden arvioimiseen. Tässä alaluvussa tarkastelen sitä, miten aineistokseni valikoituneissa julkaisuissa perusteltiin realistisen arviointitutkimuksen soveltuvuutta lastensuojelun sosiaalityön vaikuttavuuden arvioinnissa.

Realistinen arviointitutkimus jakaa kriittisen realismin käsityksen siitä, että maailma on avoin järjestelmä, joka koostuu rakenteista, mekanismeista ja konteksteista (Kazi 2000, 764) ja realistinen arviointitutkimus jakaa realistisen näkemyksen generatiivisesta kausaalisuudesta (Hietamäki 2015, 31; Heikkinen 2006, 45). Realistisen arviointitutkimuksen nähdään olevan lähinnä perspektiivi tai lähestymistapa toiminnan vaikuttavuuden arvioinnille, sillä realistista arviointitutkimusta voi tehdä monin eri tutkimusmenetelmin ja saavutettua aineistoa voidaan analysoida niin määrällisesti kuin laadullisestikin (Kazi et al. 2011, 63; Hietamäki 2015, 28). Realistinen arviointitutkimus ei siis ole sidoksissa tiukasti määrälliseen tai laadulliseen menetelmään, mikä antaa tutkimuksen tekijöille laajat mahdollisuudet toteuttaa arviointitutkimusta käyttäen apunaan monenlaisia tutkimusmenetelmiä ja erilaista aineistoa.

Realistista arviointia lähestymistapana sosiaalityön vaikuttavuuden arvioinnissa käytettäessä pyritään ensin muodostamaan sosiaalityön käytäntöä lähellä oleva teoria, joka voi pohjautua esimerkiksi aikaisempaan tutkimukseen tai työntekijän omaan käsitykseen siitä, miten intervention oletetaan toimivan. Empiirisessä tutkimuksen toteuttamisen vaiheessa sitten tarkastellaan sitä, kuinka hyvin oletettu teoria piti paikkansa. (Hietamäki 2015, 32, 37.)

Aineistosta olikin havaittavissa se, että vaikuttavuuden arviointia oli lähdetty pohtimaan usein oman työn ja oman kiinnostuksen kautta. Tutkimusten tekijät olivat saattaneet olla tekemässä työtä esim. poikaryhmäläisten kanssa (Heikkinen 2006), lastensuojelutarpeen selvityksen vaiheessa (Hietamäki 2015) tai varhaisen vanhemmuuden ohjelmissa (Jackson & Kolla 2012). Työtä konkreettisesti tekevillä henkilöillä oli herännyt kiinnostus sen tutkimiseen, kuinka vaikuttavaa heidän tai heidän edustamansa organisaation tekemä työ on. Tämä kertoo mielestäni siitä, että myös työntekijöille on merkityksellistä, että heidän tekemällään työllä on vaikuttavuutta työskentelyssä mukana olevien ihmisten elämien kannalta. Toteuttaakseen eettisesti kestävää sosiaalityötä tulisi työntekijän olla kiinnostunut toimintansa vaikutuksista (Korteniemi, Kotiranta & Kivipelto 2012, 89) ja realistinen vaikuttavuuden arviointi tarjoaa yhden mahdollisen lähestymistavan tässä asiassa.

Realistisessa arviointitutkimuksessa yritetään selvittää toiminnan mekanismi-kontekstilopputulos – rakenne. Tämän rakenteen selvittämisen avulla pyritään selittämään, miten toiminnassa esiintyneet kausaaliset mekanismit ovat vuorovaikutuksessa muiden kausaalisten mekanismien kanssa kyseisessä tarkastelun kohteena olevassa asiakastapauksessa olosuhteet ja toiminnan konteksti huomioon ottaen onnistuneet tuottamaan saavutetun lopputuloksen. (Kazi 2003, 808.) Tämän rakenteen selvittäminen ei ole aivan yksinkertaista eikä realistisen arviointitutkimuksen menetelmää ole kovin laajasti sosiaalityön vaikuttavuuden arvioinneissa vielä käytetty.

Realistisen arviointitutkimuksen mukaisesti toteutetuissa vaikuttavuuden arvioinneissa ollaan kiinnostuneita siitä, ”mikä toimii, kenelle ja missä olosuhteissa” (Kazi 2000, 764; Kazi et al. 2011, 63; Kazi 2003, 812; Patsios & Carpenter 2010, 11; Hietamäki 2015, 32). Tämä voi vaatia väestötietojen, interventiotietojen ja työskentelyssä saavutettujen lopputulosten yhdistämistä yhdeksi kokonaisuudeksi, jotta löydetään kussakin asiakastapauksessa lopputulokseen vaikuttaneet olosuhteet ja mekanismit. Parhaiten tähän päästään, mikäli työntekijällä on käytettävissään ajantasaiset asiakastiedot sähköisessä järjestelmässä, jolloin erilaisten ristiintaulukointien ja asiakastyön muistiinpanojen yhdisteleminen onnistuisi. (Kazi et al. 2011, 63; Kazi 2003, 812.) Myös yhdistelemällä realistista arviointia sekä etnografista ja ekologista perspektiiviä voidaan päästä jäljittä-

mään monipuolisesti kontekseja ja muutostekijöitä, mikä vaatii arvioinnin toteuttajalta aikaa ja sitoutumista (Heikkinen 2006, 131–132).

Realistinen arviointitutkimus pyrkii pääsemään näyttöön perustuvan käytännön tavoittelemaa ”mikä toimii” ajattelua syvemmälle (Kazi 2003, 815–816). Realistinen arviointitutkimus ei tyydy siihen, mitä asioista on mahdollista tietää pintapuolisen arvioinnin perusteella vaan tarkoituksena on päästä paljastamaan asiakastapauksesta kerätyn aineiston perusteella asioiden välisiä suhteita ja mahdollisesti toistuvia malleja, jotta olisi mahdollista löytää syitä sille, miksi toiset asiakkaat onnistuivat tavoitellun lopputuloksen saavuttamisessa, kun toiset taas eivät. (Kazi et al. 2011, 63.) Realistisen arviointitutkimuksen avulla on mahdollista tarjota tietoa siitä, mikä toimii, kenellä ja missä olosuhteissa mutta myös tietoa siitä, miksi joku ohjelma toimii joidenkin asiakkaiden kanssa mutta ei toisten (Kazi 2003, 816; Kazi et al. 2011, 58).

Tämä vaikuttaa ajatuksena erittäin houkuttelevalta ja uskoisin sosiaalityöntekijöillä olevan kiinnostusta sen selvittämiseen, miksi jotkut perheet ja asiakkaat hyötyivät esimerkiksi perhetyöstä tai perhekuntoutuksesta, kun toiset taas eivät. Näen tärkeänä, että sosiaalityöntekijöillä olisi käytettävissään entistä paremmin ja laajemmin asiakkaiden elämänkulkuun liittyvä tietoja sähköisessä muodossa. Käytännön tilanne työpaikoilla on sellainen, että päätöksiä joudutaan tekemään nopeasti ja ikään kuin kokeilemaan, että minkälainen työskentely voisi missäkin vaiheessa ja tilanteessa toimia. Konkreettisesti asiakkaan ”elämänjanan” näkeminen tietokoneen näytöllä graafisena kuviona voisi auttaa hahmottamaan sitä, mitä kaikkea on jo tehty, kokeiltu ja millä menestyksellä. Olisi tärkeää ottaa asiakkaat kokonaisvaltaisemmin mukaan interventioiden suunnittelemiseen ja käydä asiakkaiden kanssa läpi heidän asiakashistoriaansa valmiiden aineistojen muodossa. Tällä hetkellä käytettävissä olevat asiakastietojärjestelmät eivät käsitykseni mukaan tuota tämänkaltaista tietoa asiakkaan elämäntilanteesta.

Kolmessa artikkelissa käsiteltiin realistisen arvioinnin kehää (*realist effectiveness/evaluation cycle*) (Kazi 2003, 803–818; Kazi 2000; Heikkinen 2006). Realistinen arvioinnin kehä on alun perin Pawsonin & Tilleyn (1997, 85) kehittämä nimellä The realist evaluation cycle. Kehä havainnollistaa sen, kuinka käytännön sosiaalityöntekijä

pystyisi jokaisen asiakastapauksen kohdalla käymään läpi samanlaisen päättelyketjun silloin kun pohditaan palveluiden tai erilaisten interventioiden tarvetta kyseisessä asiakastapauksessa. Realistisen arvioinnin kehän mukaista ajatusrakennetta hyödynnettäessä myös asiakkaan kokemus ja näkemys omasta elämäntilanteestaan otetaan mukaan yhtenä intervention/palvelun suunnittelun osana. (Kazi 2003, 803–818; Kazi 2000; Heikkinen 2006, 51.)

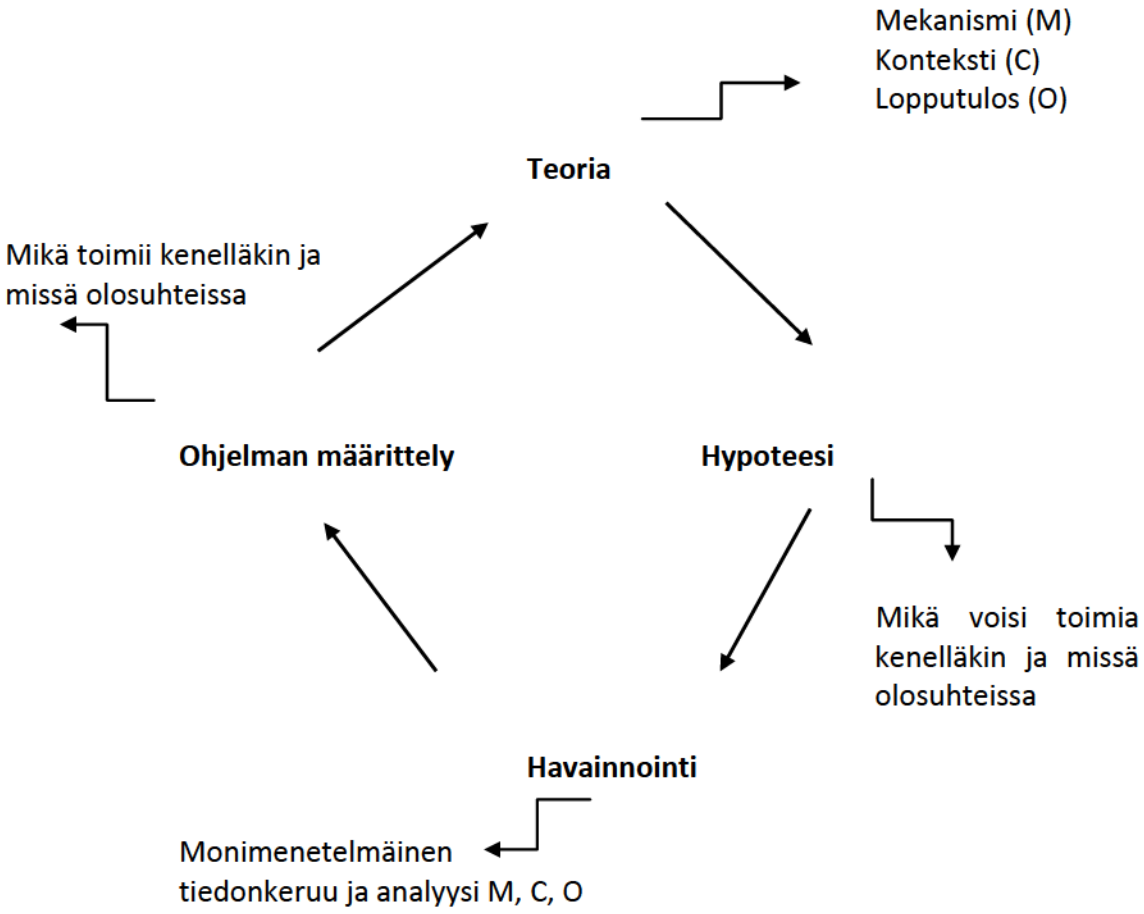

Kuvio 1. Realistisen arvioinnin kehä, Pawsonin & Tilleyn (1997, 85) ja Heikkisen (2006, 51) mukaan.

Realistisen arviointikehän mukainen toiminta on käytännössä mahdollista sosiaalityössä ja uskoisin työntekijöiden käyvän yllä olevan kuvion mukaista päättelykehää läpi, kun he miettivät kulloisessakin asiakastapauksessa sopivanlaista ratkaisua asiakkaan tilanteeseen. Arviointikehän mukainen toiminta edellyttäisi työntekijältä kuitenkin tar-

kempaa analyysiä sen suhteen, mitä kyseistä asiakastapauksesta jo tiedetään, eli minkälaisessa kontekstissa asiakas toimii, minkälaisella mekanismilla asiakkaan tilanteeseen lähdetään vastaamaan ja mikä voisi olla mahdollinen lopputulos. Näiden asioiden selvittäminen tulisi vaatimaan monimenetelmäistä tiedonkeruuta, jotta käyttävissä olisi riittävä määrä tietoa päätöksen teon tueksi.

Realistista arviointitutkimusta voi tehdä niin määrällisellä kuin laadullisellakin menetelmällä (Kazi 2000, 765; Kazi 2003, 810). On kuitenkin viitteitä siitä, että pelkällä kvantitatiivisella aineiston analyysillä ei päästä käsiksi ilmiöiden taustoihin ja siksi tarvitaan laadullista aineistoa kuvaamaan ilmiöitä tarkemmin (Kazi 2003, 810). Tämä on mielestäni tärkeä havainto sosiaalityön vaikuttavuutta arvioitaessa, sillä väistämättä olen törmännyt kvantitatiivisen ja kvalitatiivisen tutkimusotteen väliseen kahtiajakoon ja eroihin.

Pohjola & al. (2012b,349) pitävät moninaisuuden hyväksymistä ja tunnistamista keskeisenä tekijänä sosiaalityön vaikuttavuustutkimuksen kannalta. Ideaalitilanteessa tieto asiakkaan tilanteesta koostuisi niin tekstiaineistosta kuin numeerisesta aineistosta. Tiedon asiakkaan tilanteesta tulisi perustua erilaisilla metodeilla ja tutkimusasetelmilla tuotettuihin tutkimuksiin, sillä näin ollen olisi mahdollista laajentaa asiakkaan kokonaistilanteesta saavutettavissa olevaa kuvaa ja se auttaisi avaamaan erilaisia näkökulmia asiakkaan tilanteesta. (Pohjola & al. 2012b, 349.)

Realistisen arviointimenetelmän jatkokehittäminen on tuonut uusia näkökulmia esimerkiksi haastatteluaineiston arvioimiseen, millä pyritään helpottamaan kontekstimekanismi-lopputulos – rakenteen paikantamista analysoimalla suoria asiakkaiden ja/tai työntekijöiden haastatteluja (Jackson & Kolla 2012, 339–348). Haastatteluaineistojen analysoiminen sijoittuu käytännössä enemmän akateemisen tutkimuksen puolelle, sillä käytännön sosiaalityössä ei ole mahdollista tehdä tarkkaa sisällönanalyysiä erilaisista päätöksistä, suunnitelmista tai asiakasmuistiinpanoista. Harjaantuneet lukijat kuitenkin osaavat löytää teksteistä oleellisimmat asiat asiakkaan asian kannalta mutta Jacksonin & Kollan (2012) esittelemää aineiston koodianalyysiä on vaikea ajatella käytännön sosiaalityössä tehtävän.

Realistisen arviointitutkimuksen lähestymistapaa ei kuitenkaan vielä ole käytetty kovin laajasti sosiaalityön vaikuttavuuden arvioinnissa eikä realistisen arviointitutkimuksen lähestymistapaa käyttäviä tutkimuksia ole sosiaalityöstä laajasti raportoitu (Jackson & Kolla 2012, 349–340; Kazi 2000, 765). Tämä on mielenkiintoinen seikka, sillä kaikki tutkimusten kirjoittajat olivat sitä mieltä, että menetelmä soveltuu hyvin sosiaalityön vaikuttavuuden arviointiin. Tutkimuksista oli kuitenkin havaittavissa se, että menetelmä on ajallisesti ja taidollisesti vaativa, mikä asettaa omat haasteensa realistisen arviointitutkimuksen mukaisille vaikuttavuuden arvioinneille ja niiden toteuttamiselle käytännön sosiaalityössä.

Suomeen realistinen arviointitutkimus on tullut 2000-luvun alkupuolella mutta realistisen arviointitutkimuksen näkökulmasta tehtyjä sosiaalityön väitöskirjoja ei ole Johanna Hietamäen vuonna 2015 julkaistua lastensuojelun alkuarviointia käsittelevää väitöskirjaa lukuun ottamatta tehty (Hietamäki 2015, 24, 30). Realistisen arviointitutkimuksen näkökulman ajatellaan kuitenkin soveltuvan hyvin arviointitutkimusten tekemiseen (Hietamäki 2015, 172).

Minulle oli pienoinen yllätys se, että realistisen arviointitavan mukaista vaikuttavuuden arviointia ei lastensuojelun sosiaalityössä olla juurikaan tehty kansainvälisesti tai kansallisesti. Olen ollut tietoinen siitä, että suomalainen lastensuojelun vaikuttavuustutkimus tai lastensuojelututkimus ylipäänsä on ollut hajanaista, koordinoimatonta ja vähäistä. Olen itse käytännön sosiaalityöntekijä ja välillä olen miettinyt sitäkin, että kenen oikeastaan tulisi tehdä lastensuojelun tutkimusta. Tulisiko tutkimusta tehdä enemmän yliopistoissa, Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksessa, ministeriössä vai käytännön työkentillä sosiaalityöntekijöiden ja toimintaa toteuttavien organisaatioiden toimesta?

Tutkimusaineistokseni valikoituneissa artikkeleissa oli havaittavissa se, että realistisen arviointitavan mukaista vaikuttavuuden tutkimista olivat lähteneet viemään eteenpäin työntekijät, jotka olivat alkaneet kiinnostua siitä, onko heidän tekemällään työllä vaikuttavuutta asiakkaiden elämäntilanteiden muuttumisessa toivotun laisiksi.

Realistisen arvioinnin lähestymistavan nähtiin toimivan kaiken kaikkiaan hyvin lastensuojelun sosiaalityön vaikuttavuutta tutkittaessa. Realistinen arviointi ei ole tietty tut-

kimusmenetelmä vaan yksi lähestymistapa, jonka avulla vaikuttavuuden arviointia voidaan suorittaa. Osa kirjoittajista kuvasi realistisen arviointitutkimuksen tekemisen olevan aikaa vievää ja haastavaa. Käytännön työntekijän näkökulmasta uudenlaisen tutkimusmenetelmän käyttöön ottaminen hektisen työtahdin ohessa ei välttämättä ole kovin houkutteleva ajatus. Realistisen arvioinnin mukaisen vaikuttavuuden arvioinnin toteuttaminen on vain yksi lähestymistapa lastensuojelun sosiaalityön vaikuttavuuden arvioimiseksi ja tutkimiseksi. Kotimaisessa lastensuojelussa tarvittaisiin mielestäni helposti arkisen työn ohessa toteutettavia strukturoituja työn vaikuttavuuden arviointimalleja.

Yhteenvetona tästä alaluvusta voisi todeta, että realistisen arviointitutkimuksen avulla on mahdollista päästä tavoittamaan toiminnan konteksti + mekanismi = lopputulos rakenne. Realistisen arvioinnin avulla yritetään päästä näyttöön perustuvan käytännön mielenkiinnon kohteena olevaa ”mikä toimii” –ajattelua syvemmälle selvitettäessä sitä, ”mikä toimii, kenelle ja missä olosuhteissa”. Realistista arviointimenetelmää ei ole kuitenkaan paljoa vielä käytetty sosiaalityön ja erityisesti lastensuojelun sosiaalityön vaikuttavuuden arvioinnissa, sillä sen toteuttaminen vaati tekijältään aika- ja osaamisresurssia, ”tutkijuutta”, mitä ei välttämättä käytännön sosiaalityön tekemisen ohessa ole liiaksi.

Toivoisin, että realistisen arvioinnon kehän mukaista arviointia ja pohdintaa suoritettaisiin asiakastapausten kohdalla systemaattisemmin ja että työntekijöillä olisi käytössään ajantasaiset asiakastiedot sähköisessä muodossa. Asiakkaiden moninaiset tilanteet edellyttävät moninaista tietoa, jonka tulisi olla niin määrällistä kuin laadullistakin. Mielestäni Suomessa on vielä paljon kehitettävää esimerkiksi siinä, kuinka informatiivisia asiakastietojärjestelmät ovat ja minkälaista tietoa niistä on työntekijälle saatavissa asiakkaan asiaa ratkottaessa. Tutkimusten mukaan työntekijöillä on halua oman toimintansa vaikuttavuuden arvioimiseksi ja sen kehittämiseksi mutta tulisikin pohtia, että millä menetelmillä tätä kannattaisi tehdä ja kuinka systemaattista sen tulisi olla. Onko vaikuttavuuden arviointi pelkästään työntekijän vastuulla? Mielestäni sen ei tulisi olla ja tässä organisaatiolla on iso rooli, jotta arviointi olisi systemaattista ja tarkoituksenmukaista kaikille osapuolille.

6.2 Vaikuttavuustieto osana toiminnan kehittämistä

Tässä alaluvussa kuvaan sitä, mistä syystä vaikuttavuustietoa tutkimusten mukaan tulee tuottaa ja kenelle tuosta tiedosta nähdään olevan hyötyä. Vaikuttavuustiedolla voi olla merkitystä yhtä aikaa monille eri toimijoille ja samaa tietoa voidaan hyödyntää toiminnan eri kerroksissa. Tarkoitan tällä sitä, että sama vaikuttavuustieto voi merkitä toiminnan suunnittelijalle, toiminnan toteuttajalle ja asiakkaalle eri asioita. Eri toimijat ovat myös kiinnostuneita vaikuttavuustiedosta hieman eri syistä. Toiminnan järjestävä taho (valtio, kunta tms.) tarvitsee tietoa siksi, että se voisi suunnata konkreettisia toiminnan järjestämisessä tarvittavia resursseja oikeisiin paikkoihin ja riittäviä määriä. Toiminnan toteuttajat (sosiaalitoimistot, sosiaalityöntekijät jne.) tarvitsevat tietoa työnsä vaikuttavuudesta, jotta he voivat suunnitella konkreettista toimintaa paremmin asiakkaiden tarpeita vastaavaksi ja mahdollisesti tuottaa vaikuttavampia interventioita asiakkaille. Asiakkaat hyötyvät vaikuttavuustiedosta siinä, että heille pystytään kohdentamaan tarpeita vastaavia palveluja ja interventioita eivätkä asiakkaiden aika ja voimavarat kulu sellaisissa interventioissa tai palveluissa mukana olemisessa, joista ei ole heille vastaavaa hyötyä.

Olen itse jakanut vaikuttavuustiedon hyödynnettävyyden kolmeen kategoriaan edellä kuvatun kaltaisesti. Pohjola, Kemppainen ja Väyrynen (2012, 350) ovat muodostaneet vaikuttavuustiedon jakamisen kahteen kategoriaan: järjestelmävaikuttavuuteen ja inhimilliseen vaikuttavuuteen. Järjestelmävaikuttavuudella Pohjola & al. (2012b, 350) tarkoittavat palvelujärjestelmän toimivuutta koskevaa tietoa, jota voidaan tuottaa esim. mittauksilla, näyttöön perustuvilla menetelmillä ja syy-seuraussuhteita tarkastelemalla. Inhimillisellä vaikuttavuustiedolla tarkoitetaan asiakkaiden omien kokemusten analysointia elämänmuutoksistaan ja siitä, millaisena he kokevat toiminnan merkityksellisyyden. Tämän jaottelun taustalla on ajatus siitä, että sosiaalityössä tulisi olla kiinnostunut ihmisten toiminnan taustalla olevista tekijöistä ja kysyä miksi-kysymyksiä sen lisäksi, että pyritään ymmärtämään ihmisten toiminnan taustalla olevia merkityksiä. Vaikuttavuustietoa ei ole mahdollista ja järkevää tuottaa vain ihmisten tuottamina tekstеinä ja merkityksinä vaan on tehtävä myös mittauksia esim. ennen ja jälkeen inter-

vention, jotta voidaan saada tietoa tietyn intervention vaikuttavuudesta (Pohjola & al. 2012b, 350, 349.)

Sosiaalityön interventioita ei nykyisin Suomessa tutkita systemaattisesti tai laajasti. Sosiaalityön vaikuttavuudesta kaivataan kuitenkin kipeästi tutkittua tietoa, sillä ilman tutkimustiedon saatavuutta tehdyt ratkaisut ja päätökset perustuvat lähinnä käytännössä havaittuihin asioihin ja kokemuksiin. Haasteena onkin ollut, miten käytännön työssä havaittuja asioita voitaisiin analyyttisemmin tarkastella ja tuottaa eri toimijoiden kaipaamaa tieteellistä tietoa ja näyttöä toimivista tavoista toimia. (Pohjola 2012, 19-20). Tämä on oikeastaan se lähtökohta, josta tätä pro gradua olen lähtenyt rakentamaan. Olen ollut kiinnostunut siitä, miten yksilökohtaiseksi ja ainutkertaiseksi kuvaillusta sosiaalityön käytännöstä (Pohjola 2012, 19) voisi mahdollisesti olla saavutettavissa jotain yleistettävää ja mahdollisesti jopa toiseen kontekstiin siirrettävissä olevaa tutkittua vaikuttavuustietoa.

Realistisen arviointitutkimuksen mukaisessa vaikuttavuuden arvioinnissa vaikuttavuustiedon ajatellaan muodostuvan siitä, että pystytään selvittämään miksi jossain asiakastapauksessa päädyttiin tiettyyn lopputulokseen ja kuinka toiminnalla (esim. sosiaalityöllä) pystyttiin vastaamaan sellaisiin mekanismeihin, jotka eivät olleet täysin nähtävillä, ja missä kontekstissa. Mikäli päästään näiden asioiden analysoimiseen, pystytään tuottamaan näyttöä vaikuttavuudesta. (Kazi 2003, 805.)

Tietystä ohjelmasta tai työtavasta tuotetulla vaikuttavuustiedolla on merkitystä tulevien työkäytäntöjen kehittämisen kannalta, mistä on hyötyä niin toiminnan suunnittelijoille, toiminnan toteuttajille kuin toiminnassa mukana oleville asiakkaillekin (Kazi et al. 2011, 63; Kazi 2000, 764). Mikäli organisaatiossa on käytössä ajantasainen tietokoneella oleva asiakasjärjestelmä, josta on mahdollista tehdä esim. ristiintaulukointeja tai muita asiakkuuden aikaisia analyyseja, voidaan asiakkaan tilanteessa tapahtuvista muutoksista ja vaikuttavista mekanismeista ja konteksteista saada reaaliaikaista tietoa. (Kazi et al. 2011, 63). Näin ollen toiminnan kehittäminen ja mahdollisesti toimintatapojen muuttaminen olisi mahdollista jo asiakasprosessin aikana eikä vasta toiminnan päätteeksi. Vaikuttavuustiedon tuottaminen toiminnasta mahdollistaa toiminnan kehittämisen ja parantamisen sekä jatkossa toiminnan tarkemman kohdentamisen sellai-

selle kohderyhmälle, kenelle toiminnan on nähty aiempien tutkimustulosten valossa tuottavan hyötyä (Kazi 2003, 805).

Näytön kerääminen vaikuttavuudesta asiakkaiden yksilökohtaisista tilanteista ja niissä käytössä olleista interventioista auttaa parantamaan tarjottavia palveluita ja interventioita jatkossa, minkä voidaan nähdä olevan tärkein asia vaikuttavuuden arvioinnissa (Kazi 2000, 765). Esimerkiksi Heikkinen (2006, 130) paikansi poikien ryhmätoimintaa tutkiessaan, että koulutyön kriisiytyessä ryhmätoiminnalla voitaisiin voimaannuttaa poikien arkea. Koulutyönsä kanssa kamppailevilla pojilla havaittiin olevan konkreettisia tuen tarpeita vaikeiden oppiaineiden osalta.

Solomon (2002, 403) on asiantuntija-artikkelissaan ottanut kantaa julkisen lastensuojelutoimiston tuottaman lastensuojelun sosiaalityön vaikuttavuuden arviointiin Yhdysvaltalaisessa kontekstissa. Solomon kyseenalaistaa aikaisemmat tavat tehdä vaikuttavuuden arviointeja, sillä niissä on keskitytty liikaa toiminnan lopputulosten arvioimiseen. Toiminnan lopputuloksen arvioiminen ei Solomonin (2002, 403) mukaan pelkästään riitä, vaan tarvitaan myös tietoa siitä, missä olosuhteissa tietty interventio pystyy tuottamaan tavoitellun lopputuloksen.

Vaikuttavien interventioiden määritteleminen tutkitun tiedon pohjalta antaa organisaatioille tarvittavaa tietoa siitä, miten resurssien jakaminen tulisi toteuttaa vaikuttavuudeltaan toimiviksi havaittujen toimenpiteiden toteuttamiseksi (Solomon 2002, 403). Solomonin artikkeli edustaa järjestelmävaikuttavuuden näkökulmaa, sillä siinä tarkastellaan puhtaasti toimintaa toteuttavan tahon tapaa järjestää omaa toimintaansa suhteessa asiakkaaseen eikä artikkelissa paneuduta asiakkaiden ajatuksiin ja kokemuksiin toteutetuista toiminnoista.

Solomon (2002, 403) kehottaa ottamaan uusia näkökulmia käyttöön vaikuttavuuden arvioimiseksi. Organisaatiotasoinen vaikuttavuuden arvioiminen edellyttää yhteistyötä ulkoisen arvioijan, toimintaa käytännössä toteuttavien virkamiesten ja toimintaa johtavien esimiesten välillä. Yhteistyössä osallistujien tulee sitoutua määrittelemään yhdessä tarkat tavoitteet toiminnalle, päättää siitä, miten asetettujen tavoitteiden mukaisesti lähdetään työskentelemään, miten toiminnasta kerätään tietoa ja sitoutua siihen, että toiminnasta saatujen tulosten mukaisesti toimintaa myös käytännössä

muokataan. Nämä asiat tulisi käydä läpi ennen kuin organisaation tasoista vaikuttavuuden arviointia lähdetään viemään läpi, sillä organisaation vaikuttavuuden arviointi vaatii kaikkien osallistujien sitoutumista kaikissa vaikuttavuuden arvioinnin osavaiheissa. (Solomon 2002, 403.)

Nämä ovat tärkeitä huomioita ja tuntuvat tavallaan itsestään selvyyksiltä mutta käytännössä ne eivät sitä ole. Olen seurannut työntekijän näkökulmasta suuren kaupungin vaikuttavuuden arvioinnin hankkeen etenemistä ja olen Solomonin kanssa yhtä mieltä siitä, että vaikuttavuuden arvioinnin organisaatiotasoinen läpivienti tarkoittaa kaikkien tahojen tiivistä sitoutumista ja osallistumista vaikuttavuuden arvioinnin onnistumiseksi. Lähtökohtana voisi olla se, että kaikki arviointiin osallistuvat työntekijät tulisi perehdyttää käytettäviin arviointimateriaaleihin, työntekijöille tulisi tarkkaan avata, mitä heiltä odotetaan ja miksi. Asioiden perusteleminen arviointimateriaalia käytännössä kerääville työntekijöille on tärkeää hankkeeseen sitoutumisen kannalta ja hankkeen onnistumisen varmistamiseksi. Ei tule myöskään vähätellä sitä, että uusien toimintatapojen ja arviointimenetelmien juurruttaminen osaksi perustyötä vaatii aikaa ja opettelua.

Hektisessä toimintaympäristössä lastensuojelussa voi olla aluksi vaikeaa saada vietyä läpi ajatusta vaikuttavuuden arvioinnin toteuttamisen tärkeydestä ja merkityksellisyydestä. Työntekijöiden ”vastarinnan” nujertaminen vaatii ehkä perusteluja ja esimiesten sitoutumista mutta ennen kaikkea olisi tärkeää saada työntekijät vakuutettua siitä, että vaikuttavuustiedon keräämisellä on merkitystä niin järjestelmän näkökulmasta kuin asiakkaiden inhimillisestä näkökulmastakin.

Patsios & Carpenter (2010, 1-13) ovat suurempaa tutkimuskokonaisuutta koskevassa osatutkimusraportissaan kuvanneet Englannissa käynnissä ollutta paikallista prosessia, jossa kahdeksan lastensuojelun toimistoa kouluttautui yhdessä heille asetettujen tavoitteiden mukaisesti. Realistisen arviointitutkimuksen lähestymistapaa käyttämällä arvioitiin yhteisen kouluttautumisen tuottamia hyötyjä niin työntekijöille kuin toimintaorganisaatiollekin ja havaittiin, että yhteiskouluttautuminen tuotti paremmin koulutettua henkilökuntaa, tehokasta yhteistyötä ja kokonaisvaltaisia lastensuojelupalveluita.

Suomessa Sosiaali- ja terveysministeriö (STM) julkaisi huhtikuussa 2016 Lapsi- ja perhepalveluiden muutosohjelman, jonka tavoitteena on uudistaa kotimaisia lapsiperheiden palveluita. Lapsiperheiden palveluiden hajanaisuus nykyisessä palvelujärjestelmässä nähtiin yhtenä vaikuttavuutta haittaavana tekijänä. Vaikuttavuuteen vaikutti heikentävästi se, että perheet eivät ole saaneet apua ajoissa ja että perheet joutuvat asioimaan useassa eri paikassa. Muutosohjelman tavoitteena onkin yhtenäistää palvelujärjestelmää siten, että entistä laajempi palveluiden kirjo löytyisi samasta paikasta. (STM 2016, 8.) Tämä tukisi myös työntekijöiden osaamista ja mahdollistaisi myös yhteisoppimisen mallin rantautumista Suomeen.

Työskentelen itse lastensuojelun avohuollossa eli lapsiperheille tarkoitetussa erityispalvelussa ja olen osa olemassa olevaa palvelujärjestelmää. Aloittaessani tekemään tätä tutkielmaa en ollut osannut hahmottaa vaikuttavuuden jakautuvan järjestelmävaikuttavuuteen ja inhimilliseen vaikuttavuuteen. Tiedostin sen, että olin kiinnostunut siitä, mitkä palvelut ovat vaikuttavia, miten niitä on mahdollista tutkia ja mitä saadulla vaikuttavuustiedolla mahdollisesti tehdään. En ollut niinkään kiinnostunut siitä, miten asiakkaina olevat ihmiset kokevat palvelut ja minkälaisia merkityksiä he mahdollisesti työskentelylle antavat.

Vasta tämän tutkielman aineiston analysointivaiheessa huomasin, että olin alusta asti ollut kiinnostunut järjestelmävaikuttavuuteen liittyvistä asioista ja tämän oivalluksen kautta sain selkeämmän näkökulman siitä, että työn vaikuttavuuden arviointiin on olemassa monia eri näkökulmia riippuen siitä, ollaanko kiinnostuneita tietyn intervention vaikuttavuudesta syy-seuraussuhdetta tarkastelemalla vai kohdistuuko kiinnostus siihen, minkälaisia merkityksiä ihmiset tietylle interventiolle omassa elämässään antavat ja minkälaisia kokemuksia heillä mahdollisesti on.

Sen selvittäminen, että mikä toimii kenenkin kohdalla ja missä olosuhteissa auttaa kohdentamaan toimia tarkemmin ja parantamaan toiminnan sisältöä, jotta se palvelisi parhaiten niitä, kenelle toiminta on tarkoitettu (Kazi 2003, 807). Realistisen arviointitutkimuksen tuottama vaikuttavuustieto auttaa kehittämään sosiaalityössä käytössä olevia työmenetelmiä. Sosiaalityöntekijällä tulisi olla taitoa katsoa asiakkaan tilannetta useista eri näkökulmista. Sosiaalityöntekijän tulisi myös ymmärtää vaikutusten saavut-

tamiseen yhteydessä olevia tekijöitä ja vaikutuksia selittäviä tekijöitä yksilökohtaisesti. Vaikutusyhteyksien ja selitysten ymmärtäminen auttaa parhaimmillaan kehittämään sosiaalityöstä entistä paremmin asiakkaan tilanteeseen vastaavaa. (Hietamäki 2015, 173.)

Sosiaalityöntekijällä tulisi olla ymmärrystä siis järjestelmävaikuttavuudesta ja inhimillisestä vaikuttavuudesta saman aikaisesti, sillä hänen tulisi kyetä yhdistämään nämä vaikuttavuustiedon tasot omassa käytännön työssään. On tunnettava toiminnan taustalla vaikuttavat syyt, jotta voidaan ajatella saatavan aikaan vaikutuksia. Sosiaalityössä tulisi kiinnittää enemmän huomiota selittävien miksi-kysymysten tekemiseen sen sijaan, että etsitään toiminnan merkityksiä kysymällä miten-kysymyksiä. Tarvitsemme enemmän syy-seurausanalyyseja, jotta pääsisimme kiinni sosiaalisten ongelmien mekanismeihin. (Töttö 2004, 84-87, 89-92; Pohjola & al. 2012b, 349.)

Lastensuojelussa sosiaalisiin ongelmiin on tarjolla erilaisia interventioita kuten esim. lastensuojelutarpeen/palvelutarpeen arviointi, perhetyö, sijoitus kodin ulkopuolelle, perhekuntoutus, tukihenkilötoiminta, ryhmätoiminta. Näiden interventioiden vaikuttavuuden arvioimiseksi tarvitaan tietoa siitä, mitkä ovat ne syyt, joiden johdosta interventiota asiakkaalle tarjotaan. (Pohjola & al. 2012b.) Kuka hyötyisi perhetyöstä, kuka perhekuntoutuksesta, kuka tukihenkilötoiminnasta? Tämänkaltaista arviointia työyhteisöissä tehdään joka päivä mutta mihin nämä arviot perustuvat? Pohjolan & al. (2012b, 348) mukaan sosiaalityön moninaisuus tekee työkentästä vaikeasti hallittavan. Sosiaalityössä kohdattavat ongelmat ja ilmiöt vaihtelevat samoin kuin niihin liittyvät kontekstit ja mekanismit. Käytännöllisiä interventioiden vaikuttavuuteen liittyviä tutkimuksia kaivataan lisää.

Esitin kysymyksen siitä, että mihin sosiaalityöntekijän tekemät päivittäiset arviot ja arvioinnit palveluiden soveltuvuudesta asiakkaille perustuvat? Pohjolan & al. (2012, 248) mukaan vaikuttavuusnäyttö voi perustua niin tutkimustietoon kuin työntekijöiden tuottamaan käytännön tietoonkin. Ei myöskään tule unohtaa asiakkaan arvoja, olosuhteita ja työntekijän ammatillista asiantuntijuutta (Pohjola 2012b, 348-349). Toinen kysymyksensä olisi sitten se, kuinka tietoisesti työntekijät käyttävät näitä eri tiedon lajeja tehdessään asiakasta koskevia päätöksiä. Teoriaosuudessa esitelty näyttöön perustuva

käytäntö edellyttää työntekijöiltä tutkimukseen perustuvaan vaikuttavuustietoon pohjautuvaa päätöksentekoa huomioiden asiakkaiden omat arvot ja asenteet. Tällä tavalla nähtynä vaikuttavuustutkimus ja näyttöön perustuva käytäntö liittyvät mielestäni läheisesti toisiinsa.

Realistisessa arviointitutkimuksessa ajatellaan, että toimintaa käytännössä toteuttavat työntekijät tarvitsevat tietoa asiakkaiden saavuttamista lopputuloksista, mekanismeista, jotka auttoivat saavuttamaan lopputuloksen, kontekstista, missä toiminta tapahtui ja interventioiden sisällöstä (Kazi 2003, 811; Kazi et al. 2011, 59). On myös tärkeää, että toimintaa pystytään korjaamaan, mikäli tutkitusti huomataan joidenkin asiakasryhmien kohdalla toiminta tehottomaksi tai muuten toimimattomaksi (Kazi et al. 2011, 59). Toiminnan arvioinnin näkökulman sisällyttäminen osaksi käytännön työtä voisi tuottaa sosiaalityöntekijöiden käyttöön interventioita, joita on tutkimuksen avulla testattu ja joita lähdetään sitten käytännön työssä toteuttamaan (Kazi et al. 2011, 58).

Yhteenvetona tästä alaluvusta voisi todeta, että aineistosta nousi vahvasti esille vaatimus vaikuttavuuden arviointien tekemiseen käytännön työpaikoilla, jotta työntekijät saisivat päätöksentekonsa tueksi tutkittua tietoa. Tällä hetkellä erilaisista sosiaalityössä käytettävissä olevista palveluista ei käsittääkseni kerätä systemaattista tietoa eikä varsinkaan kerätä tietoa siitä, ”mikä toimi, kenelle ja missä olosuhteissa”. Ymmärrän sen, että käytännön työkenttä voi olla kaaosmainen vaihtuvine työntekijöineen ja suurine asiakasmäärineen mutta eikö juuri siitä syystä olisikin hyvä, että asiakkaasta olisi tiedossa mahdollisimman paljon asioita (sähköisesti) dokumentoidussa muodossa, jotta tieto ei jäisi hiljaiseksi tiedoksi työntekijöiden muistiin? Tulisi myös ymmärtää ero järjestelmävaikuttavuuden ja inhimillisen vaikuttavuuden välillä, vaikka jako onkin ideaalityyppinen ja molempia vaikuttavuuden muotoja käytännön työssä tarvitaan.

6.3 Vaikuttavuus lastensuojelun sosiaalityössä

Tämän pro gradun keskeisin tutkimustehtävä on sen selvittäminen, minkälaista vaikuttavuustietoa realistisen arviointitutkimuksen menetelmällä toteutetuilla vaikuttavuuden arvioinneilla lastensuojelun sosiaalityöstä on saatu. Lähtökohtaisesti olen ollut kiinnostunut siitä, minkälainen lastensuojelun sosiaalityö on havaittu vaikuttavaksi ja mikä kyseisetä työmenetelmästä tai tavasta tehdä työtä on tehnyt vaikuttavaa.

Tutkimusaineistokseni valikoituneet tekstit käsittelivät erilaisia yksittäisiä hankkeita ja niiden vaikuttavuuden arviointeja. Joukkoon mahtui myös laaja kotimaisen lastensuojelutarpeen arvioinnin vaikuttavuutta käsittelevä tutkimus. Tutkimusaineistossani kuvatut sosiaalityön toimintamallit ja toteutetut interventiot eivät ole suoraan siirrettävissä suomalaiseen lastensuojelun kontekstiin johtuen eri maiden erilaisista yhteiskuntarakenteista ja tavoista järjestää lastensuojelua. Tarkoitukseni ei ole ollut etsiä siirrettäviä toimintamalleja tuotavaksi kotimaiseen lastensuojeluun vaan löytää jotain mahdollisesti yleistettävissä olevaa tutkimusten mukaan vaikuttavaksi havaittua tietoa lastensuojelun sosiaalityön toteuttamisesta.

Viiden englantilaisen perhekeskuksen vaikuttavuutta määrällisillä arviointilomakkeilla tutkittaessa havaittiin, että vanhemmat, joilla oli alle 4-vuotiaita lapsia ja joiden kanssa työskenneltiin intensiivisemmin, onnistuivat parantamaan toimintakykyään kaikilla mitatuilla osa-alueilla. Osallistuvista perheistä täytettiin kolme erilaista lomaketta, joista yksi mittasi lapsen omaa toimintakykyä, toinen mittasi vanhemman toimintakykyä suhteessa lapsen tarvitsemaan hoivaan ja huolenpitoon ja kolmas mittasi vanhemman tunteita ja itsetuntoa kasvattajana. Suurinta edistyminen lasten toimintakyvyssä ja vanhempien toimintakyvyssä suhteessa lapsen tarpeisiin vastaamisessa tapahtui silloin, kun perheelle tarjottiin tukea ”lapsen kehityksellisten ja opetuksellisten tarpeiden parantamiseksi”. Tämän ajateltiin johtuvan siitä, että tällöin työskentely kohdistettiin suoraan lapseen. Ryhmätoimintaan osallistuneiden vanhempien kohdalla saavutettiin parempia tuloksia vanhemmuustaitojen kehittymisessä kuin yksilökohtaisella työllä. Tämän ajeltiin johtuvan siitä, että sosiaalinen kanssakäyminen sai aikaan kausaalisen

mekanismin aktivoitumisen toimintaan. Intervention, tässä tapauksessa ryhmätyöskentelyn, nähtiin toimivan generatiivisena mekanismina. (Kazi 2003, 809.)

Intensiivisellä työskentelyllä perheen kanssa saavutettiin vaikuttavuudeltaan positiivisia tuloksia. Myös ryhmätoiminnan avulla havaittiin saavutettavan hyviä tuloksia osallistujien kesken. Lastensuojelun asiakasperheiden kanssa intensiivisesti työskenteleminen saattaa joskus tarjota nopeastikin apua kriisiytyneessä tilanteessa eikä tilanne pääse perheessä pitkittymään. Ryhmämuotoisella toiminnalla tavoitetaan useita osallistujia samaan aikaan. Kotimaisessa lastensuojelussa ryhmiä käytetään tietämykseni mukaan jonkin verran ja ne ovat käyttökelpoisia tietyn problematiikan käsittelemiseksi. Ryhmätoimintoja käytetään paljon erilaisissa vertaisuuteen perustuvissa asioissa, kuten esim. eroryhmiä, ihmeelliset vuodet –ryhmiä, haastavasti käyttäytyvien teinien vanhemmille tarkoitettuja ryhmiä. On kuitenkin liian mustavalkoista todeta, että ryhmät sopisivat kaikille lastensuojelun asiakasperheille problematiikasta tai ihmistyypistä riippumatta.

Yhteisöllistä Wraparound-palvelua Yhdysvalloissa arvioitaessa havaittiin, että toiminnassa mukana olleista nuorista 79 % paransi tuloksiaan kaikilla mitatuilla asteikoilla. Asteikoilla mitattiin erilaista toimintakyvyn kehittymistä Wraparound-toiminnan alussa ja toiminnan lopussa. Mittaukset suoritettiin CAFAS- mittarilla, jolla arvioidaan lapsen tai nuoren päivittäistä toimintaa, johon voivat vaikuttaa emotionaaliset, käyttäytymiseen liittyvät, psykologiset, psykiatriset tai huumeidenkäyttöön liittyvät asiat. Mittaustulosten mukaan 79 % toimintaan osallistuneista nuorista onnistui nostamaan kaikkia mittarissa arvioituja kohtia. Nuoret, jotka saivat henkilökohtaista mentorointia toiminnan aikana, paransivat tuloksiaan enemmän kuin ne ketkä eivät saaneet henkilökohtaista ohjausta. (Kazi et al. 2011, 61.)

Kazi et al. (2011) tutkimuksessa nousi esiin se, että henkilökohtaista mentorointia saaneet nuoret paransivat tuloksiaan enemmän kuin ilman henkilökohtaista mentorointia olleet nuoret. Tämä osoittaa mielestäni sen, että henkilökohtainen työskentely nuorten (ja muidenkin asiakkaiden kanssa) auttaa saavuttamaan hyviä tuloksia toimintakyvyn ja tavoitteiden onnistumisen suhteen. On tärkeää nähdä se, että henkilökohtainen kontakti on merkityksellinen ja varsinkin nuoruudessa, jolloin on vaarana joutua syr-

jään esimerkiksi koulutus- ja työmarkkinoilta, tulisi henkilökohtaisiin kontakteihin nuorten kanssa panostaa.

Kotimainen lastensuojelu nousee myös aika ajoin julkiseen keskusteluun ja tarkastelun kohteena on usein se, kuinka paljon sosiaalityöntekijöillä on käytännön arjessa aikaa ja mahdollisuuksia asiakaslasten ja –nuorten kohtaamisiin. Käsitykseni vallitsevasta tilanteesta on sellainen, että työntekijöillä on liian paljon asiakkaita, jotta he ehtisivät tehdä aidosti intensiivistä ja kohtaavaa työtä asiakkaiden kanssa. Kuitenkin tutkimusten mukaan juuri henkilökohtaisuus ja vuorovaikutuksellisuus olisivat avainasemassa pyrittäessä vaikuttamaan asiakkaiden monimutkaisiin ja ongelmallisiin elämäntilanteisiin.

Hietamäki (2015) on väitöskirjassaan tutkinut 177:n vanhemman kokemuksia lastensuojelun alkuarvioinnin yksilötason vaikuttavuudesta. Keskeisin alkuarvioinnin vaikuttavuutta edistänyt tekijä oli vanhemman kokemus hyvästä ja osallistumaan kannustavasta suhteesta sosiaalityöntekijään. Sosiaalityöntekijän voimavarakeskeinen lähestymistapa perheen asioita tarkasteltaessa edisti alkuarvioinnin vaikuttavuutta. Suurin osa tutkimukseen osallistuneista vanhemmista oli kokenut lastensuojelun alkuarvioinnin lisänneen vanhempien tietämystä perheen tilanteesta ja muuttaneen perheen tilannetta parempaan suuntaan. Vanhemmat pitivät merkityksellisenä sitä, että sosiaalityöntekijä tapaa lasta kahden kesken ja toivoivat tällaisia tapaamisia olevan nykyistä enemmän. Alkuarvioinnin vaikuttavuutta edistivät isän osallistuminen alkuarviointityöskentelyyn, useat tapaamiset perheen kanssa ja lopuksi annettava yhteenveto läpi käydystä työskentelystä. (Hietamäki 2015, 164.)

Omaan käytännön kokemusta lastensuojelun alkuarvioinnin työskentelystä ja minun on helppo ymmärtää Hietamäen tutkimien vanhempien kokemuksia. Toivoisinkin, että alkuvaiheen arviointityöhön (on se sitten lastensuojelutarpeen selvitystä tai palvelutarpeen arvioita) kohdennettaisiin resursseja nykyistä voimallisemmin, sillä alkuvaiheen arviointi voi toimia itsessään riittävänä interventiona eikä pidempään asiakkuuteen esim. lastensuojelussa välttämättä olisi tarvetta. On huomattava, että vakavat lapsiin kohdistuvat pahoinpitelyt, vanhempien liiallinen päihteiden käyttö tai muu lapsen turvallista kasvua ja kehitystä vaarantava toiminta tai olosuhde tulee aina ottaa tarkempaan työskentelyyn asian selvittämiseksi ja lapsen turvallisuuden takaamiseksi.

Mutta perheissä, joissa tuen tarve on vähäisempää ja peruspalveluilla hoidettavissa olevaa, tulisi alkuarvioinnin aikana solmia kontakti kyseiseen tahoon ja perheen tulla autetuksi sitä kautta. Tämä edellyttäisi riittävää henkilöstöresurssia tilanteiden oikea-aikaisen käsittelyn mahdollistamiseksi.

Hietamäki (2015) havaitsi tutkimuksessaan myös, että lastensuojelun alkuarvioinnin aloittaminen perheen omasta aloitteesta edesauttoi perheen tilanteen muuttumista paremmaksi. Lastensuojelun alkuarviointiin tulon syyt vaikuttivat myös siihen, miten vanhemmat kuvasivat työn vaikuttavuutta. Lapseen liittyvät alkuarvioinnin syyt ja alkuarvioinnin aloittaminen lastensuojeluilmoituksen johdosta edesauttoivat prosessin vaikuttavuutta. Tämä saattaa johtua siitä, että lapseen liittyviä haasteita voi olla helpompi kohdata kuin vanhempaan itseensä liittyviä asioita.

Hietamäen (2015) tutkimuksen mukaan työntekijän asiakasta kohtaan osoittama kiinnostus, asiakasta ymmärtämään ja arvostamaan pyrkivä näkökulma (myös vastentahtoisten asiakkaiden kohdalla), alkuarvioinnin avoimuus, asiakkaan osallistuminen alkuarviointiprosessiin ja edellä kuvattu voimavaroihin keskittyvä työskentely olivat työn vaikuttavuutta edesauttavia mekanismeja. Työskentelyn aikana luotu hyvä asiakassuhde ja voimavarakeskeinen työskentely voivat helpottaa vaikeidenkin asioiden käsittelemistä ja vähentää asiakkailla olevia pelkoja lastensuojelua kohtaan. Kaiken kaikkiaan sosiaalityöntekijän omalla toiminnalla oli tutkimuksen mukaan suuri merkitys työskentelyn onnistumiselle. (Hietamäki 2015, 165, 168–169.)

Mielenkiintoisia havaintoja työn vaikuttavuudesta nousi esiin Kazin (2003) ja Hietamäen (2015) tutkimuksissa siinä, että mikäli työskentelyn keskiössä tai työskentelyn lähtökohtana olivat lapsessa havaitut työskentelytarpeet, työskentely perheen kanssa oli vaikuttavampaa kuin silloin kun työskentelytarpeet liittyivät vanhempien toimintaan tai olosuhteisiin. Tätä on selitetty mm. sillä, että vanhempien saattaa olla helpompaa työskennellä lapsella esiintyvän oireen kanssa kuin omaan toimintaansa liittyvän syyn kanssa. Käytännössä tämä voisi tarkoittaa sitä, että kouluakäymättömän lapsen asiassa vanhempi on aktiivinen toimija mutta kouluakäymättömyyden taustalta mahdollisesti löytyvä vanhemman päihdeongelma jää käsittelemättä ja hautautuu lapsen oirehdinnan alle.

Tutkittaessa seksuaalisesti häiritsevästi muita kohtaan toimivien nuorten parissa tehtävää työtä havaittiin, että yksilötasolla asiakkaan tilanteen parantumiseen mahdollistavasti vaikuttaneet tekijät olivat koulu, sijoitus ja vanhempien tai muiden nuoresta hoitovastuussa olevien sitoutuminen toimimaan yhteistyössä lapsen kanssa toimivan projektin kanssa. Vanhempien tuki oli yksi nuorten olosuhteisiin positiivisesti vaikuttanut tekijä. (Kazi 2003, 812, 815.) Olisikin tärkeää, että vanhemmat pystyisivät tukemaan lapsia ja nuoria siitä huolimatta, että nämä ovat tehneet kiellettyinä pidettyjä asioita tai käyttäytyneet huonosti. Lapselle on merkitystä sillä, että hänen vanhempansa pystyy tukemaan lasta, vaikka lapsen toiminta ei vastaa yhteiskunnan asettamia normeja. On kuitenkin tehtävä ero siinä, että lapsen mahdollisesti harjoittamaa kiellettyä toimintaa ei tule hyväksyä.

Heikkinen (2006) tutki lisensiaatintutkimuksessaan kahta lastensuojelun avohuollon tukitoimena toteutettua poikaryhmää etnografisella menetelmällä ja käytti aineiston analysoinnissa realistista laadullista analyysiä. Tavoitteena oli löytää ryhmätoiminnan vaikutuksia hyvinvoinnin muutostekijöihin ja estäviin tekijöihin. Muutostekijät ja estävät tekijät muotoutuivat poikien itsensä määritteleminä. Tutkimuksen mukaan 11–12 –vuotiaiden poikien ryhmässä merkityksellisimmäksi ja vaikuttavimmaksi muutostekijäksi pojat kokivat suhteen tulevaisuuteen ja jatkuvuuden. (Heikkinen 2006, 125, 129.)

Pojille oli toiminnan ohella tärkeää, että ryhmätoiminta kesti ajallisesti riittävän pitkään, ryhmällä oli jatkuvuutta ja ryhmän toiminnassa oli mukana siihen sitoutunut aikuinen. Ryhmätoiminnan ollessa intensiivistä niin ajallisesti kuin osallistujien lukumääränkin puolesta, oli toiminnassa mahdollista keskittyä mukana olleisiin nuoriin kokonaisvaltaisesti. Ryhmätoiminnan avulla saavutettiin tarkempaa tietoa poikien terveydestä ja hyvinvoinnista ja pojille pystyttiin suosittelemaan heille tarkoituksenmukaisia terveydenhuollollisia palveluita. (Heikkinen 2006, 125, 129.)

14–15-vuotiaiden poikien ryhmätoiminnassa toimintaan sitoutuminen nähtiin merkittävimpänä tavoiteltavana muutostekijänä. Ryhmätoimintaan sitoutumisen nähtiin mahdollisesti myös vaikuttavan koulutyöhön sitoutumiseen ja koulutyöstä selviytymiseen. Poikien hyvinvoinnissa havaittiin muutosta positiiviseen suuntaan ryhmätoiminnan alussa, jolloin pojat myös saivat lisättyä erityisopetusta. Ryhmätoiminnan ajateltiin

käynnistäneen positiivisen muutosprosessin, joka vähensi muiden hyvinvointipalveluiden käyttöä. Ryhmätoiminnan aikana havaittiin, että niillä pojilla joilla oli havaittu masennus, diagnoosille ei näyttänyt olevan perusteita. Tutkimuksen mukaan mies- ja naistyöntekijän yhdessä vetämät ryhmät toimivat poikien kohdalla hyvin. Otollisin aika käynnistää erityistä tukea tarvitsevien poikien kohdennetut interventiot on seitsemännen luokan alun siirtymävaihe. Nuorten kriiseihin tulisi vastata intensiivisemmin, varhaisemmin ja moniammatillisesti. (Heikkinen 2006, tiivistelmä, 126, 130.)

Heikkisen tutkimuksen tuottama konkreettinen tieto siitä, että yläasteen alun vaihe on kriittinen nuorten mahdollisiin kriiseihin vastaamisen vaihe, on mielestäni hyödyllinen suunniteltaessa tukitoimia. Myös havainto siitä, että nuorten kriiseihin tulisi vastata intensiivisesti, varhaisessa vaiheessa ja moniammatillisesti herättää minussa työntekijänä paljon kehitysehdotuksia suhteessa nuorisopsykiatrisiin toimijoihin ja kouluun. Lastensuojelu ei yksinään ja yksistään pysty vastaamaan nuorten kriiseihin vaan tarvitaan monien eri ammattilaisten panosta siinä, että nuorten elämäntilanteet eivät kriisiytyisi. Parhaimmassa tapauksessa pystyttäisiin jopa ennalta ehkäisemään nuorten itsemurhia, jotka ovat Suomessa tällä hetkellä valitettavan yleistä (Tilastokeskus 2016).

Englantilaisen perhekeskustutkimuksen mukaan perhekeskustoiminta ei onnistunut auttamaan tummaihoisia vanhempia nostamaan toimintakykyään vanhempien itsetunnon osa-alueella tai vanhemman ja lapsen välisessä vuorovaikutuksessa toisin kuin valkoihoisten vanhempien kohdalla. Tutkijat ajattelivat tämän johtuvan mahdollisesti kulttuurillisista eroista ja muista diskriminaatioon ja sosiaaliseen riippuvuuteen viittaavista tekijöistä. Tummaihoisten vanhempien lasten kohdalla toimintakyky oli noussut seurantajakson aikana. Tutkimuksessa havaittiin, että silloin kun toiminta kohdistui vanhemmuustaitoihin, saavutettiin vähäisempää edistymistä vanhempien toimintakyvyssä vastata lasten tarpeisiin. Tämä siitä huolimatta, että vanhempien ja lasten vuorovaikutus oli iso osa tehtävää työtä. (Kazi 2003, 809.)

Tutkittaessa seksuaalisesti häiritsevästi muita kohtaan käyttäytyvien lasten ja nuorten parissa tehtävää työtä dataa kerättiin kvantitatiivisesti ja kvalitatiivisesti. Toiminnan kohentumista estävinä kausaalisina mekanismeina havaittiin nuoren kyky suhtautua ikätovereihinsa ja suhde nuoren ja vanhempien välillä. (Kazi 2003, 815.) Vanhemman ja

lapsen välinen suhde nähtiin vaikuttavuutta edistävänä tekijänä silloin, kun suhde on hyvä mutta jos vanhemman ja lapsen välinen suhde ei ole kunnossa, arvioitiin suhteen olevan vaikuttavuutta estävä tekijä. Tässä kohtaa vastuu asiasta ei mielestäni voi olla pelkästään nuorella vaan myös vanhemman on otettava vastuuta nuoren kanssa toimimisesta. Tulisikin kiinnittää huomiota siihen, että vaikeuksissa olevan nuoren vanhempien kanssa työskenneltäisiin siten, että vanhemman kykyä suhtautua nuoreen positiivisesti vahvistettaisiin. Tämä ei välttämättä ole aivan helppoa ja asian käsitteleminen vaatiikin todennäköisesti terapeuttista työskentelyä.

Hietamäen (2015, 164, 168) lastensuojelun alkuarvioinnin vaikuttavuudesta tekemän tutkimuksen mukaan vanhempien kokemus sosiaalityöntekijän ongelmakeskeisestä lähestymistavasta ei edesauttanut yhteisen näkemyksen hahmottamista perheen tilanteesta. Tästä voi seurata se, että perhe on haluton lastensuojelun alkuarvioinnin tekemiseen ja tilanne voi lukkiutua. Työntekijän oma toiminta ja oma asennoituminen työskentelyyn on edelleen merkityksellistä ja merkittävää. Erilaisia vuorovaikutuksellisia menetelmiä tulisi kehittää entisestään ja varsinkin sosiaalityöntekijöiden koulutuksessa tulisi panostaa vuorovaikutustaitoihin.

Heikkisen (2006) lisensiaatintutkielmassa tarkasteltiin kahta lastensuojelun poikaryhmää ja tutkimuksen perusteella havaittiin, että 11–12-vuotiaiden poikien ryhmän kohdalla ryhmätoimintaan osallistumisella ei saavutettu vaikuttavuutta poikien konfliktiherkkyyden ja väkivaltaisen käyttäytymisen riskimekanismeihin vaan pojille katsottiin soveltuvan paremmin pitkäaikaisen hoitosuhteen tai sijaishuoltoon siirtymisen. 11–12-vuotiaiden ryhmän pojat kokivat arkeensa vaikuttaneina riskitekijöinä toisen vanhemman puuttumisen ja oman epävarmuutensa ikätovereidensa kanssa sosiaalisissa suhteissa koulussa toimimisen. (Heikkinen 2006, 125,126.)

Pojat tavoittelivat ryhmätoiminnan avulla parannusta fyysisessä kunnossa ja fyysisessä voinnissaan. Poikien epäterveellisten ruokailutottumusten nähtiin olevan mahdollisesti heikon fyysisen suorituskyvyn ja siitä seuranneen heikon itsetunnon taustalla. 14–15-vuotiaiden poikien ryhmän kohdalla havaittiin, että koulusuoriutumiseen liittyvät ongelmat olivat pojille tärkein hyvinvointiin ja riskeihin liittyvä tekijä. Poikien kokemuksen

mukaan he olisivat tarvinneet tiiviimpää tukea (henkilökohtaista tukea ja opetusta) koulunkäyntiinsä. (Heikkinen 2006, 125, 126, 129.)

Tärkeä huomio on myös se, että interventio (palvelu, toiminta) ei itsessään välttämättä auta mutta intervention kyky tarjota keinoja ja voimavaroja siihen osallistuville asiakkaille, jotta nämä voivat itse muuttaa toimintaansa, saavat interventiot toimimaan (Kazi 2003, 809; Hietamäki 2015, 169). Tämä on seikka, joka lastensuojelussa on erityisesti esillä, sillä voi olla perheitä, joilla on ollut käytössään useita eri lastensuojelun interventioita (lastensuojelutarpeen arvio, perhetyö, perhekuntoutus, intensiivityö, sosiaalityöntekijän tapaamiset) eikä muutosta silti toiminnassa välttämättä tapahdu. Tällöin on pohdittava sitä, että mikseivät kyseiset interventiot ole kyenneet tuottamaan asiakkaille riittävästi keinoja ja voimavaroja, jotta asiakkaat kykenisivät muuttamaan omaa toimintaansa. Lastensuojelun avohuolto on tuen ja kontrollin jännitteessä toimivaa erityispalvelua, jossa toimivien sosiaalityöntekijöiden tehtävänä on arvioida myös sitä, että mikäli avohuollon tukitoimilla ei saada riittävää muutosta aikaan perheen tilanteessa, joudutaan tekemään huostaanotto ja sijoittamaan lapsi kodin ulkopuolelle.

Tutkimusaineistossani oli esitelty erilaisia sosiaalityön vaikuttavuutta estäviä tekijöitä sekä asiakkaiden henkilökohtaisia estäviä tekijöitä, jotka mahdollisesti vaikuttivat tutkittavan toiminnan tavoiteltuun lopputulokseen. Oma havaintoni aineistosta oli, että tutkimuksen kohteena olleen työn vaikuttavuuden arvioinnista kertovassa tutkimusartikkeleissa kerrottiin mahdollisesti enemmän työn positiivisista vaikutuksista kuin siitä, että työllä olisi havaittu olevan negatiivisia vaikutuksia tai ei vaikutuksia ollenkaan.

Yhteenvetona tästä alaluvusta voisi todeta, että henkilökohtaisella ja voimavarasuuntautuneella kohtaamisella on merkitystä sille, kuinka vaikuttavana asiakkaat saamansa sosiaalityön kokevat. Työskentelyn tulisi tapahtua oikea-aikaisesti ja sen tulisi varsinkin nuorten kohdalla olla riittävän intensiivistä, jotta estettäisiin tilanteiden kriisiytymistä. Englannissa toteutetun tutkimuksen mukaan työntekijöiden ja asiakkaiden välinen ero etnisen taustan suhteen saattoi vaikuttaa työskentelyn vaikuttavuuteen heikentävästi. Suomessa väetön kansainvälistymisen johdosta olisi suotavaa, että maahanmuuttajataustaiset nuoret hakeutuisivat opiskelemaan sosiaalityötä yliopistoihin ja työllistyisi-

vät myös lastensuojelun sosiaalityöhön. Tämä seikka koskee toki myös kaikkia muita aloja Suomessa.

Mielenkiintoista oli havaita myös se, että mikäli lastensuojelullinen toiminta kohdistuu perheessä lapsella olevaan problematiikkaan, vaikuttavuutta oli enemmän kuin silloin kun lastensuojelullisen työskentelyn tarve perheessä johtui vanhemman problematiikasta. Onko niin, että vanhempien on vaikea käsitellä omaan toimintaansa liittyviä muutostarpeita ja lapsen oireilua on neutraalimpaa käsitellä ammattilaisten kanssa? Jäin pohtimaan, että kuinka vaikeaa loppujen lopuksi voi olla ongelman perimmäisen syyn löytäminen perheessä ja riittävätkö lastensuojelun sosiaalityöntekijän taidot asian havaitsemiseen? Tilanteet ovat joskus niin monimutkaisia, että niissä vaaditaan erilaista psykologista ja terapeuttista osaamista, mitä perussosiaalityöntekijällä ei välttämättä ole.

Käytännössä mitään uutta ei oman aineistoni mukaan sosiaalityön vaikuttavuudesta löytynyt, sillä vuorovaikutuksellisuus, intensiivisyys, voimavarakeskeisyys, asiakkaan mukaan ottaminen asiansa käsittelyyn ja vanhempien tuki lapsille olivat asioita, joista tässä vaiheessa opintoja on useilla kursseilla kuullut ja käytännön työssäkin havainnut. Lähdin hakemaan tässä tutkielmassa vastausta siihen, minkälaista on vaikuttava lastensuojelun sosiaalityö ja törmäsin siihen, minkä lähtiessänikin jo tavallaan tiesin. Aineistosta esiin nousseet konkreettiset esimerkit auttoivat kuitenkin laajentamaan omaa näkemystäni siitä, että mitä tutkimusten mukaan vaikuttavasta lastensuojelun sosiaalityöstä tiedetään. Sain tärkeitä vinkkejä siitä, että vuorovaikutuksellisuuteen ja nuoruuteen liittyviin kysymyksiin tulee panostaa entistä voimakkaammin. Lastensuojelussa olisi myös huomattava oireilevan lapsen/nuoren taustalla mahdollisesti vaikuttavat vanhempien omat ongelmat, vaikka he eivät olisi niistä halukkaita keskustelemaankaan. Tämä lienee yksi haastavimmista lastensuojelun sosiaalityön työskentelykohdista.

7 POHDINTA

Olen käsitellyt tässä työssä sosiaalityön vaikuttavuutta ja sosiaalityön arviointia realistisen arviointitutkimuksen tarjoaman lähestymistavan kautta ja kertonut siitä, minkälaista vaikuttavuustietoa tätä lähestymistapaa käyttämällä on tutkimusten mukaan lastensuojelun sosiaalityöstä saatu.

Vaikuttavuuden ymmärtäminen ja määritteleminen ei ole yksinkertaista eikä siihen ole yhtä ainoaa tapaa. Pohjolan & al. (2012b, 347) mukaan sosiaalityön vaikuttavuudesta puhuttaessa ajaudutaan helposti ristiriitaisiin näkemyksiin siitä, onko tapauskohtaista ja työvaiheiltaan prosessinomaista sosiaalityötä ylipäänsä mahdollista arvioida. Tutkimusaineistoni mukaan sosiaalityön vaikuttavuutta on mahdollista arvioida ja vaikuttavuuden arviointia tulisikin tehdä aiempaa enemmän. Vaikuttavuustiedon tuottaminen on merkityksellistä mutta se on pohdittava tapauskohtaisesti, minkälaisilla menetelmillä vaikuttavuustietoa lähdetään keräämään ja miten aineiston analysointi toteutetaan.

Pohjolan & al. (2012b, 350) esittelemällä vaikuttavuustiedon jaottelulla järjestelmävaikuttavuuteen ja inhimilliseen vaikuttavuuteen pyritään havainnollistamaan sitä, että molempia vaikuttavuustiedon lajeja tarvitaan, jotta sosiaalityön vaikuttavuudesta olisi mahdollista saada kattava ja ymmärrettävä kuva. Sosiaalityön vaikuttavuuden arvioimiseksi tarvitsemme tietoa niin palvelujärjestelmän toimivuudesta kuin merkitysperustaista analyysiä ihmisten elämänmuutoksista ja heidän kokemuksistaan toiminnan (sosiaalityön) merkityksellisyydestä heidän henkilökohtaisina kokemuksinaan. Järjestelmävaikuttavuuden tutkimisessa ollaan kiinnostuneita hieman erilaisista näkökulmista kuin inhimillistä vaikuttavuutta tutkittaessa. Kumpaakin tietoa tarvitaan, jotta työtä pystytään kehittämään paremmin asiakkaille sopivaksi ja pystytään tunnistamaan se, että mikä toimii, kenellekin ja missä olosuhteissa.

Tutkimusaineistoni muodostuu erilaisista julkaisuista ja aluksi tuntuikin haastavalta löytää niistä yhteistä punaista lankaa. Aineistoon perehtymisen ja analysoinnin seurauksena muodostin aineistosta kolme pääteemaa. Tutkimusaineistostani nousi esiin vahvasti ajatus siitä, että käytännön työnä toteutettavaa sosiaalityötä ja sen vaikutta-

vuutta tulee arvioida. Sosiaalityön vaikuttavuustutkimuksen ytimenä nähdään olevan erilaisten toiminnallisten ratkaisujen, työmenetelmien ja interventioiden tutkimisen (Pohjola & al. 2012b, 347). Tutkimusaineistoni koostui erilaisten menetelmien ja interventioiden vaikuttavuuksien arvioinneista, joten ajattelen niiden olevan vaikuttavuustutkimuksen ydinteemoista kertovia julkaisuja.

Tutkimusaineistosta oli havaittavissa se, että niissä ei oltu lukkiuduttu pelkästään kvalitatiiviseen tai kvantitatiiviseen tutkimusotteeseen vaan niissä joko yhdisteltiin molempia tai ainakin tiedostettiin se, että pelkästään toista menetelmää käyttäen ei välttämättä saavuteta riittävän kattavaa kuvaa tutkittavan toiminnan vaikuttavuudesta. On tunnettava ihmisten toiminnan taustalla vaikuttavia syitä, mikäli tavoittelee toiminnan muutosta. Sosiaalityön vaikuttavuuden arvioinnin kannalta on olennaista selvittää syy-seuraussuhteita, jotta onnistutaan löytämään toiminnan mekanismit ja kyetään arvioimaan niihin liittyvien interventioiden vaikuttavuutta. (Pohjola & al. 2012b, 349.)

Lähdin tekemään tutkielmaani sillä ajatuksella, että löytäisin kansainvälisissä sosiaalityön lehdissä julkaistuja tutkimuksia, joiden pohjalta tekisin systemaattisen kirjallisuuskatsauksen ja löytäisin mahdollisesti vastauksen mieltäni askarruttaneeseen kysymykseen siitä, ”minkälaista on vaikuttava lastensuojelun avohuollon sosiaalityö ja mitä siitä aikaisempien tutkimusten mukaan tiedetään”. Aloittaessani pro gradu – työni tekemistä olin ajatellut, että en niinkään ole kiinnostunut siitä, millä tavalla vaikuttavuustietoa kerätään vaan ennemminkin sitä, minkälaisia tutkimustuloksia vaikuttavuustutkimuksilla on lastensuojelun avohuollon työtä tutkimalla saavutettu. Huomasin, että kansainvälisesti ajateltuna lastensuojelun kenttä on todella laaja, mitä se kyllä on kotimaassakin. Minulla oli vaikeuksia rajata aihetta mihinkään tiettyyn lastensuojelun avohuollon sosiaalityön kohtaan, tiesin kuitenkin, että halusin rajata sijaishuollon työni ulkopuolelle.

Lähdettyäni tutkimaan tarkemmin kriittisen realismin tarjoamaa antia sosiaalityölle ja sen tutkimukselle törmäsin realistisen arvioinnin käsitteeseen. Vaikka alun perin en lähtenyt tutkimaan sosiaalityön vaikuttavuustutkimuksen toteuttamistapoja tai erilaisia arviointimenetelmiä, en voinut olla törmäämättä siihen, että saadaksemme vaikuttavuustietoa, meidän on tehtävä arviointitutkimusta ja mielenkiintoni alkoi kohdistua

entistä enemmän juuri vaikuttavuuden ja vaikutusten arvioinnin mahdollistaviin arviointitutkimuksiin.

Valitsin tutkimusmenetelmäkseni kirjallisuuskatsauksen, sillä halusin hyödyntää jo olemassa olevia aineistoja ja ajattelin, että kiinnostukseni kohteena olevasta aiheesta löytyy tutkimustietoa. Systemaattisella kirjallisuushaulla löytyi kuitenkin suppeampi aineisto kuin mitä olin tutkimusta aloittaessani ajatellut. Aineiston jäädessä määrältään pieneksi on vaikea tehdä yleistyksiä aineiston perusteella.

Tutkimuksen aineisto ei muodostunut sisällöltään samanlaiseksi, vaan tutkimukset edustivat laajasti lastensuojelun sosiaalityötä. Tutkimukset edustivat luonnollisesti myös niiden maiden lastensuojelun konteksteja, joissa tutkimukset on tehty. Aineistossani on tutkimuksia Suomesta, Iso-Britanniasta, Yhdysvalloista ja Kanadasta. Tarkoitukseni ei ollutkaan vertailla lastensuojelun sosiaalityön sisältöjä eri maiden kesken vaan tarkastella sitä, miten universaalisti käytössä olevaa realistista arviointia on hyödynnetty eri maiden lastensuojelun sosiaalityötä arvioitaessa ja minkälaista vaikuttavuustietoa menetelmällä on pystytty löytämään.

Aineistosta vahvimmin esille noussut teema, joka yhdisti kaikkia julkaisuja, oli vaikuttavuus (*effectiveness*). Vaikuttavuus ei sinällään sisältynyt aineiston hankinnan vaiheessa käyttämiini hakutermeihin mutta koska tiesin realistisen arviointimenetelmän käytettävyyden vaikutusten arvioinnissa, vaikuttavuuden termin löytyminen kaikista julkaisuista ei yllättänyt minua. Olen pyrkinyt muodostamaan aineistostani synteesin eli olen pyrkinyt esittämään aineistosta esiin nousseet yhtäläisyydet kolmen teeman kautta, jotka esittelin tulokset –osiossa.

On huomattava, että tulososio on jollain tavalla hajanainen eikä tuloksista nouse esiin yhtä ainoaa tapaa tehdä vaikuttavaa lastensuojelun sosiaalityötä. Ei myöskään ole olemassa yhtä ainoaa tapaa toteuttaa sosiaalityön vaikuttavuuden arviointia. Tutkimustulokseni ovat rajoittuneet realistisen vaikuttavuuden arvioinnin lähestymistavalla tuotettuihin teksteihin, sillä minun oli tehtävä aineiston hankinnan vaiheessa rajausta sen suhteen, minkälaisilla sisäänottokriteereillä aineistoa valitsen mukaan tutkielmaani.

Mikäli olisin ymmärtänyt järjestelmävaikuttavuuden ja inhimillisen vaikuttavuuden lähestymistapojen eron varhaisemmassa vaiheessa, olisin luultavasti onnistunut rajaamaan aineistoani vain toista vaikuttavuuden osa-aluetta tarkastelevaksi. Toisaalta, olisiko se ollut järkevää kokonaisuuden kannalta, sillä käytännön sosiaalityöntekijänä tulen tarvitsemaan käsitystä ja ymmärrystä molemmista vaikuttavuuden tasoista.

Pro gradun tekemisen koko prosessi on ollut kohdallani ajallisesti pitkä ja olen iloinen siitä, että työ on valmis. Tämä työ voi paperina ja teoksena olla valmis mutta sosiaalityön vaikuttavuuden arviointi ei ole koskaan valmis enkä koe sosiaalityöntekijänäkään olevani millään tavalla kaiken oppinut ja valmis. Tämän pro gradun myötä ymmärrykseni sosiaalityön vaikuttavuuden tutkimisesta, näyttöön perustuvasta käytännöstä ja kirjallisuuskatsauksen menetelmästä on lisääntynyt huomattavasti. Nyt olen tilanteessa, jossa tiedostan piinallisen tarkasti sen, kuinka paljon minulla onkaan vielä oppimista ja mitä kaikkea eettisesti toimivalta, kehittävältä ja vaikuttavaan työtapaan pyrkivältä sosiaalityöntekijältä ja sosiaalityöltä tutkimusten mukaan odotetaan.

Ajattelen, että sosiaalityön vaikuttavuuden arvioinnit ovat Suomessa vasta alkutaipaleella. Joissain kunnissa ja kuntayhtymissä sekä Kuntaliitossa vaikuttavuuden arviointeja tehdään nykyisellääänkin mutta tieto jää valitettavan paikalliseksi eikä hyödytä laajaa massaa. On toki ymmärrettävää, että mikäli ollaan kiinnostuneita tietyn intervention vaikuttavuudesta tietyssä kunnassa, tutkitaan nimenomaisesti sitä ja siitä saatua tietoa hyödynnetään nimenomaisen intervention kehittämisessä paikallisesti.

Olen peräänkuuluttanut kuitenkin laajempia vaikuttavuuden arviointeja, ehkä jopa valtakunnallisia. Tutkimuksissa tuli ilmi myös se, että mitä helpommin työntekijällä on saatavissa asiakkaitaan koskevia tietoja esimerkiksi sähköisessä muodossa, voidaan tietoja tarkastella asiakkaidenkin kanssa yhdessä ja piirtää elämänjanaa tai arvioida sitä, missä vaiheessa jokin interventio kannattaisi tehdä tai mihin perheenjäseneen se tulisi kohdistaa. Toivon, että tulevan Apotti-tietojärjestelmän tulon myötä esimerkiksi asiakkaiden elämän konteksteista ja vaikuttavista mekanismeista pystyttäisiin saamaan tarkempaa tietoa kuin mihin nykyiset tietojärjestelmät antavat mahdollisuuksia.

Erilaisilla tutkimusmenetelmillä toteutettuja vaikuttavuuden arviointeja tarvitaan jatkossakin ja mielenkiintoista olisi seurata sitä, tuleeko realistisen arviointitutkimuksen

menetelmä jossain vaiheessa leviämään (ehkä kevennettynä) versiona käytännön työpaikoille vai minkälaisia vaikuttavuuden arvioinnin menetelmiä suomalaisen lastensuojelun vaikuttavuuden arvioinnissa jatkossa tullaan näkemään.

LÄHTEET

Aveyard, Helen (2014) Doing a Literature Review in Health and Social Care. A practical guide. 3rd Edition. Berkshire: Open University Press.

Bardy, Marjatta & Heino, Tarja (2013) Katsaus lastensuojelun toimintaympäristöihin: paniikista toivoon ja näköalat auki. Teoksessa Marjatta, Bardy (toim.) Lastensuojelun ytimissä. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, 13–42.

Bhaskar, Roy (2008) A Realist Theory of Science. With a new introduction. Lontoo: Routledge.

Clarkeburn, Henriikka & Mustajoki, Arto (2007) Tutkijan arkipäivän etiikka. Tampere: Vastapaino.

Cochrane Finland. http://finland.cochrane.org/fi/cochrane-yhteisty%C3%B6 Luettu 20.12.2015.

Dahler-Larsen, Peter (2004) Vaikuttavuuden arviointi. Hyvät käytännöt. Menetelmäkäsikirja. Helsinki: Stakes.

Eskola, Jari & Suoranta, Juha (2008) Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Tampere: Vastapaino. 8. painos. 1. painos 1998.

Flinkman, Mervi & Salanterä, Sanna (2007) Integroitu katsaus – eri metodeilla tehdyn tutkimuksen yhdistäminen katsauksessa. Teoksessa Kirsi, Johansson, Anna Axelin, Minna, Stolt & Riitta-Liisa Ääri (toim.) Systemaattinen kirjallisuuskatsaus ja sen tekeminen. Turku: Turun yliopisto. Hoitotieteen laitoksen julkaisuja. Tutkimuksia ja raportteja sarja A51, 84–100.

Gambrill, Eileen (2006) Evidence-Based Practice and Policy: Choices Ahead. Research on Social Work Practice 16 (3), 338-357.

Gilgun, Jane F (2005) The Four Cornerstones of Evidence-Based Practice in Social Work. Research on Social Work Practice 15 (52), 52–61.

Gray, Mel, Plath, Debbie & Webb, Stephen A (2009) Evidence-based social work: A critical stance. Lontoo: Routledge.

Haverinen, Riitta (2005) Lukijalle.Teoksessa Ilse, Julkunen, Tuija, Lindqvist & Sakari, Kainulainen (toim.) Realistisen arvioinnin ensimmäiset askeleet. Helsinki: Stakes. FinSoc. Työpapereita. 3/2005, 11–12.

Hearn Jeff, Pösö Tarja, Smith Carole, White Sue & Korpinen Johanna (2004) What is child protection? Historical and methodological issues in comparative research on *lastensuojelu*/child protection. International Journal of Social Welfare 13 (1), 28–41.

Johansson, Kirsi (2007) Kirjallisuuskatsaukset – huomio systemaattiseen kirjallisuuskatsaukseen. Teoksessa Kirsi, Johansson, Anna Axelin, Minna, Stolt & Riitta-Liisa Ääri (toim.) Systemaattinen kirjallisuuskatsaus ja sen tekeminen. Turku: Turun yliopisto. Hoitotieteen laitoksen julkaisuja. Tutkimuksia ja raportteja sarja A51, 3-9.

Kaidesoja, Tuukka (2009) Studies on Ontological and Methodological Foundations of Critical Realism in the Social Sciences. Jyväskylä Studies in Education, Psychology and Social Research 376. Jyväskylä: University of Jyväskylä.

Kallio, Tomi J. (2006) Laadullinen review -tutkimus metodina ja yhteiskuntatieteellisenä lähestymistapana. Hallinnon tutkimus. 25 (2), 18-28.

Kananoja, Aulikki, Lavikainen, Marjo & Oranen, Mikko (2013) Toimiva lastensuojelu -selvitysryhmän loppuraportti. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö. Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 2013:19.

Karttunen, Teija & Hietamäki, Johanna (2014) Tiedon käytön kysymyksiä ja haasteita sosiaalityön asiakastyössä. Teoksessa Teoksessa Riitta, Haverinen, Marjo, Kuronen & Tarja Pösö (toim.) Sosiaalihuollon tila ja tulevaisuus. Tampere: Vastapaino, 320–336.

Kemppainen, Tarja, Kostamo-Pääkkö, Kaisa, Niskala, Asta, Ojaniemi, Pekka & Vesterinen, Kerttu (2010) Sosiaaliyön vaikuttavuuden ensiaskeleet Lapista. Tutkimus sosiaalitoimistojen työn vaikuttavuudesta. Julkaisuja 32. Rovaniemi: Pohjois-Suomen sosiaalialan oppimiskeskus.

Kivipelto, Minna & Kotiranta, Tuija (2014) Sosiaalityön vaikuttavuuden arvioinnin kriittinen eetos saatava takaisin. Janus 22 (2), 172–182.

Kivipelto, Minna & Saikkonen, Paula (2013) Tiedon tuotanto ja vaikuttavuustieto sosiaalityössä. Yhteiskuntapolitiikka 78 (3), 313–321.

Korteniemi, Pertti (2005) Realismi ja realismin sovellus. Teoksessa Ilse, Julkunen, Tuija, Lindqvist & Sakari, Kainulainen (toim.) Realistisen arvioinnin ensimmäiset askeleet. Helsinki: Stakes. FinSoc. Työpapereita. 3/2005, 17–33.

Korteniemi, Pertti, Kotiranta, Tuija & Kivipelto, Minna (2012) Kokemuksia sosiaalityön vaikuttavuuden arvioinnin toteuttamisesta. Teoksessa Anneli, Pohjola, Tarja, Kemppainen & Sanna Väyrynen (toim.) Sosiaalityön vaikuttavuus. Rovaniemi: Lapin yliopistokustannus, 89–115.

Kuusela, Pekka (2006) Realismi, kriittinen realismi ja sosiaalitieteet. Teoksessa Pekka, Kuusela & Vuokko, Niiranen (toim.) Realismin haste sosiaalitieteissä. Kuopio: UNIpress, 9-21.

Lapsiasiavaltuutettu (2014). Lapsen oikeudet. http://www.lapsiasia.fi/lapsen_oikeudet;jsessionid=3f4938e6f5c90ac837b389efec2b Luettu 19.5.2014.

Lapsiasiavaltuutetun vuosikirja 2014 (2014) Eriarvoistuva lapsuus. Lasten hyvinvointi kansallisten indikaattoreiden valossa. Helsinki, Lapsiasiavaltuutetun toimiston julkaisuja 2014:3.

Lastensuojelulaki 2007/417. http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2007/20070417 Luettu 20.10.2013.

Lindqvist, Tuija (2005) Realistisen arvioinnin lähtökohdat. Teoksessa Ilse, Julkunen, Tuija, Lindqvist & Sakari, Kainulainen (toim.) Realistisen arvioinnin ensimmäiset askeleet. Helsinki: Stakes. FinSoc. Työpapereita. 3/2005, 13–16.

Morago, Pedro (2006) Evidence-based practice: from medicine to social work. European Journal of Social Work 9 (4), 461–477.

Mullen, Edward J, & Shuluk, Joseph (2010) Outcomes of social work intervention in the context of evidence-based practice. Journal of Social Work 11 (1), 49–63.

Niemi, Petteri (2014) Näyttöön perustuvan käytännön sosiaalialalle soveltamisen tieteenfilosofiset haasteet. Teoksessa Riitta, Haverinen, Marjo, Kuronen & Tarja Pösö (toim.) Sosiaalihuollon tila ja tulevaisuus. Tampere: Vastapaino, 301–319.

Pawson, Ray & Tilley, Nick (1997) Realistic Evaluation. London: Sage.

Pekkarinen, Elina & Tapola-Haapala, Maria (2009) Kriittinen realismi sosiaalityössä – tiedontuotannosta emansipaatioon. Teoksessa Mikko, Mäntysaari, Anneli, Pohjola & Tarja, Pösö (toim.) Sosiaalityö ja teoria. Jyväskylä: PS-kustannus, 183–205.

Pekkarinen, Elina (2011) Lastensuojelun tieto ja tutkimus - Asiantuntijoiden näkökulma. Helsinki, Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura, verkkojulkaisuja 51 & Lapsuudentutkimuksen seura & Lastensuojelun Keskusliitto & Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (THL).

Pekkarinen, Elina, Tarja, Heino & Tarja, Pösö (2013) Lastensuojelusta tietäminen on moraalinen velvoite. Yhteiskuntapolitiikka 78 (3), 337–342.

Pohjola, Anneli (2003a) Eettisyys tutkimuksen lähtökohtana. Teoksessa Anneli Pohjola (toim.) Eettisesti kestävä sosiaalitutkimus. Rovaniemi: Lapin yliopisto. Lapin yliopiston yhteiskuntatieteellisiä julkaisuja C. Työpapereita 47, 5-10.

Pohjola, Anneli (2003b) Tutkijan eettiset sitoumukset. Teoksessa Anneli Pohjola (toim.) Eettisesti kestävä sosiaalitutkimus. Rovaniemi: Lapin yliopisto. Lapin yliopiston yhteiskuntatieteellisiä julkaisuja C. Työpapereita 47, 53–67.

Pohjola, Anneli (2007) Eettisyyden haaste tutkimuksessa. Teoksessa Leena Viinamäki & Erkki Saari (toim.) Polkuja soveltavaan yhteiskuntatieteelliseen tutkimukseen. Helsinki: Tammi, 11-31.

Pohjola, Anneli (2012a) Moniulotteinen vaikuttavuus. Teoksessa Anneli, Pohjola, Tarja, Kemppainen & Sanna Väyrynen (toim.) Sosiaalityön vaikuttavuus. Rovaniemi: Lapin yliopistokustannus, 9-15.

Pohjola, Anneli (2012b) Tutkimukseen perustuva vaikuttavuus. Teoksessa Anneli, Pohjola, Tarja, Kemppainen & Sanna Väyrynen (toim.) Sosiaalityön vaikuttavuus. Rovaniemi: Lapin yliopistokustannus, 19–42.

Pohjola, Anneli, Kemppainen, Tarja & Väyrynen, Sanna (2012a) Toimittajien esipuhe. Teoksessa Anneli, Pohjola, Tarja, Kemppainen & Sanna Väyrynen (toim.) Sosiaalityön vaikuttavuus. Rovaniemi: Lapin yliopistokustannus, 7-8.

Pohjola, Anneli, Kemppainen, Tarja & Väyrynen, Sanna (2012b) Vaikuttavuus on monta. Teoksessa Anneli, Pohjola, Tarja, Kemppainen & Sanna Väyrynen (toim.) Sosiaalityön vaikuttavuus. Rovaniemi: Lapin yliopistokustannus, 347-352.

Poutanen, Seppo (2005) Kriittisen realismin otteesta yhteiskuntatieteissä. Teoksessa Pekka, Räsänen, Anu-Hanna Anttila & Harri, Melin (toim.) Tutkimus menetelmien pyörteissä. Jyväskylä: PS-kustannus, 181-197.

Pösö, Tarja (2010) Havaintoja suomalaisen lastensuojelun institutionaalisesta rajasta. Janus 18 (4), 324–336.

Rajavaara, Marketta (2007) Vaikuttavuusyhteiskunta. Sosiaalisten olojen arvostelusta vaikutusten todentamiseen. Sosiaali- ja terveysturvan tutkimuksia 84. Helsinki: Kela, Tutkimusosasto, Sosiaali- ja terveysturvan tutkimuksia 84.

Raunio, Kyösti (2010) Onko näyttöön perustuvalla käytännöllä tulevaisuutta sosiaalipalveluissa? Janus 18 (4), 387–395.

Rousu, Sirkka (2007) Lastensuojelun tuloksellisuuden arviointi organisaatiossa. Näkymätön tuloksellisuus näkyväksi. Acta Electronica Universitatis Tamperensis 682. Helsinki: Suomen Kuntaliitto; Tampere: Tampereen yliopisto.

Sackett, David L, Rosenberg, William M C, Gray, J A Muir, Haynes, R Brian & Richardson, W Scott (1996) Evidence based medicine: what it is and what it isn't. British Medical Journal 312 (7023), 71-72.

Sosiaali- ja terveysministeriö (2016) Lapsi- ja perhepalveluiden muutosohjelma. Hankesuunnitelma. http://stm.fi/documents/1271139/1953486/Hankesuunnitelma_Lapsi-ja+perhepalveluiden+muutosohjelma.pdf/901bb807-89df-4efc-9ef6-257064f84ac0 Luettu 16.4.2016.

Tapola-Haapala, Maria (2011) Sosiaalityön ammattilaiset refleksiivisinä toimijoina - tutkimus erikoistumiskoulutuksesta Margaret Archerin teorian valossa. Helsinki: Helsingin yliopisto. Sosiaalitieteiden laitoksen julkaisuja 2011:4.

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (2015b). Aiheet. Päätöksenteko, talous ja palvelujärjestelmä. Vaikuttavuus. Sosiaalityön vaikuttavuuden arviointi. https://www.thl.fi/fi/web/paatoksenteko-talous-ja-palvelujarjestelma/vaikuttavuus/sosiaalityon-vaikuttavuuden-arviointi Luettu 20.12.2015.

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos THL (2015a) Lastensuojelun tilastot 2014. https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/129537/Tr25_15.pdf?sequence=1 Luettu 4.12.2015.

The Campbell Collaboration. http://www.campbellcollaboration.org/about_us/index.php Luettu 20.12.2015.

Tilastokeskus (2016) Tilastot. http://www.stat.fi/til/ksyyt/2014/ksyyt_2014_2015-12-30_kat_006_fi.html Luettu 16.4.2016.

Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli (2002) Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki: Tammi.

Töttö, Pertti (2004) Syvällistä ja pinnallista. Teoria, empiria ja kausaalisuus sosiaalitutkimuksessa. Tampere: Vastapaino.

LIITTEET

Liite 1. Kirjallisuuskatsauksen aineiston muodostavat artikkelit ja julkaisut.

Tutkimuksen tekijä(t), tutkimuksen julkaisutiedot	**Tutkimuksen/artikkelin aihe, metodologia**	**Tulokset/johtopäätökset**
Patsios Demi & Carpenter John (2010) The organization of inter-agency training to safeguard children in England: a case study using realistic evaluation. International Journal of Integrated Care. 2010, 10.	Esittelee yhteiseen koulutukseen osallistuneiden eri kunnallisten lastensuojelutoimistojen työntekijöiden ja johdon kokemuksia yhteisestä koulutuksesta. Haastattelututkimus, laadullinen menetelmä.	Suhtautuminen yhteiseen kouluttautumiseen vaihteli toimistojen kesken. Yhdessä työskentelyn – mallista saatiin hyviä tuloksia. Yhteinen kouluttautuminen antoi laajempaa näkökulmaa lasten suojelemisesta ja heidän hyvinvointinsa edistämisestä. Realistisen arvioinnin merkitys nähtiin siinä, että saatiin ymmärrystä eri kontekstien merkityksestä samanlaisen asian kanssa työskenneltäessä: mikä sopi toiselle toimistolle toimintatavaksi ei sopinut kaikille.
Kazi Mansoor (2003) Realist Evaluation for Practice. British Journal of Social Work, 33, 803–818.	Esittelee realistisen arviointitutkimuksen käytettävyyttä sosiaalityön vaikuttavuuden ja asiakkaan tilanteessa tapahtuneen muutoksen arvioinnissa Asiantuntija-artikkeli, jossa esitellään kaksi esimerkkitutkimusta, joista ensimmäisessä käytetty kvantitatiivista aineistoa ja jälkimmäisessä käytetty mixed methods-menetelmää.	Realistisen arviointitutkimuksen avulla oli mahdollista saavuttaa syvempää ymmärrystä sosiaalityön käytännöistä ja kehittää toimintaa. Kvalitatiivista ja kvantitatiivista tutkimuksmenetelmää yhdistämällä tutkittavasta ilmiöstä oli mahdollista saada tarkempi kuva kuin yksistään kvantitatiivisella aineiston tarkastelulla.
Kazi Mansoor (2000) Contemporary Perspectives in the Evaluation of Practice. British Journal of Social Work. 30, 755–768.	Esittelee Brittiläisessä sosiaalityön vaikuttavuuden arvioinnissa käytössä olevia tutkimussuuntauksia (empiristinen, pragmatisinen, interpretivistinen, kriittinen realismi). Asiantuntija-artikkeli, ei empii-	Jokaisella tutkimussuuntauksella on annettavaa käytännön tutkimiselle. Esitellään kolme vaikuttavuuden tutkimuksen “laatikkoa”, musta, harmaa ja valkoinen. Lähtökohtana jokaisessa laatikossa on vaikutusten arviointi, jonka päälle rakennetaan eri tutkimussuuntien mukaista arviointia.

	ristä tutkimusta.	
Kazi Mansoor, Pagkos Brian & Milch Heidi A. (2011) Realist Evaluation in Wraparound: A New Approach in Social Work Evidence-Based Practice. Research on Social Work Practice 21(1), 57–64.	Artikkelissa esitellään tutkimus, jonka tavoitteena kehittää realistisen arvioinnin malli sosiaalityön näyttöön perustuvassa käytännössä. Tutkimus toteutettiin käyttämällä luotettavaa mittaria toiminnan lopputulosten seuraamiseen sekä elektronista tietokantaa, josta kerättiin systemaattisesti tietoa ja analysoitiin asiakkaille kohdennettuja interventioita, väestöpohjatietoja, olosuhteita ja toiminnan lopputuloksia. Tutkimuksen otos oli 58 nuorta. Aineisto analysoitiin käyttämällä binaarista logistista regressiota.	Tutkimus osoitti tutkittavan Wraparound-ohjelman toimivuuden, tutkimustulosten mukaan ohjelmaan osallistuneiden nuorten toimintakyky/pärjääminen eri tutkimuksen osa-alueilla kohosi. Mittarina käytettiin CAFAS-pisteitä, jotka nousivat 79 prosentilla tutkimukseen osallistuneista. Tutkimuksessa hyödynnettiin reaaliaikaista arviointia tekemällä olemassa olevasta datasta analyysia sinä aikana kun nuoret osallistuivat Wraparound-ohjelmaan. Tutkijat havaitsivat, että reaaliaikaisen arvioinnin avulla toiminnassa voidaan tehdä nopeita muutoksia, jotka mahdollistavat tavoiteltuun lopputulokseen pääsemistä. Yhdistämällä väestötietoja, interventiotietoja ja tietoja toiminnan lopputuloksista saatiin käsitystä siitä, mikä toimii kenellekin ja minkälaisessa kontekstissa.
Solomon, Barbara (2002) Accountability in Public Child Welfare: Linking Program Theory, Program Specification and Program Evaluation. Children and Youth Services Review. 24(6-7), 385-407.	Artikkelissa tarkastellaan Los Angelesin julkisen lastensuojelutoimiston tilivelvollisuutta ja sen tulosten vaikuttavuutta. Vaikuttavuuden arviointi on ollut haastavaa eikä tutkittua tietoa ole ollut käytettävissä. Kirjoittaja näkee kausaalisuuden ymmärtämisen ja realistisen arviointitutkimuksen voivan tuottaa uutta tietoa ison organisaation vaikuttavuuden arvioinnissa. Asiantuntija-artikkeli, ei empiiristä tutkimusta.	"Vanhat tavat" arvioida lastensuojelun toimiston vaikuttavuutta ei tuota riittävästi tietoa interventioiden vaikuttavuudesta ja auta lastensuojelun toimistoa onnistumaan perustehtävässään eli lasten suojelemisessa. Tarvitaan kehityksellisiä & realistisia lähestymistapoja arviointiin, jotta voidaan vastata kysymykseen: mikä toimii kenellekin ja missä olosuhteissa.
Jackson, Suzanne F. & Kolla, Gillian (2012) A New Realistic Evaluation Analysis Method:	Artikkelissa tarkastellaan Yhteisölliset vanhemmat – ohjelman roolia varhaisen vanhemmuuden ohjelmassa To-	Tutkijat tulivat luoneeksi uuden haastattelumateriaalin analyysitavan, jossa analyysi tehdään koodaamalla haastateltavien lauseet tarkas-

Linked Codina of Context, Mechanism, and Outcome Relationships. American Journal of Evaluation 33(3), 339–349.	rontossa. Tutkijoilla oli käytännön kokemusta Yhteisölliset vanhemmat ohjelman toimivuudesta ja he halusivat selvittää realistisen arviointitutkimuksen avulla, löytyykö toiminnan vaikuttavuudesta tutkimuksen avulla tietoa. Haastattelututkimus, 11 haastattelua. Haastattelut analysoitu tutkijoiden kehittämällä uudella analysointitavalla, jossa haastattelut koodataan suoraan tekstistä etsimällä lauseista kontekstit (contexts), mekanismit (mechanisms) ja lopputulokset (outcomes).	telemalla niitä kontekstien, mekanismien ja lopputulosten kautta. Analyysitapa poikkeaa aiemmasta laadullisen aineiston analyysitavasta, sillä siinä ei pilkota kokonaista aineistoa pienempiin osiin teemojen mukaisesti. Tutkijat eivät löytäneet usein toistuvaa kaavaa haastattelumateriaalista. Menetelmää ei ole aiemmin käytetty, tutkijoiden mukaan menetelmä sopii pienille aineistoille, joita on tarkoitus käsitellä laadullisella menetelmällä. Kirjottajat ehdottavat menetelmän jatkotyöstämistä ja ajattelevat menetelmän sopivan realistisen arvioinnin viitekehykseen, sillä molemmissa ollaan kiinnostuneita kontekstien ja mekanismien välisestä suhteessa toivottujen lopputulosten saavuttamiseksi.
Hietamäki, Johanna (2015) Lastensuojelun alkuarvioinnin vaikutukset vanhempien näkökulmasta. Väitöskirja, Jyväskylän yliopisto, yhteiskuntatieteellinen tiedekunta.	Väitöskirjan aiheena on tutkia vanhempien kokemuksia lastensuojelun alkuarvioinnin vaikutuksista. Tarkoituksena on realistisen arviointimenetelmän avulla tutkia, mitkä alkuarviointiin ja kontekstiin liittyvät tekijät ovat yhteydessä lastensuojelun alkuarvioinnin vaikutusten saavuttamiseen vanhempien näkökulmasta. Tutkimus sisältää 177 vanhemman vastaukset, jotka on kerätty strukturoidun kyselylomakkeen avulla. Vastaukset on analysoitu käyttäen ristiintaulukointia, korrelaatiokertoimia, t-testiä, faktorianalyysiä, kaksisuuntaista varianssianalyysiä, hierarkkista regres-	Tutkimuksen avulla pystyttiin selvittämään suotuisia mekanismeja tavoiteltuun lopputulokseen päätymiseksi. Tutkimuksen avulla selvitettiin vanhempien näkemystä alkuarvioinnin vaikutuksista perheen elämään. Löydettiin myös tekijöitä, jotka eivät edesauta suotuisan lopputuloksen saavuttamista. Tutkimuksen avulla sosiaalityöntekijät voivat kehittää lastensuojelun alkuarvioinnin aikaista työskentelyään perheiden kanssa.

	sioanalyysiä ja boostrap-menetelmää.	
Heikkinen, Alpo (2006) ”Olenko mä sitä riski-ryhmää?” Lastensuojelun poikaryhmien hyvinvoinnin muutostekijät. Lisensiaatintutkimus. Helsingin yliopisto: yhteiskuntapolitiikan laitos.	Tutkimuksen tarkoituksena on tuottaa tietoa hyvinvoinnin muutostekijöistä lastensuojelun poikaryhmässä. Tutkija on toiminut ryhmässä samanaikaisesti ryhmänohjaajana ja tutkijana. Aineisto koostuu työpäiväkirjamuistiinpanoista kuuden kuukauden ajalta. Ryhmätoimintaan osallistuneita poikia oli yhteensä kuusi (6). Aineisto on analysoitu käyttäen realistista laadullista analyysimenetelmää.	Tutkimuksen tuloksena pystyttiin paikantamaan muutamia johdonmukaisia ja toistuvia keskeisiä muutostekijöitä, estäviä ja mahdollistavia muutostekijöitä ja konteksteja. Tutkimustulosten perusteella ryhmätoiminnan vaikutus pystytään jatkossa kohdentamaan merkityksellisiin ja tärkeisiin muutostekijöihin.